

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
soome-ugri keelte kateeder

R e e t P ä r t e l

L O O D U S A L A S T S Õ N A V A R A L I I V I

K E E L E S

Diplomitöö

Juhendaja dots. E. V ä ä r i

T a r t u

1 9 6 6

EESSÕNA

Keele olemuse määravad grammatiline struktuur ja sõnavara. Sõnavara on kõige vähem püsiv osa, alati esineb selles dünaamikat, allumist võõrmõjudele. Sõnavara on otseselt seotud nii inimese tootmise kui ka igasuguse muu tegevusega, ühiskonna, tehnika, teaduse, kunsti arenguga, millest tingitult toimub ka sõnavara muutumine.

Kaugesse minevikku tagasi ulatuvad sõnad viitavad asjadele ja nähtustele, mida tundsid meie muistsed esivanemad. Laenud naaberrahvaste keeltest osutavad vastastikustele läbikäimistele ja sidemetele. Ka soome-ugri rahvad on suhelnud nii naabritega kui ka omavahel, mille tulemusena on rikastunud sõnavara ja üldse kogu keel.

Arheoloogilistel andmetel olid läänemeresoomlaste hõimud ja hõimuliidud välja kujunenud juba I aastatuhandel enne meie ajaarvamist. Hõimukeeled rühmitusid hõimuliitude keelteks, mis on saanud tänapäeva läänemeresoome keelte kaugeks aluseks.¹ Ühised tüved ning jooned grammatilises

¹

P. Ariste, Läänemeresoome keelte kujunemine ja vanem arenemisejäre, ENSV TA Ajaloo Instituut, Eesti rahva etnilisest ajaloo, Tallinn 1956, lk. 13.

struktuuris ja sõnavaras näitavad liivi keele sugulust teiste läänemeresoome keeltega.

Liivlasi peetakse üheks vanemaks läänemeresoome hõimuks. Ajaloo käigus on liivi keel taandunud, tänapäeval on säilinud veel vähestes kohtades Läti NSV Kuramaa tipus, üksikuis külades. Neis külades ei ole ka liivlased enamuses, vaid elavad lätlaste hulgas, on taandunud kodudesse. Kiiresti toimub taandumine viimaste aastatega. Liivlaste arv väheneb pidevalt, kui 1852.a. andmete põhjal oli 2 324 liivi keele kõnelejat, kodanliku Läti ajal 2 000, siis tänapäeval umbes 300-350 inimest Liivi rannas. Liivi keele uurimine on seetõttu eriti hädavajalik ja vajab pidevat jätkamist.

Käesoleva töö eesmärgiks on uurida liivi keele loodus-alast sõnavara, süstematiseerida seda ja analüüsida etümoloogilist külge.

Kui mõne töövahendi, ehitusmaterjali või muu sellise puhul tekib küsimus, millisel arenguastmel inimene sellega tutvus, siis loodusega puutus inimene kokku juba oma eksistentsi algusest peale, õigemini oli juba looduse üks aktiivseim tundmaõppija ja kasutaja. Loodus on olnud inimese esimene vaenlane ja esimene abiline. Rahvaloomingusse on loodus andnud arvukalt muinasjutte, muistendeid, kõnekäände, vanasõnu, mõistatusi, võrdlusi, mille motiivid on sageli ühised läänemeresoome ja kõikidel soome-ugri rahvastel. Läänemeresoome rahvastel on esinenud ühiseid kujutlusi ja pärimusi pilvede tekkest ja liikumisest. Peamiselt Liivis, Eestis ja Soomes on peetud pilvi tarretisetaoliseks aineks, millest võivad väikesed tükid maha kukkuda. Pilvega pidi saama ka tuld kustutada ja teha veel palju maagilisi toiminguid.

Loodusalane sõnavara hõlmab erinevaid valdkondi, on väga mitmekesine ja laiaulatuslik. Käesolevaks diplomitööks valitakse vaid kaks sfääri loodusest, millel põhjalikumalt peatutakse. Töö jaotatakse kahte suurde ossa, mis haaravad ilmastiku- ja maastikualast sõnavara liivi keeles. Osad jaotatakse omakorda peatükkideks vastavalt temaatilisele alusele. Esimeses osas antakse ülevaade ilmast ja selle omadustest, seejärel loodusesemetest ja -nähtuste nimetustest. Osa lõpus esitatakse ilmastikualast sõnavara seoses ajaarvamise ja ajalooga, mis väljendab nii lühikesi kui ka pikemaid ajavahe- mikke. Töö teises osas peatutakse maastikualasest sõnavarast, antakse vee ja niiskusega seotud loodusesemete nimetusi, samuti veekogudega seotud pinnavormide termineid. Antud osa viimases peatükis käsitletakse maismaa pinnavorme ja maa- pinnaga seotud loodusesemeid. Loodusalase sõnavara suur mitmekesisus ei võimalda tõmmata kindlapiirilisi vaheseinu eri valdkondade vahele. Ilmastikualasest sõnavaras kasuta- takse allrühmade moodustamisel sõnade semasioloogilist külge, samuti maastikualasest sõnavaras püütakse leida omavahel kokkukuuluvaid mõistete ja terminite rühmi. Kahtlemata võib mõni sõna kuuluda nii ühte kui teise rühma kindlate piiride puudumise tõttu. Paralleelselt sõnavaraga esitatakse etno- graafilisi seletusi ja kirjeldusi, millele siiski ei pöörata põhitähelepanu. Sõnad, ka liitsõnad, varustatakse näite- lausetega ja mõnikord, kus seda vajalikuks peetakse, ka muutevormidega. Näitelaused tuuakse mitmest allikast, kasu- tatakse ka kohapealsete keelejuhtide poolt kogutud materjali. Sõnade etimoloogia kindlaksmääramisel lisatakse vasteid su- gulaskeeltest. Täpsuse mõttes säilitatakse algallikates

esinev transkriptsioon ja tõlked. Kaasaja keele sõnaraamatutele ja loengumaterjalidele eraldi ei viidata. Märksõnad kriipsutatakse alla kahe sirge joonega, abimärksõnad ühe joonega, näited lainelise joonega. Sugulaskeeltest vastete esitamisel ei peeta kinni kindlast keelte esinemisjärjekorrast, samuti ei peeta vajalikuks esitada vasteid kõikidest soome-ugri keeltest. Sel puhul piirdatakse kirjutajale vajalikuks tunduvat keeltel ja vormidel. Spetsiaalsõnavarast (loodusalane sõnavara) mõnevõrra kõrvalekalduvaid, kuid siiski loodusalasesse terminoloogiasse kuuluvaid sõnu (näit. liitsõnad, omadussõnad jne.) käsitletakse koos põhiliste sõnadega. Liitsõnade puhul tuuakse mõlemate sõnaosade etümoloogiad, illustreeritakse liivikeelsete näitelausetega.

Märksõnad esitatakse tähestikulises järjekorras.

Allikatena kasutatakse L. Kettuse liivi-saksa sõnaraamatut, Y. H. Toivose, E. Itkose, Aulis J. Joki soome keele etümoloogilisi sõnaraamatuid, B. Collineri soome-ugri etümoloogilist sõnaraamatut, J. Kalima, L. Posti, P. Ariste, F.J. Wiedemanni, E.N. Setälä, B. Collineri, L. Hakulise, H. Ojansuu, O. Donneri, J. Mägiste, P. Palmeose, J. Kujola jt. teoseid, samuti suvistelt ekspeditsioonidelt Liivimaale kogutud materjali.

Töö autor on viibinud Kolka, Lūzi, Piza, Īra, Ire, Sīkrōgi, Pitrōgi, Vaidi külades, kust kogunud materjali Liina Andreseni, Melanie Veidi, Pētər Breinkopfi, Emma Hausmanni, Ida Andersoni jt. keelejuhtide käest.

Diplomitöö lõpus esitatakse liivikeelsete sõnade indeks, lühendite seletused ja kasutatud kirjanduse nimestik.

I L M A S T I K

I. ILM JA SELLE OMADUSED

Käesolevas peatükis on püütud anda ilma ja selle omadustega seotud sõnu. Märksõnu illustreeritakse lause- näidetega ja lisatakse vasteid teistest sugulaskeeltest. On püütud anda kõige ilmekamad ja teemakohasemad sõnad.

àiga ' aeg, ilm'.

àiga, àiga, aig, àig id., tä'mppõ um knašš àiga

'täna on ilus ilm'; kīlma àigaks um rištīg o'u

nā'dôB 'külma ilmaga on inimese hingeõhk näha';

kas tä'ddân äb_ùo pītka àiga 'kas teil pole aega?'

(Lw 2); sis ni miḡgi strēk um vōnd aigā, pōr kūdā '

'siis on natuke aega olnud, paar kuud' (LT 12);

um vōnd varāz àiga kiela vītķeks 'on olnud varane

hommik (aeg) kell viis' (LT 13).

Sõna esineb ka teistes läänemeresoome keeltes:

sm aika, aikainen, aikaisin, aikuinen, ajallinen,

aikaantua, krj aiga, aigane, aigaudu- 'sattuda',

krj A aigu, aigane, ajjahko, krj L aig, aige, aigu, aigaine, aigune, aigoin, aig aududa, vps aig, aigaštin, vdj aika, ee aeg, aegne, ilmaaegne, aeglane (SKES I 8).
 Sõna ulatub kaugematesse sugulaskeeltesse, vrd. lp L ai'kē, lpN ai'ge, lp I äi'gē^I, kus üleminek on toimunud soome keelest vahendusel (SKES I 8).

bulà 'sompus, udune; kuiv põuane!'

sellì bulà veṭṭàb i'lzâ 'uduvine tõuseb üles'; tä'mppä
um bulà àiga, äb veṭi kōgaz nā'dâ 'täna on sompus
 ilm, ei näe kaugemale'; bulà àigastiš äb vōlli midagät
ka'zzân (Kl.) 'kuival aastal ei kasva midagi' (LW 31).

Sõna on läti laen liivi keeles, vrd. lt bula, bula gads
 'häda-aasta'.

ilma 'ilm, maailm, õhk!'

ilma, ilm, ilm id.; siedà ilmâ 'seda ilma';
ilma um kilma 'ilm on külm'; ilma päl 'maailmas'
 (LW 80).

Paralleelselt sõnaga ilma esineb ka mō-ilma 'maailm';
mittâ kunâgid ilmas 'mitte kunagi maailmas'. See väl-
 jend esineb enamasti tähenduses 'ei iialgi, mitte kuna-
 gi'; voṭ'šub amâ ilma le'bbâ, pēttârt äb lieda
 'otsib kogu ilma läbi, Peetrit ei leia' (LT 13).

mō vt! lk. 124 .

Vasteid teistest sugulaskeeltest: sm ilma, ilmainen
'tormine, halb ilm', murd. ilmo 'halb ilm', krj ilma,
krjL iam, itme, imaine, ilmoine 'maailma' (SKES^I 104);
krj S ilmu, ilmutaivahalline 'lumetuisk' (SMS 38),
is ilma, vdj ilma, ee ilm (SKES^I 105); lpR elme, ilme
'maa' on tulnud soome keelest; lp R alme, albme 'taevas,
rajuilm', lpN âl'kme 'lumetuisk', kS jen (jenm-) 'jumal',
jen-ež 'taevas', udm in(inm-), in' (in^m-), in'-(in^m), im
'taevas', hnd it̄m, it̄'m 'maailm, ilm' il̄m, il̄m 'pilvine
ilm', mns ilem, jelim, elim (SKES I 105).

Ilmari, Ilmarinen (runodes ka Ilmalainen, Ilmanen, Ilmollinen)
on tuletis sõnast ilma (SKES I 105). Ilmari on algselt olnud
taevajumal, taevaste nähtuste valitseja. Laplaste Ilmartshe
e. Ilmaris on laen soome keelest (SKES I 105). Laplaste Ilma-
ris on seotud halva ilma ja tormiga. Taeva valitsejast muutub
Ilmarinen ilma- ja tuulejumalaks. Niisuguses tähendusmuutuses
on kaasa aidanud skandinaavia tuule- ja merejumala mõju.

Udmurtide taevajumalaks on Inmar (<^{*} inm <^{*} ilma
'taevas'). Veelgi vanem selle sõna tähendus on olnud 'nähtav,
olev, tunnetatav, taevas'. Udmurdid nimetavad neid ümbritsevat
maailma (päeval) 'päikesepaisteliseks ilmaks'. Alles hiljem
hakati Inmari tarvitama isikulise taeva jumala tähenduses.
Võib arvata, et personaalne taevajumal oli tuntud juba soome-

-permi ühtsuse ajal. Inmar on seotud ka pikse ja sajuga.¹

Y.H. Toivonen ja H. Ojansuu ühendavad sõnaga ilm ka sõna inimene (eL inemine, Sm ihminen jne.) (SKES I 105-106).

Algselt inimene = ilmamees, vrd. lp albma - olmuš, mns

ēlem-kāles², ēl'im - xalès, ielmkals 'inimene'. Seega

on võimalik, et inimene on tuletis sõnast ilma, ilm ja on

algselt tähendanud just elavat inimest, et eraldada teda

surnust.

kilma 'külma'.

lapsõn um kilma 'lapsel on külm'; tä'mnäigast um

kilma se'uw 'sel aastal on külm suvi'; mū'ppā 'agā

lī'p_sūr kilma 'homme tuleb vist pakane' (LW 133);

ku perimiez_āp sō tiija ma'kkā'ks kiilmā 'v' ettā iūqdā ',

sis ta iep_ūlāks 'et peremees ei saa tühja kõhuga

külma vett juua, siis ta läheb hulluks' (UÜLS 69).

kiilmatā 'külmetada', kiilmattā, kiilmān (kūlmān) id.,

kiilmattāp tikkiž a'igist vi'zzā 'kõik kaldad külmetab

kinni' (LW 133); lānts tallā kiilmattiz amād umārōpūd

jārā 'möödunud talvel külmusid kõik õunapuud ära! (LW 133);

¹ U. Holmberg, Votjakkien taivaanjumala, Virittäjä 1912,

lk. 99-106.

² H. Ojansuu, Sananselityksiä, Virittäjä 1909, lk. 80.

amād aigist ättä vi'zzä kiilmänd (Ir.) 'kõik kaldad on kinni külmunud'; länts tallä kiilmist amād s^uod vizzä 'möödunud talvel külmusid kõik sood kinni' (DW 127); minnə'n kiilmabə't kädüD 'mul külmetavad käed'; järə kiilmə 'ära külmuda' (DW 127).

Sõna külm esineb kõigis läänemere-soome keeltes ja ka paljudes kaugemates sugulaskeeltes: sm kylmä, kylmentyä, kylmettyä, kylmetä 'külmaks minna' (SKES II 254), sm S külümē, krj külma, külmä 'külmetada, jäätuda', krj A külmü, krj S kylmys, kylmantäijjä 'külmetuda', kylmää 'külmetada', is külmä, vps külmä, külmetümä 'külmetasime' (LVHA 40), ee külm, külmata, lp N galbmat, galbmot, lp R kalmet, lp N galmas, lp R kalmas, lp N gulbma, mrd E kelme, mrd M k'el'm'e, mr kə'lmə, kil'mə, kəlmə, kP kiinid, kinmani 'külmetama', kS kīn (kīnm < kiilm), udm kiin, kiinmo. Sõna on läinud isegi türgi-tatari keeltesse, näit. tšuv. kil', mong kül jt. (SKES II 254).

kiebə 'kuum, keev!

kiebə, kiebi id., kiebə päva um vonD 'kuum päev on olnud' (LT 58); kiebə äiga 'kuum ilm'; kiebə rištig 'keevaline inimene'; kiebə vež 'kuum vesi; ku le'b rūggə pū'gəp tu'llə'n pälə, sis ta um vä'ggə kiebə 'kui läbi roo puhuda tule peale, siis ta on väga kuum' (DW 123).

kiebə on I partitsiip sõnast kiedə 'keeda'.

Näiteid sugulaskeeltest: Sm kiehua, kiehuva, kiehahtaa, kiehauttaa, kiehuttaa, krj kiehu-, kiehaštu-, krj L kiehu- da, kiehuo, kiehaštuda, vps kehuda, keihta, vdj tšihua, tšihuva, tšihva, tšihutare 'koda' tšiuutare (SKES^I 188).

Kui tüvi on *kē-, siis sõna kuulub sm keittää juurde.

ko'ktə , 'jahe olla, kahutada, natuke külmunud olla! äiga um ient ko'ktə'nəks (um ko'ktə'nə) 'ilm on pisut jahedaks läinud'; mō um rōs ko'ktən 'maa on natuke külmunud' (LW 144). Sõna on deskriptiivne, esinedes sugulaskeeltes järgmiselt: sm kahnettua, kahnottua 'kahutada, poolikult jäätuda' , kahma, kaho, kahu, kahe 'nõrk pakane, jäätunud' , kahmea 'jäigastunud, kange(külmast), kahmattua, kahmettua, kahmottua 'natuke jäätuda', vps kahnduda 'kohmetuda', kahnak 'kohmetunud (külmast)', vdj kahno 'kahu', kahnugoittā 'külmuda (maa)', kahnettua 'kuivatada (leiba)', ee kahmatada, kahu 'hommikukülm; mõrk pakane, mis külmetab maad' (SKES I 140).

kūja, pl. kūjaθ, 'kuiv, põud'; kūja lēba 'kuiv leib'; kūja àina 'kuiv hein' (LW 170); ku kiĕ lōliz maggəm lā'tsə, sis vanəd roūd at tieūdənd, ku müppə līb vī'mə, līb šlikti àiga, emin' əb lē kū'ja 'kui kukk laulis magama minekul, siis vanarahvas on teadnud, et homme tuleb vihma, tuleb halb ilm, ei ole enam kuiva (kuiva)' (KJ 342); vanə pū um sell'é kūja 'vana puu on kuiv' (LT 40). kūjastə , 'kuivatada'; ainə kūjastə 'heina kuivatada';

lešti kūjastābāt so'uššā 'lesti kuivatatakse suit-
sus'; tūl' kūjastāB 'tuul kuivatab' (LW 170).

kuijā 'kuivada'.

kuijā 'kuivada'; jarā kuijā 'ära kuivada' ;

kuijān rištīn 'kuivanud inimene'; ku um knāš
pāva, siz aina pačkānt kūjāB 'kui on ilus ilm (päev),
siis hein kuivab kiiresti' (LW 159).

Vasted sugulaskeeltest: sm kuiva, kuivaa, kuivata,
kuivettua, kuivua id.; krj kuiva, kuivoa-, krj A
kuivu, kuivoa-, krj L kuiv, kuive, kuivada, kuivata,
vps kuiv, kuida (kuivab) 'kuivada', kuivata, vdj kuiva,
kuivā, kuivattā , ee kuiv (g. kuiva), kuivada, kuiva-
tada (SKES II 231).

Näiteid esineb ka kaugemates sugulaskeeltes: lp R kuife,
kuiwe, lpL kui'fē, kuffi 'loll' (SKES II 231). Lapi
keele vasted on Toivonen esitanud küsimärgiliselt, samuti
hnd xōi : DN xōiā mDā , hnd X kōiā mta 'väheneda,
laskuda (vesi), langeda (vesi), (SKES II 231).

Sõna kūja on soome-ugriline, selle tüvedeks on <*kuija
< * kuiva; kūjastā , kuijā < *kuivasta- .

kūmi 'kuum'.

ta um nu'okittān It ki'uv kū mizāks 'ta on kivi kuumaks
küttnud'; kūmist roūdā seē veip ta'ggā 'ainult kuuma
rauda saab taguda (LW 171); tā'mppā um kūmi se'uv
'tänavu on kuum suvi'; jōnpāva kūš vo'l' kūmi āiga
'juunikuus oli kuum ilm'; ūōmdi pāva tulāb kūmi 'homme
päev tuleb kuum' (LW 174).

Sugulaskeeltes esineb sõna järgmiselt: sm kuuma 'kuum,

palav, tuline'. Tänapäeva rahvakeeles esineb veel paral-
 leelselt kuuma ja kuuhma (kuumma), kuumata, murd. kuu-
maista, kuuhmasta, kuumb, g. kuumun, kuumeta, kuumuttaa,
kuuhmo(i)ttaa 'kuumutada', kuumento, kuumos (KS 125),
kuumitella, kumottaa 'kuumata', krj kuuma, kuumata, kumma-
ta, 'kuumata' kuhmendua 'kuumenduda', kuumottoa, vdj
kū m, kūmama 'kuumama', kumama 'kumama', kūmetiB 'kuum',
iš kūma 'kuumus, kuma', kuummatta 'kuumata' (SE 128),
 ee kuum, kuumus, kūmama, kūmendama, kuma, kumama (kumu-
 ma), päev kumab, kuma, kume päev, kume päike, kumendama,
kūmama, kumu (EW 408).

Sõna algupärane tähendus on olnud 'võimsalt kumav' ja
 tüveks taevakeha nimetus kuu (KS 125).

On arvatud, et läänemeresoome ku(u)ma on germaani laen,
 vrd. mnr skumi, L. Hakulinen aga peab sõna soome-ugri vanaks
 sõnaks.¹

Germaani seisukoha vastu on sõna esinemine kaugemates
 sugulaskeeltes: lp N gabmo, lp I ku^bmē, lp N gubmot,
 lpI ku^bmō, mrd E kumoka, udm kemžimi, ung hév, hí, hó
 (SE 128).

Sõna on lähtunud vormist * kūmainen.

ke'l 'jahe, külm, kõle'.

ke'l = gi'lšt, kelüt tuld 'külmad tuuled'; kellaiga
 'külm ilm' (LW 118).

Näiteid sugulaskeeltest: sm kolea 'karge, kare,
 ebatasane, jääne (hää), külm (tuul)', kolo, kolu, kolak-

¹ L. Hakulinen, SKRK, lk. 291

ka, kolakoitua, kolehtua, ee kõle, g. kõleda, eL kõlle, kole. Vasteid leidub ka kaugemates sugulaskeeltes:

lpR kālot, lp N goallot 'põleda', goalos (SKES II 210).

Sõna on soomeugriline, lūvi vaste ke'l on laen eesti keelest, selle kõrvel esitab L. Kettunen küsimärgiliselt.¹

gi'lšt 'külm, kõle'.

gi'lšt = ke'l, tämnäigast um selli va gi'lšt kⁱevàD
'tänavu on selline külm kevad' (LW 57). Mainitud sõnast esineb ka verb gi'l(d)žā.

kä'rzā 'käre'.

um ne'i kä'rzā tu'l'l'i, ku äv veī lā'dā jū'rā
'on nii käre tuli, et ei või juurde minna' (LW 177).

Näiteid võib tuua ka teistest sugulaskeeltest:

sm käreä, käristä 'käristada (häält)', krj L käräk,
käräita 'käristada, kähistada', vps kāred, kāred 'vihane',
k'āraidan 'olen vihane', kārduda, kāregata 'vihastada',
ee käre, g. kareda, kere, g. kereda, eL kärke 'vihane,
kuri', kāriseda (SKES^{II} 261).

Lisaks võib võrrelda veel lpR kārretet 'toriseda, riielda' (SKES II 261).

Tegemist on onomatopoeetilise sõnaga, millel on vasteid mitmetes soomeugri keeltes.

¹

L. Kettunen, LW, lk. 118.

lēm 'soe, läm̄mi'.

lēm, 'soe, läm̄mi', lēm̄mi, pl. lēm̄mist = lēm 'soe',
 lēm̄d̄sm 'soojus'; ma sai lēm̄d̄'i je'llä's 'ma sain
 tööga sooja'; (ma sain tööga sooja'); ma ei lēm̄mäks
 'ma sain sooja'; ta'llä um lēm̄d̄'i õ'rihi vajaG
 'talvel on sooje rõivaid vaja'; tuõ rõz lēm̄d̄'i
 v'iettä 'too natuke sooja vett' (LW 187); l'ieštād
 ve'imi um se'uõvõ lēm̄dis äigas (lestapüük on suvel
 soojal ajal' (LT 43); un ku ni päuõvõ lēm̄ päval'ik-
 ki pästiz, siz vo'l' tamä mättäl pälä istäs ma'ggäm
 iend' ja kui päeval soe päike paistis, siis oli ta
 mäta peal istudes magama jäänud' (UÜLS 25);
 vanämiez andän poissän vanä man̄ttäl pälä, siš
 tä'mm̄'n l'õje lēm̄ ma'ggemē 'vanamees andnud poisile
 vana mantli peale, siis tal on soe magada' (LT 55).

lämatä

'lämmatada!

läm̄ättä, läm̄ättä la, järä läm̄ättä 'ära läm̄matada';
 kiõn rindad ättä rujäD, siõn läm̄ättäB 'kellel rin-
 nad on haiged, sellel läm̄matab'; so'ussä läm̄ättäb
 järä 'suitsus läm̄matab ära' (LW 213). läm̄ättäks
 'lämmatus, õhupuudus, hingeldus' läm̄ättäks id.,
 läm̄ättäks tulap pälä 'lämmatus tuleb peale' (LW 213)

Nii läm̄ättä kui ka läm̄ättäks kuuluvad lēm̄-sõna juurde.

Järgnevalt mõned vasted sugulaskeeltest: sm läm̄min, lämpöi-
 nen, läm̄mä, läm̄mitä, läm̄mittää, läm̄mityz, krj läm̄min,
 lämpöini, läm̄mät, läm̄mitä, läm̄mittä-, krj A läm̄min,
 läm̄mü, läm̄mitä, läm̄mittä-, krj L läm̄, läm, l'ämmü,
 läm̄bitä, läm̄bittädä, läm̄bittada, vps l'äm, läm,

l'amb, l'ämoi, l'ämoi, lämboi 'tuli', l'ämin, lämbi-
tada, vdj lämmi, lämmitä, lämmittä, ee lämme, lämbe,
eL lämmi, lämmida, lämbida, lämbuda, lämmitada, läm-
tada (SKES II 320). Kaugematest sugulaskeeltest on
 on vasted mrd E l'embe, mrd M l'emb'e (SKES II 320).
 Tegemist on soome-ugri sõnatüvega: leṃ < * lämni-,
 * lämminen.

märga 'märg'.

märga, märga id., kazàist juokšab märga 'paisest
 jookseb vett (mäda)'; kazàj um märgi 'paise (kasvaja)
 on märg' (LW 240). märgandä 'mädaneda' märgandä,
märg id., järä märgandä 'mädanenud'; na'ggärd
märgandäb ä D 'kartulid mädanevad' (LW 240).
märgantä 'mädanema panna', märganttä id.,
vī'mä märganttäb äinä 'vihm määndab heina'
 (LW 240).

märgä 'mädaneda, mäda eritada', märgä (märgandä)
 id., märgini kanä mu'ndi 'mädanenud kanamune'; u'm
järä märgän 'on ära mädanenud' (LW 239).

Antud sõnadel on ühine tüvi. Võrdlusi sugulaskeeltest:

sm märkä, märkiä, märjetä, märätä, krj märgä,
 krj A märgü, krj L märg, mäрге, vps märg, märgata,
märgätä, vdj märtsä, ee märg märjata (SKES II 360).

Mainitud põhisõna on Y. H. Toivonen pidanud balti
 laenuks, kuigi mitte täie kindlusega.¹

¹

Y. H. Toivonen, SKES II, lk. 360.

Võrrelda võib lt mērka 'läbimärg asi, märg'. Kui mārga on balti laen, siis lpKo mēārĠ^{KE}, lp Kld mīrĠ^{KE}, lp N mearkne - 'märjata, määndada' on lääne-meresooe laenud.

palàB 'palav, põlev'.

palàB, palab, palaZ id., palàp pāva = kiebi pāva 'palav, kuum päev'; tā'mppā um vägi palàZ aiga 'täna on väga palav ilm' (LW 272). palàB ja palàZ on partitsiibid verbist pa'llā.

pa'llā 'põleda'.

las palàgā'd jārā 'las põleb ära'; tu'l' paliZ li'es-mā's 'tuli põles leekides'; ve'ž um vä'ggā tu'l'pī, ke's' palàB 'vesi on väga tuline, põletab kätt'; tu'l' palàb ō'is 'tuli põleb ahjus', kāndaṭṭā kiī veiB, agā ki'bd'ist palàB 'kannatada küll võib, aga tugevasti põleb' (LW 273).

palāmi 'põlemine'.

palāmi, palami id.; se'u- palāmi (= pāva kiṭṭāmi e. tōvastimi) 'päikesepaiste';

mēg vo'l'mā e'ggil' mētsā-palāmist kištānttāmās 'me olime eile metsapõlemist kustutamas'; pāva kā'tsā palāmi āndap tīerāṭṭā 'päevitumine annab tervist' (LW 272).

Võrdlusi võib tuua ka sugulaskeeltest: sm palaa 'põleda', palava, palva 'põlev, palav', palastua 'kiinduda', palastus, palaste 'kikh, tehtmine', palo, paleta, palella, paleltaa, palentaa, paleltua,

palentua, krj A paloa, paŋoa, palua, paŋua, palaja,
palai 'väga palav', palava, palavuz 'kiindumus, armumi-
 ne', palavuo 'armastada, igatseda', palaštuo, palavuš-
tuo 'kuumata', palavuššuttoa 'kuumendada', palahtoa,
palahtua 'põlema süttida', krj L paŋada, paŋau 'kuum,
 tuline', paŋauzuda 'kuumata, kuumendada', vps paŋada,
paŋab 'põlev, kuum', vdj peŋa, paŋerā, palava,
palave 'kuum, higine', peŋo 'tulekahju', paŋegoittā, ee
palavus, pala, palang, põle, põlendik (SKES II 472).

Kaugematest sugulaskeeltest on vasted järgmised: lpR
puolet, lpL puollēt, lpN buollet, lpI pyellid,
 lpN buol'le 'põlev', mrdE paloms, paloma 'põlemine',
 mrd M palāms, palāma, ung fagy 'külm, pakane, hall;
 külmetada, jäätuda' (SKES II 472).

pi'mdā 'pime'.

pi'mdā, pi'mdi, pi'mD, pind id., īdāgī ep pi'mdāks
 'õhtul läheb pimedaks'; pi'mdā ie 'pime öö';
pi'mdā āiga 'pime ilm'; pi'mdā pāva 'pime päev'
 (LW 290);

izā āb uo tō'nd laškā tānda, un tam lānt pi'mdāšš ūlzā
 'isa ei tahtnud teda lubada, aga ta on läinud pimedas välja'
 (LW 290); beē nium sel'l'i pi'mdā 'aga on nii pime'
 (LT 14); ni ieb ne'i pi'mdāks, un tā'mmān tulub vä'ggi
īrm pālā 'nüüd jääb nii pimedaks ja temal tuleb väga hirm
 peale' (UÜLS 40).

pi'mdäm 'pimedus'.

pi'mdäm tulap pälä 'pimedus tuleb (peale) ' ;

pi'mdäm um ne'i sūr, ku äb nā' kättä silmad je'tsā

pimedus on nii suur, et ei näe kätt silmade ees'

(LW 290). Substantiiv pi'mdäm on tuletis adjektiivist pi'mdä.

pi'mdiñtä 'pimeneda, pimedaks minna, tumeneda'

pi'mdiñttä, pi'mt id., päva sōp pi'mdiñttät 'päike

pimendatakse, varjutatakse'; kū ka sōp pi'mdiñttät

'kuu ka varjutatakse; äiga pi'mttäB 'ilm pimeneb'

(LW 290).

Sõnad pi'mdiñtä, pi'mt, pi'mdäm, on tuletatud omadussõna tüvest pi'mdä.

Võrdlevad vormid sugulaskeeltest on järgmised:

sm pimeä, pimetä 'pimeneda, hämarduda', pimeys

'pimedus, hämarus', pimentyä, pimittää, pimoinen,

krj A pimie, pimiä, pimei, pimetä, pimitä, pimenteä,

pimendeä, pimendiä, pimendüö 'pimeneda', pimevüs,

pimevüz 'pimedus', pimitteä 'hämarduda', krjL pimed,

pimei, pimëezuda 'minna pimedaks', pimita, vps pimed,

pimizuda, pimitada, vdj pimiä, pimmiä, pimetä,

pimetüz 'pimedus', pimetikko 'hämardus', ee pime,

pimeneda, pimendada, pimedus, pimedik (SKES III 567).

Vasteid esineb ka kaugemates sugulaskeeltes: kS pemid,

kP pemit, udm pel'mit, peñmit, peimēt. Seesama tüvi

ulatub ka samojeedi keeltesse, näit. päeimmie,

paewuda 'pimeneda' (SKES III 567).

Sõna on soomeugri algupära, pi'mdä < * pimeta.

pēda 'pōud'.

pēda, pūda id., tāmna'igast ^{võl} sūr pēda 'tänavu oli suur pōud' (LW 284); ku um pēda, sis äb uo vī'mə 'kui on pōud, siis pole vihma (UÜLS 38).

Näiteid sugulaskeeltest: sm pouta, poutama, poutia 'kuivada, kõrbeda kuivusest (vili), poudeta 'muutuda pōuaseks', poudistua, poudettua 'kuivada (vili)', krj pouta, pouda, poutautuo 'muutuda pōuaseks', poutie, poudie 'olla pōuane, kuivada', krj A poudu, poudažu, poudavuo 'pōuastuda', krj L poud, poude, poud'ištuda, poudištuda 'muutuda pōuaseks (ilm)', vps poud, pūd, poudištuda 'pōuastuda', vdj peuta, pouta, povvetta, ee pōud, pōualine, pōuatada (SKES III 616).

Leidub vasteid ka kaugematest sugulaskeeltest: lp Et, Būōutiē, lpPi, bow'de, lpL pāu'tē 'ka saju vōi lumetuleku vaheaeg', lpEt, Bōūt'ēt, lpPi, buw'dit, lpL pāu'tit 'muutuda pōuaseks' (SKES III 616).

vagā 'vaga, vaikne'.

vagā, vaga id., vagānt 'vaikida', vagāt 'vaikselt' (LW 464); vagā āiga 'vaikne ilm'; vagā läpš 'vaikne laps'; vagā pāva 'vaikne päev'; vagā me'ā 'vaikne meri' (LW 464).

va'ggiž 'vagusi, vaikselt!

va'ggiž, vā'giž id., vo'l va'ggiž 'ole vait, vagusi' (LW 464); va'ggiž pī'lā 'vaikida'; va'ggiž rekkāndā 'vaikselt rääkida' (LW 464);

i't pivapāvan, min izà pidiz, lõtt aigā, meg vō'li'mā
tikkiž ro'uš tubàs, kaks štundā, siz vol' kōrand
vagā'ühel pūhapäeval pidas minu isa palvetundi, meie
 kōik (rahvas) olime toas kaks tundi, siis oli talu vaikne;
un siz um iend vagāks, tōvaz vagāks, (tōvaz vagāks) ja siz
vol'tā * lānād, jūrā lõjad, kalami'eD 'siis on jäänud
 vaikseks, torm vaikseks ja laevad ning kalamehed on läinud
 juurde' (LT 41).

Tegemist on soome-ugri sõnaga, mille vasteid leidub ka
 teistes sugulaskeeltes, nagu sm yakaa, ee vaga, vagane,
vagune, vagusi jne. (SKRK 298).

vi'l 'vilu, jahe'.

vi'l, vi'lli 'varjus olev, varjuline'; āiga ēttab vilūks;
ēttab vilūks 'läheb jahedaks'; vīedām āst q'rini sālgā,
vi'll āiga' peab rõivad selga panema, on jahe';
pi'n' magūb vi'lšsā 'koer magab vilus'; pi'n' pugiz
vi'llā 'koer puges vilusse'; rištīng vi'l 'inimese
 vari'; ma ištāp pū vi'lšsā 'ma istun puu varjus, vilus'
 (LW 487). Sõna on soomeugriline, vasteid leidub sugulas-
 keeltes, näit. sm vilu, ee vilu jne. (SKRK 292).

vās' vilu, jahe, külm!

vās pāva 'külm (vilu) päev' (LW 510);
set kerd um vä'ggi vā'ggi vāz uōmāG 'seekord on väga
 jahe hommik'; uōmāg āiga um vās 'hommikune aeg on jahe!
 (LW 510).

Sõna on laen läti keelest, vrd. lt vēss.

ämär 'hämär'.

ämär id., ämärdä (ämärdä) = ämäräks iēdä 'hämarduda' (LW 513); ta tu'l' uõndžäl varald ämārššä

'ta tuli hommikul vara hämaras'; ta'llä pačkänd iēb ämäräks 'talvel läheb ruttu hämaraks' ;

äiga iēb ämäräks 'ilm muutub hämaraks, hämardub' (LW 513); ku pāva um lä'nD, SIZ iēb ämäräks 'kui päike on loojunud, siis läheb hämaraks' (UÜLS 134);

äiga ämārduB 'ilm läheb hämaramaks, hämardub' (LW 513).

Järgnevalt näiteid sugulaskeeltest: sm hämärä, hämärtää, hämy, hämyinen, hämeliäs (SKES I 97), hämerrickö, hämälä 'pimedik' (VW II 139), krj hämärä, hämärdü-, krj A hämü, krjL hämär, hämärzuda 'hämarduda', vdj ämärikkö (SKES I 97), ämärikkö, ämäriko (ÄH 267), vps hämär, hämäraine, hämärötšehtada 'videvikku pidada' (LVHA I 39), hämärzuda (ÄH 267), is hämäri, hämär, hämardada, murd. ämune, ämus (SKES I 97).

Sõna on läinud ka vene keelde, krjA või vps туман, туман 'hämär, hämaruse aeg' (SKES I 97).

Laenude puhul läänemeresoome keeltest on h ʔr ~ ø (vn).¹

B. Collinder ja E.N. Setälä annavad läänemeresoome hämärä germaani laenuna (germ * pemaz)². Usutavam on L. Hakulise

1

J. Landgren, Suomalaisista lainasanoista pohjoisveneläisissä murteissa, Virittäjä 1905, lk. 41.

2

E.N. Setälä, Yhteissuomalainen äännehistoria, Helsingissä 1899, lk. 267.

B. Collinder, Die urgermanischen Lehnwörter im finnischen, Uppsala 1932, lk. 64.

seisukoht, et sõna on soomeugriline¹, vrd. udm

žomit, žomekt- 'hämarduda', žomak luä 'muutub pimedaks, pimeneb' (SKES I 97).

Tehes kokkuvõtet eelpool käsitletud sõnadest võib öelda, et põhilise tähtsusega on soome-ugri või läänemeresoome päritoluga sõnad. Antud peatükis esines ka läti laene, kuid märgatavalt vähem kui oma sõnu. Laensõnu teisest keeltest ilma ja selle omadustega seoses ei esinenud.

1

L. Hakulinen, SKRK, lk. 364.

II. LOODUSESEMETE JA -NÄHTUSTE NIMETUSED

Loodus on väga rikas erinevate nähtuste ja esinemisvormide poolest. Alljärgnevalt esitatakse ilmastikuga seoses olevaid loodusesemete ja -nähtuste nimetusi, samuti nendega seotud mõisteid.

aṅG 'hang'.

aṅG, aṅg, aṅ id., se u'm ne'i sak-kilmān e. saš-saddān hekkū ikš lu'm aṅG 'see on nii külmunud e. sadanud kui lumehang'; se'l'l'i sūr lu'm aṅ g u'm saṅpu'onṭṭātt, āṭṭa ukš jū'rā 'selline suur lumehang on tuisanud aida ukse juurde' (LW 11). Vasteid leidub sugulaskeeltes ka: sm hanki, krjA hangi, krjL hang, hangi, is hanki, vps hang', hang, vdj an't'si, an'tši, ee hang, g. hange (SKES I 55). Lapi keele vasted on küsimärgilised: lp N cuono, cug'nu ~ cuomo, cub'mu-cuonjo, cud'nju, lpKld cuog. Hilisem laen soome keelest on lp aṅk 'hang' (SKES I 55). Sõna ei ulatu läänemeresoone ja lapi keeltest kaugemale.

ga'is 'õhk!

līndap pi'dz ga'iššā 'lendab õhus'; lā'pst tulāp priž

ga'is 'läbi akna tuleb värske õhk' (LW 55);

gaiššās ta vel' k'oīm kabālā lā'nt kat'ki

'õhus oli ta kukkudes kolmeks tükiks läinud' (KJ 481).

ga'is - k'o'iG 'lennuk'.

mā'ddān āb'ūq pāgiñ ga'is - k'o'igidi 'meil ei ole palju lennukeid' (LW 172).

k'o'iG 'laev' on germaani laen, vrd. kask kogge (LW 55), ga'is 'õhk' on läti laen, vrd. lt gaiss.

grū'žā 'helkida, õhetada, leegitseda, põleda'; 'tõugata'.

sidūd grū'žābāD 'söed hiilgavad' ~~stossen~~ (LW 62);

se pūtemp īrgāp pa'llā gru'izdā 'see puutükk hakkab helkides põlema' (LT 40).

Sõna on läti laen, vrd. lt grūst.

e'ldzā 'hele, helkiv!'

e'ldzā, e'l'dzi, ū'lzā id., e'ldzā gūgāšserk

'hele kleit'; ū'lzā pu'nni 'helepunane';

e'ldzist vērmāD 'heledad värvid' (LW 51).

ēl'dā 'helkida', ēl'dā, ēldā, ūldā, id., pu'nni

līntta ēl'dāB 'punane lint helgib, särab' (LW 51).

Sõna kuulub ^{ae} ōilitseda, sm heilimoida juurde.

Sõnadele e'ldzā ja ēl'dā on võrdluseks sugulaskeelte

näited: sm heleä, (heliä, helja, heleva), helakka,

heläkkä 'heledavärviline', heloittaa 'paista, heledasti,

naerda, hõisata heledasti' krj helejäd, hel'äk, is heleä,

vps helea, vdj eliä, ee hele, g. heleda, eL helle,

hellendada (SKES I 66).

iebat' 'jäätuda, külmuda, jahtuda'.

iebat' (= jō'dat') id., alà pidà üks vāldin, tuba

iebat' b jarā 'ära hoia ust lahti, tuba jahtub ära';

iebatn q' iſſat' äb nuo ūd je'vvat' leibat' 'jahtunud

ahjus ei saa head leiba küpsetada' (LW 66).

jō'dat' 'jahtuda.'

tu'l pakkant siemat', rok jō'dat' b jarā 'tule kohe

sööma, supp jahtub ära' (LW 93). jō'tat' 'jahtuda',

jō'ttat' id., alà jō't tu'bbat' 'ärajahuta tuba'

(LW 93).

Mõlemad sõnad lähtuvad ühisest tüvest, esinedes ka

sugulaskeeltes: sm jäähtyä, jähtyä, krj. jähtü-,

vps jäuhtu- (vksm * jäkš-tü- 'jäätuda). Vasteid

leidub kaugematest sugulaskeeltest: lpL ieksöt,

jeuhsas 'külm ja tuuline', jeuhsös 'vilu',

lpT jiksem 'külm', mrd E ekše, mrdM ješš, ~~ESE~~ 'vilu',

mr ü.k^x šem, jük^x šem, üštä* 'külm, pakane', hnd

iaäyda (SKES I 133).

Tagavokaalsed vdj jahtua, ee jahtuda, eL jahtu-,

lv jō'dat' kuuluvad ee jahe, lp Vef jūškie 'pakane',

jo'skot 'jäätuda' ja mrdE jakšamo, mrd M jakšamä

'külm' sõnadega kokku (SKES I 133). Sõnad iebat' ja

jō'dat' on seega soome-ugri algupära, iebat' < * jäbu-

(LW 66).

iiling 'iiling, iil'.

iiling, iil = iiling 'iil, iiling, tugev tuulehoog',
iiling um pägin pūd'i immār murdān 'tuuleiil on palju
puid murdnud'; iilingk tu'l' vi'm - zägārāks 'tuulekeeris
tuli vihmahooga' (LW 80).

Vasteid leidub ka sugulaskeeltest: sm iili, pilven iili,
sateen iili, iilinki, ukkosene iili, ee iil, g. iili,
iiling, g. iilingu, iiliti (SKES I 103).

Sõna on germaani laen, vrd. mrts īl, ǣl, rts il,
mnr e'l 'vihma-, rahe-, lumesadu; tuul', nr el 'tuulis-
pea' (SKES I 103).

iim 'hüüm, vesine lumi, jääsupp'.

iim, ūim (= sogà) id., pägin iimā um māe'rššā, lōjaks
āp sō le'bbā 'palju jääsuppi on meres, laevaga ei saa
läbi'; lōja kilmab iim si'llā 'laev külmub jääsuppi
kinni' (LW 81); sogā, vt. sogā lk. 101.

Vasted teistest soome-ugri keeltest on järgmised:

sm hyhmä, hyyhmä, hyhmätä, krjA hyyhmy, hyyhmus,
krjS hymus, vdj ühmä, ee hühm, g hühma, murd. uhm, g.
uhma, hühmata, mrdE šušmin, mrdM šušma 'jääkoorik'
(SKES I 92).

ilgā 'hiilata'.

ilgā, iildā id. = kil'astā (LW 71), iil 'tuli,
(merel kasutatav salasõna), sā'l se tu'l' um iilgān
'seal see tuli on hiilanud' (LW 71).

Näiteid teistest läänemeresoome keeltest: sm hiili,

hiilakas, hiilava 'kirgas, helkiv', hiilua 'helkida',
hiiltää, hiiltyä, hiilas, hiillos 'helkiv, hiilgav'.

Sütel küpsetatud leiba nimetatakse hiilikka, hiilikko,
krj hiil'i, hiiloi, hiilutta, krjA hiili, hiilav,
hiilavu 'kuum', hiildu, krjL hīl', hīl'i, hīl'au, hīlau
'kuum (vesi)', tulikum, õhkuv (kivi, raud), hīaduda
'kuumuda', vps hīl, hil', hiilduda, hilduda, vdj īli
'süsi', ee hiile, g. hiilge, murd. hiile, hiilgama.

Merel olevate kalurite jaoks rannale tehtud märgutuld
nimetatakse hiiletuleks, hiilgeks (SKES I 73).

Soome laenudena esinevad lpL hilla, lpN hillá 'õhkuv
hiile', lpNrt ill (SKES I 73).

Mõned vasted kaugematest sugulaskeeltest:

mr šòl, tšal - šol, tul - šol (SKES I 73) jne.

jei 'jää!'

jei id., pāgin' jei mⁱerššə 'palju jääd meres';
e'ggil' mēg vo'l'mə ilgə- jeijjal 'eile me olime hülge-
jääl' (LW 86), jei-bokkə 'jäälõhkuja', mⁱerššə vo'l'
jei-bokkə 'merel oli jäälõhkuja' (LW 25).

bokkə < kask buck (LW 25). jei-ku'B 'jäakuhi, -hunnik',

mⁱe'rššə at sūrd jeikubud un ilgət kə'ubət pi'ts
jeikubidi 'meres on suured jääkuhjad ja hülged käivad
mööda jääkuhje' (LW 86). ku'B 'kubu' on soome-ugri sõna,

vrđ. sm kupu 'hunnik, kubu', ee kubu (LW 159; SKES II 210).

jei-käk 'jäakuhi'; veřgəđən tu'l' jeikäk pälə 'võrgule
tuli jäätükk peale' (LW 87).

käk 'kakk' on soome-ugri sõna, vrđ. ee kakk, sm kakkə jne.
(SKES II 215).

Vasteid esineb kõigis soome-ugri keeltes: sm jää, jäätyä, jäätää (jäättyä, jäättää), jäätikkö, krjA jeä, krjL diä, die, vps da, ja, jä, vdj jä, jättuä, ee jää, murd. ea, jägi, g. jae, jähi, g. jähi, ägja, g. äja, ig'a, jäätada, eatada (SKES I 132).

Sama tüvi esineb ka kaugemates keeltes: lp Vefs jieŋ'e, lpL jiekŋa, lpI jieŋa, mrdE ej, ev, eh, Lj, mrdM jeŋ, ej, ung jég (SKES I 132).

Algselt on tüves olnud -ng (-nk). Läänemeresoome keeltes on -ng > ∅ ja selle asemele tekkinud pikk vokaal (* jäŋe > jä). Lapi keeles on tegemist metateesiga (jenga > jegna).¹

kaštùG 'kaste'.

kaštùG, kast id., (LW 108), kastu'g (ÄH 62; 206), ùõndz ʔlʔ um kaštug m̄azʔ 'hommikul on kaste maas' (LW 108); tä'm iezʔ äb.ùõ kaštùktʔ 'täna öösel ei ole kastet'; ku kaštùg u'm áinap ~ päl, siz līp knaš' pāva 'kui kaste on heina peal, siis tuleb ilus ilm' (LW 108); kaštùg_àina 'kastehein'. àina 'hein' on balti laen, vrd. lt siens, ld šiēnas (SKES I 65).

Sugulaskeeltest on järgmised näited: sm kaste, krj kašše (kaštie-), krjA kaste (kastie-), krjL kaste, is kasse, vps kaste, g. kastken, vdj kase, kaseG, ee kaste, g. kaste (SKES I 169).

¹

T. Lehtisalo, Zur Geschichte des Vokalismus der ersten Silbe im uralischen Sprachen, FUF XXI, lk. 35.

Huvi pakub lv prt. kastu'kt, mis näitab, et varasem partitiiv antud sõnast on esinenud kujul *kastekta. Teistes läänemeresoome keeltes näeme partitiivis ainult t-d : ee kastet, sm kastetta, krj kašsetta, is kassetta, vps kastet.¹

Seega on vana nominatiiv olnud * kastek.

Läänemeresoome kaste on tuletatud verbist kasta- : ee kasta, lv kaštā, vđj kassā, sm kastaa, kastua, kastuttaa, krj kašta-, kaštu-, krjL kastada, kastuda, vps kastta, kastūbad. Omakorda kasta- on tuletatud sõnast kasi: ee murd. kasi, g. kasi 'märg, kevadine niiskus mullas', lv ka'iži, ka'žzi, ka'žž (<* kasinen) 'märg, niiske', sm kasi, g. kasen 'kaste' (SKES I 168).

Sama tüvi esineb ka lapi keeles: lp käss^Aniš, kass^Aneš 'niiskuda, niiske', kàzzitt'iš 'niisutada' (SKES I 168).

Eelnevaga on ühendatavad ka hnd kət, kēlä, keä^lš (SKES I 168).

kārgā 'karata'.

kaṛgā id., ku'bbā kārgā 'kokku karata';
ilzā kārgā 'välja karata'; ma kārgis tulit
kīttām 'ma hakkasin kohe ütlema';
pāva kārgā^B, pāva kārgats 'päike tõuseb, päikese tõusul'; kie^{tt}ā's sēmd^a kārgis ku'bbā, vo^l'l'
rōz appā'n 'keedetud piim läks kokku, oli natuke hapnenud';

¹ E.N. Setälä, ÄH, lk. 206-207.

kažiz, aigaks kiēd a't kārġ a'bāt ku'bbā 'niiske ilmaga
 tõmbuvad köied kokku' (LW 106). pāva-kārġ a'mi 'päikesetõus,'
mēg vo'dlā'm eñtš poigā k'odāi neiġku pāva-
kārġ a'mist' me ootasime oma poega koju päikesetõusuks';
jōñpāvan um vo'lm a'st ne'i kōgin i'llā, ku nā'p pāva-
kārġ a'mist 'jaanipäeval tuleb niikaua üleval olla, kuni
 on näha päikesetõusu' (LW 326);
uohd'ž a'1 varāld pāva kārġats mēg veļ'm a' jō mešsāz
ni'em a'd a'ks 'hommikul vara olime juba päikesetõusu ajal
 metsas lehmadega' (KJ 424).

pāva, vt. lk. 50

Sõnale kārġ a' on vasted sugulaskeeltest järgmised:
 sm karata (karkaan, karaan), karku, karkaus (karkaus-
 päivä), karkaantua, karota (karkoan), karkota (karkkoan),
karkoittaa, krj karkota, karkotta-, krj A karkota,
karkottua 'ajada minema', krjL kargaita, karkottada,
 vps kargpita, kargēita, kargāt'a 'tantsida', karg 'tants',
 vdj kargata 'tantsida, karata', ee karata (kargan),
karg, g. karu 'hüpe, jooks', kargutada (SKES I 161).

Soome keelest on sõna laenatud ka lapi keelde:
 lpN gargedit, lpT karġ^k p^d 'hüpata, joosta'. Tüvi ulatub
 ka mr kāryžam, Toivonen esitab viimati mainitud vaste
 küsimärgiliselt (SKES I 161).

kattā 'katta'.

kattā id., kättükstā kattā 'katust katta';
jemā kattāb lapštā, ku izā tō'p pāeksā 'ema katab

(kaitseb) last, kui isa tahab peksta';

lu'm kaṭṭab mōdā 'lumi katab maad' (LW 110).

Näiteid esineb ka sugulaskeeltes: sm kattaa, kate, katos,
katto 'katus, kate' krj katta-, kate, katos 'katus'
 krj A katta-, katòz, katos, katòs 'katus, kate, kaas',
katto 'katus', vps katta, katos, katus, katuz 'katus',
 ee katta, kate, katus (SKES I 171).

Sõna on läänemeresoome päritoluga, kusjuures soome keel
 on andnud lapi keelde lpN gat'to, lpI kätt'U, lpT
kāihte-, lpKld katos 'katus, kate', (< * kanti):
kattaa < * kanttaḍak (SKES I 171).

keppā 'kleepida!'

keppā, kⁱeppā id., l'ämä keppūp kädud jū'rā

'lima kleebib käte külge' (LW 115);

lu'im kⁱeppūp jālgad jūr 'lumi kleepub jalgade külge;
 (LW 137). ta um ne'i muštā ku ta keppūp kädud jū'rā
 'ta on nii must, et kleebib käte külge';

pīsk um keppāh ō'rānd jū'rā 'piisk on kleepunud
 rõivaste külge'; ibžān umāt kābāt keppānād lūnda
tādāks 'hobusel on kabjad kleepunud lund täis' (LW 115).

Sõna on läti laen, vrd. lt kepēt (LW 115).

kil'astā 'kiilata, libedaks, kiilaks muutuda.

kil'astā id., tā'mm ūõndžā'l um kōrand ne'i kil'astān
 'täna hommikul on talu külmetanud';

sā'l kougān jej va'is kil'astāb ēr 'seal kaugel jää
 vahel kiilastub vaba vee riba';

mis ki'urp pāl kil'a tēb un i'ltē tarā ol'astāb —

ūška un ri'ggʒ 'mis kivi peal hiilgab ja üle
tara haljendab - uss ja rukis' (LW 132).

kiil'tʒ 'kiilata'.

kiil't'tʒ id., kiil'až jei kiil't't'aB 'kiillasjää
kiilgab' (LW 134). kiil'az 'kiilas, jäätunud';

kiil'az, id. kiil'až-jei 'kiillasjää', pi'ts kiil'ast ri'ekkʒ
ibizʒn um vo'lmʒst va'imist ta'ktʒt 'mööda kiilast
teed peavad hobusel olema teravad rauad' (LW 133).

Nii kiil'astʒ, kiil'tʒ kui ka kiil'az lähtuvad ühest
tüvest, esinedes teisteski sugulaskeeltes: sm kiiltää,
kiille, kiilto, kiillottaa, kiilakka, kiiltävä, kiilo,
kiilu, kiilisteja (taivas kiilistyy) 'kirkastuda',
kiilistää, kiilostaa, kiilustaa, kiilma, krjA kiildiä,
ee kiilas, kiilata, kiilus, kiiluda (SKES I 190).

Tegemist on vähemalt läänemeresoome sõnaga, mille vasted
lapi keelest on järgmised: lpVefs giitʒt, lpL kiltēt,
kiltis, kiil'tuk, lpN giillo 'algeline parafiinlamp'
(SKES I 190).

kirt 'kirme, õhuke jääkord'; 'kirmetada'; kirt, kiirk
(= voittti jei) id. kiir't, kirt um vi'e't päl
'jääkirme on veel peal' (LW 129).

Mõned näited läänemeresoome keeltest: sm kiirsi, ^{kyA} kiirzi,
krjL kiirž, kiirz, kiirzi 'kirs', ee kiirs, g. kiirre, kels,
kelts, käls (SKES I 200). Arvatavasti kuuluvad etümoloogilisel
siltsel siia ka sm kerte 'õhuke lumekoorik' ja vps
kerteh 'nahk' (SKES I 185). Sõna on läänemeresoome
algupära; lpN giirsi, kiirsa, karsa 'kirs' on soome lae-
nud (SKES I 200).

kōr 'kaar!

kōr, kōr̄, kar id., pit'kiĳ - kōr 'vikerkaar',

kār̄ t̄ panùb r̄i'e'gḡ p̄āl ku v̄i'edap̄ pit̄kidi pūd'i
'kaared pannakse ree peale, kui veetakse pikki puid';

k^uo'iḡ n̄ sōb̄ t̄ kōr̄ d̄ nūst̄ t̄, lōjan pānd̄ t̄

'laevalt saavad kaared tõstetud, paadile pandud' (LW 150).

pit̄kiĳ-kōr 'vikerkaar', vt. lk. 47.

Sõna kōr vasteid leidub ka sugulaskeeltes:

sm kaari, ukon kaari = sateenkaari 'vihmakaar',

kaareva, kaarentua, kaarittaa, kaartaa, kaarre, g.

kaarteen, kaarto, kaartua 'kaarduda', krj koari,

ukon-koari 'taevakaar', krj A kāre, ukonkāre 'taevakaar',

krjL kuar(i), koar(i) 'vene kaar', vps kār̄, kar̄, vdj

kāri, kārtā, kārto, kārtama, ee kaar, g. kaare, kaard,

g. kaaru, kaarutada; lpR qwogner, lpL kuoḡar, kuok̄ar,

lpI kuoḡar, lpK^o kūḡar 'vene kaar' (SKE 5 135).

k^uor̄b̄ 'kõrbeda'.

k^uor̄b̄, k^uor̄b̄ id., pīlad̄ at̄ k^uor̄b̄ n̄ d̄, lib̄ vi' m̄

'pilved on nagu ära kõrbenud, tuleb vihma';

āina k^uor̄b̄ p̄ tul'is̄ pāvas̄ jarā, kāngar-tuĳkām̄ d̄

āt̄ t̄ jarā k^uor̄b̄ n̄ d̄ 'rohi on tulise päevaga ära

kõrbenud, kangari nurgad on ära kõrbenud';

āiga um ne'i kūja ku re'u um jarā k^uor̄b̄ n̄

'ilm on nii kuiv, et rohi on ära kõrbenud';

amād̄ a'iḡ ist k^uor̄b̄ ist̄ jarā 'kõik on ära kõrbenud' (LW 173).

küorbast 'kõrvetada'.

küorbast id., tu'lkks ks küorbast 'tulega kõrve-
tada'; pāva küorbast B 'päike kõrvetab' (LW 165).

Mõlemad sõnad on ühise tüvega, vasted esinevad sugu-
laskeeltes: sm korventaa, korveta (korpean), korvuttaa,
'põletada, kõrvetada, kuumutada', krj korvenda-, krjA
korveta, korvendua, krjL korbendada, korbeta, vps
korbeta, ee kõrbeda, kõrvetada, kõrb, g. kõrve
(SKES II 221). Vasteid leidub ^{ka} kaugematest keeltest:
lpL kuor'pa 'metsapõlemise tuhane ala', kuor'pas
'põlenud maastik', kuor'pat, lpN guor'bāt 'põleda,
'päikese käes kõrbeda', guor'bādit, mrde ~~mrde~~
kurvams, ' kurvažams, kirvažams, mrdM kõrvāžams
'süttida' (SKES II 221).

laist 'helkida'.

laist id., me'r laistap pāval'ikkiz ā
'meri helgib päikese käes';

pur'ād laistab D 'purjed helgivad' (LW 182).

Järgnevalt mõned mäited sugulaskeeltest:

sm loistaa, loistava, loiste, loisto, krj roistua,

vps loŕtta, loŕtotab, ee loistata, eL loistu- (SKES
II 301).

lāng 'langeda'.

lāng id., lāng āb mō'zā 'langeb maha';

mi'n ke'iž lāngiz 'minu käsi langes'; ~~iiii~~ illā

lāng üle langeda (LW 184).

Järgnevalt läänemeresoome keeltest vasteid:

sm langeta, langettaa, langetauti 'langetõbi',

krjA langeta, krjL langeta, langetta, vps

langeta, vdj langeta, ee langeda (SKES II 274).

Lapi keele lag'gát, lan'gát, langaniat on laenu-
soome keelest (SKES II 274).

li'bdä 'libe'.

li'bdä, li'bdäz, id., li'bdäks saittä vanastä
õ'ränt pte'zdät 'libedaga pesti vanasti rõivaid';
jei völi vä'ggi li'bd'i 'jää oli väga libe'

(LW 191). Sõna esineb vähemalt läänemeresoome keel-
tes: sm lipeä 'liukas', lipevä, krj libie, krjA
libei, libie, krjL l'ibed, li-, l'ibei, vps libed,
vdj lipea 'liukas', ee libe, g. libeda (SKES II
297).

likkä 'liikuda'.

likkä id., ma äp seitta emin mittä s^uo^rmä

likkä 'ma ei saa enam mitte sõrmegi liigutada';

lē'd' likküb 'leht liigub' (LW 193);

nänttän be^h'k tagän sūrt tabärd likkäb äD

'nendel pingi taga suured sabad liiguvad' (LT 15);

pilad likkäb äD 'pilved liiguvad' (LW 193).

liktä 'liigutada'.

liktä, id., pi'n liktäp tabärt, tuläp tabärt

liktä'sä 'koer liputab (liigutab) saba, tuleb saba
liputades' (LW 193).

Sõnad likkä, liktä kuuluvad ühte, esinedes ka sugulas-
keeltes: sm liikkua, liike, liikenne, liikunto, liikahtaa,
liikuttaa, liikutus, krj liikua-, liikahta-, krjA liikku-,

liikutta-, krjL l'ikkuda, likuda, l'ikuttada,
likutada, vps liikta, likkuda, likutada, likahtada,
vdj likkua, likute *na*, ee liikuda, liigutada (SKES II
292). Näiteid lapi keelest: lpL lihkkat, lpN lik'kät,
lpI likkad, lpT likki- (SKES II 292).

li'ggə 'liguda, liguneda'.

li'ggə id., vitsad li'ggə bəd 'vitsad ligunevad'
(LW 193).

li'ktə 'leotada'.

li'ktə id., ō'rni u'm li'ktə məst 'rõivaid tuleb
leotada' (LW 193).

li'ktə on kausatiiv-ablatiiv vormist li'ggə. Sõna
ulatub vähemalt läänemeresoome keeltesse: sm liko:
panna likoon, panna ligunema, liota, liottaa, likeä,
krj ligo: panna ligoh 'panna ligunema', livottoa,
krjA ligo 'linaleotus', livota, livoittua, krjL
l'igo, ligo, l'igota, l'igottada, l'igotada, vps, l'ige,
ligo, l'igota, ligota, l'igotada, ligotada, vdj liko, li-
gota, ligottā, ee lige, g. ligeda, eL like, ligu, g.
leu, liguda, liguneda, leutada (SKES II 295).

lu'im 'lumi'.

lu'im, lu'm, id., lu'imi, lu'mmi 'lumine, lumerikas',
polakkad attə lu'mstə mi'e ti'enəD 'poisid on
lumest mehe teinud'; si'gzə vo'dlām lūnda 'sügisel
ootame lund'; lūnda vo'l' tä'mnäigast ne'i sidāmāld
'lund oli tänavu nii keskmiselt'; ma nä'B ku sadāb
lūnda 'ma näen, et sajab lund'; lu'm sul'iz 'lumi sulas
ära' (LW 206); ku se kīer dā neitst pīeksīs pad'idi,

siz vo'l' neijen lūnda 'kui see agar neiu peksis patju, siis oli nii palju lund' (UÜLS 34);

lu'mmist oksād attō lajdañōD 'lumised oksad on alla langenud' (LW 206).

Vasted esinevad sugulaskeeltes järgmiselt: sm lumi, krjA lundu, lundu panov 'lund sajab' (ÄH 397), lumen panendu 'lumesadu' (TAK 70), krjL lumi, prt. lunt, lumd, lunde, lumikaz 'lumine', lumil'ipakko (LMS 217), krjS lumi, lumipilvi, lumirändy, lumisiä, lumitšiite 'jääkoorik', lumenpurgu 'lumesadu' (SMST 167), vdj lumi, prt. lunda, vps lumi, prt. lund (ka lum'ōd, lumt) (ÄH 397), lumud, lumesine, lumekaz 'lumine, lumest' (VVV 34), is lumi, prt. lunda, lumiukko, lumiakka 'lumememm', ee lumi, g. lume, prt. lund, jäälumi, kidulumi, lumima (SKES II 308). Partitiivi vana vorm on *lumta, m > n juba läänemeresoome ühtsuse ajal¹.

Kaugemates sugulaskeeltes esineb sama tüvi: lp lammD^d, lāman 'täituda lumega', lpR lobma, lobme. Viimane on arvatavasti laen soome keelest², mrd lov, luv. Seega m^v³, mrdE mõningates murretes on ka vorm loy 'lumi' (FUF XX 92), mr lum, ung lom (SKES II 308).

¹ E.N. Setälä, ÄH, lk. 397.

² T.I. Itkonen, Lappalais-Suomalaisia sanavertailuja, SUSA XXXII 3, lk. 16.

³ Y.H. Toivonen, Wortgeschichtliche Streitzüge, FUF XV, lk. 67.

lētstā 'lõõtsutada'.

lētstā, lītstā, lūtstā id., ta um jara vä' zzān, ta
lūtstā^B 'ta on ära väsinud, ta lõõtsutab'; kal'āi
lētstā^b eñtšt ~~šp~~ plē-tā plēššidi 'sepp lõõtsutab oma ääsi'
(LW 191); tūl lētstā^b 'tuul lõõtsub' (EHKK).

Vasted sugulaskeeltest, näit.:

sm lietsoa, krjA liettšua, krjL liet't'soda, vdj
lēttsua, ee lõõtsuda, lõõts, g. lõõtsa (SKES II 291),
näitavad ka sõna onomatopoeetilisust.

nūzā 'tõusta'.

nūzā, id., i'lzā nūzā 'üles tõusta'; pīlad nūzā^{bāD}
'pilved tõusevad' (LW 258); pāva nūzā^b uõhđžāi i'lzā
'päike tõuseb hommikul'; ku poiš um uõhđžāi nūzāⁿ
i'ldzā, ni vanāmiez um aņđān tēgiš tā'mm ān siedā
'kui poiss on hommikul üles tõusnud, andnud vanamees talle
jälle süüa' (LT 55).

Sugulaskeeltest vasteid: sm nousta, nousu, krj noušša,
nošša, nossa, noušetella, nouzetella, krjA nosta,
nouziaized, nouzel'l'at, krjL nosta, nousta, nouzu,
nouzette^{ada}, vps nousta, nūsta, vdj neisa, neisu,
ee tõusta (nõsta), tõus, g. tõusu, tõuse, g. tõusme
(SKES II 394).

Lapi keele noas^t noastid, nuastähtted on laenu-
soome keelest (SKES II 394).

ōla 'hall'.

ōla, ōla, āla, id., ōla-kū 'hallakuu',
tä'müõñž ōl u'm sūr ōla 'täna hommikul on suur hall
 (maas)' (LW 267);

lā'ndz ie vel' külma ie ja uõndž ōl um āla māzā
 'möödunud öö oli külm öö ja hommikul on hall maas' (EHK);

ōla-kū 'hallakuu', kū, vt: lk. 90.

Sugulaskeeltes esinevad järgmised vasted:

sm halla, halle, krj halla, krjA halla, krjL halla,
halla, haā, haa, krjS hallanpandu (SMS 31), vpsP halla,
 vpsK haā, vpsE halla, vdj halla (SKES I 51), is halla,
halla 'hallatada' (ÄH 296), ee hall, g. halla (hallu),
hallatu (EWØ 25).

Sõna on balti laen, vrd. ld šalna, lt salna,

* <šalna> (SKES I 51). Sugulaskeeltes on läänemeresoome
h vasteks š, ž. Samuti on leedu ž, š-lised sõnad hili-
 semal läänemeresoome ühtsuse ajal tulnud keelde h-listena.
 Seega on põhjust arvata, et ka sõnas hall on olnud š, ž
 või väga lähedane häälik neile.¹ On ilmne, et laen on
 tulnud just leedu keelest (ld szalna, šalna), sest läti
 keeles oli sõna algul s (lt salna). Tõenäoliselt oli
 ka teistes balti keeltes s või z.²

K.B. Wiklund esitab teoses 'Urlappische Lautlehre'
 sõnade loetelu, mis on balti päritoluga ja siirdunud

¹ E.N. Setälä, ÄH, lk. 320-321.

² J. Kalima, IKBL, lk. 185.

läänemeresoome keelte vahendusel lapi keelde. Wiklund näitab, et need laenud kajastavad lapi kahte vana häälikuseadust: š > č ja š > s. Viimasena mainitud häälikuseadus on kehtiv ka lp suolnē, süölnis 'kaste', lpN suol'dne 'kaste', (harv.) hall', süiln, süilnē 'hall' (< *šalna) kohta.¹

Hilisem laen soome keelest on lpN hal'la, hal'li 'külmal sügisööl veest tõusev udu'. Läänemeresoome keeltest on laenanud ka vene keel sama tüve, mis esineb murdes rárara 'udu' kujul. Võimalik on, et ka mnr hallkrieri sõna algus on laen läänemeresoomest.²

orkān 'orkaan'.

siz mēg ju tiedizmi, ku līb orkkān 'siis me juba teadsime, et tuleb orkaan' (LT 16).

Rahvusvahelise sõnana on hiljuti läti keelest tulnud liivi keelde, vrd. lt orkāns.

our 'aur'.

our, our id., ourstō sugub vi'mō 'aurust tuleb vihma', (LW 265).

Sõna ulatub vähemalt läänemeresoome keeltesse:

sm hauri, häyry, häyrä, häyry, höyrä, häyre, murdeti ka 'häga', krj häyräkkä, krjA höürü, krjL hauru, paralleelselt veel tähendus 'leil', hōur, höürü, höürü 'veeaur'.

¹ J. Kalima, IKBL, lk. 185.

² Y.H. Toivonen, SKES I, lk. 51.

Hingeauru külmas õhus nimetatakse ka hõur, hõürü;
 vdj hõürü (laen soome keelest), 'ee aur, g. auru, murd.
haul, g. hauļu, aul, oul, our, áur, g. ääru, öür,
 g. öüru (SKES I 62). Vaste antud sõnale leiame ka
 lapi keelest, mis omakorda on laen soome keelest:
 lp hõuri, lpN hew'ru (SKES I 100-101).

paistá 'paista, helkida'.

paistá id., sell'i vālda paistap sã'l 'midagi valget
 helgib seal'; pāva paistaB 'päike paistab' (LW 271).
 Sõna ulatub ka teistesse sugulaskeeltesse: sm paistaa,
paistattaa, paistatella, paiste, krjA paistoa,
paistua, paistoa, paštua, pastoa, paisto, pasto
 '(päikese) paiste', krjL paštada, paštua, paštai,
pašta, vps pašta, paštand 'paistmine', pašte 'paiste',
 vdj paissā, paise, paissu, paisuz '(päikese)paiste',
 ee paista, paiste, paistus (SKES III 461).
 Lapi keele vasted pa'htēt, pai'htēt, paašta,
bai'stet on laenud soome keelest (SKES III 461).

pēla 'pilv'.

pīla, pīlu id., pīl'i, pīl'li 'pilves, pilvine',
muštāt pīlad nuzá'á'd, līb-vī'má 'mustad pilved tõu-
 sevad, tuleb vihma'; touvá'ks pīlat k'ērdá a'ilá'á'd
 'tormiga pilved liiguvad kiiresti';
tā'mppā um pī l'li pāva, sadáB-vī'má 'täna on pilves
 ilm, sajab vihma' (LW 296);

ku um pil'·l'·é, siz um švaK ve'ime 'kui on pilves, siis on kehv kalasaak (LT 39).

lu'm-pīla 'lumepilv', lu'm, vt. lk. 38.

mⁱe'rp-pīla 'merepilv', mⁱer, vt. lk. 114.

piť'kis-pīla 'piksepilv', piť'kis, vt. lk. 46.

ra'gdā'-pīla 'rahepilv', ra'gdā', vt. lk. 52.

tūl-pīla 'tuulepilv', tūl', vt. lk. 61.

toššā-pīla 'udupilv', toššā, vt. lk. 61.

u't-pīla 'udupilv', u'd, vt. lk. 64.

vī'mā'-pīla 'vihmapilv', vī'm, vt. lk. 67.

pīla-kabāl 'pilvetükk'.

pīla-kabāl um sa'ddā'n mō'zā' 'pilvetükk on maha kukkunud' (LW 296).

kabāl 'tükk' on balti laen, vrd. lt gabals 'osa, tükk', ld gābalas 'maatükk', gābals 'suur tükk (leiba, liha)' (SKES I 160). pīlatā 'pilvituda, pilve minna'.

pīlattā, pīliñttā, pīliñttā B id., tōvas pīlattā B 'taevas läheb pilve' (LW 297).

Nii pīla kui pīlatā lähtuvad ühisest tüvest, esinedes sugulaskeeltes järgmiselt: sm pilvi, pilvipouta 'pilvine põuailm', pilvitaivas 'pilves taevas', krjA pilvi, pilves-seä 'pilves ilm' (TAK 86), krjL pil'v, pil've-duda, pilvezüda 'pilve minna', pil'vekšine, pilveksi-ne, pilveksine, pil'veksine 'pilvine', pil'vez, pilvez, pilvezetä (LMS 314), krj S pilvi, pilvessäh, 'pilves', pilvetöi 'pilvitu', pilvespuoli 'põhjapool' (SMS 104), karjala valdai murdes kasutatakse sõna p'il'vi tähenduses 'taevas'. Pilve tähistatakse vene laensõnaga tūtšā. Balti laenu taivaš tähendus on

kitsenenud ja sõna esineb tähenduses 'selge taevas';
 vdj pilvi (FUF XV 36), ee pilv, pilve-alune ilm,
pilve silm, haru pil'w, kuiw pil'w, lamba-rasva pil'w,
nahkpil'w, hunnik-pil'w, talle-pil'w, tüle-pil'w,
pilwitama, pilwetama, pilwestama, pil'wisklema (EWØ 20).

Läänemeresoome *pilvi läheb etümoloogiliselt tagasi
 soome-ugri ühtsuseni. Seda tõestavad vasted kaugematest
 sugulaskeeltest: lp palv, palva, lpN palöwa, lpK palv
 (AK 266-267), mrdE p'el', p'ejel', mrdM p'ejäl, mr pal
 (FUF XV 36), pil'-go'm, pil'-gom 'taevas', kSpil,
piv, (AK 266), pī, elat. pījjs, udm pil'em, hnd paləj,
pāleŋ, pēleñ, pēleñ, peteñ (AK 267), ung félhő,
fölhő (AK 266).

Läänemeresoome rahvastel on esinenud ühiseid kujutlusi
 ja pärimusi pilvede tekkest ja liikumisest. Peamiselt Liivis,
 Eestis ja Soomes on peetud pilvi tarretisetaoliseks aineks.
 Arvati, et sellest massist võivad väiksemad tükid maha kuk-
 kuda. Pilvetükid, mida olevat nähtud, meenutavat konnakudu
 või lima. Pilve eriliseks omaduseks peeti seda, et ta ka
 kõige kuumemal suvepäeval on külm. Laplaste juures valitseb
 arvamus, et toitained, mis võivad halvasti mõjuda, lahkuvad
 kehast, kui süüa pilve ja kastet. Pilve abil võib vältida ka
 igasugustesse taudidesse haigestumisi.

Pilv on veel vahendiks, millega saab tuld summutada.
 Piksepilves on tulejõud, mida peetakse võimsaimaks tuleks.

Lääne-Euroopas pole ühtegi teadet, kus oleks räägitud
 pilvede kukumisest. Seega on põhjust arvata, et uskumus on
 Läänemeresoome rahvaste vahendusel tuntud Ida-Euroopas.¹

¹ I. Manninen, Pilvi, Virittäjä 1929, lk. 25-27.

pīsk 'piisk'.

pīsk, pīskāD id., vī'm - pīlastā tu'lbā'd pīskāD
'vihmapilvest tulevad piisad';

pīsk um marga 'piisk on märg'; sūr pīsk tulāB
pīlastā 'suur piisk tuleb pilvest' (LW 299).

Sugulaskeeltest mõned vasted: sm piiska, murd. piska,
pisko, pisku, piskottaa, piskotella, piskota 'roiskuda',
ee piisk, g. piisa, piisata, murd. piiskada (SKES III
552). pīsk on deskriptiivne sõna, millele häälikuli-
selt kõrvutub lpN bisketit 'vähe märjata, voolata'
(SKES III 552).

pit'ki 'pikne, äike'.

pit'ki, piki id., pit'ki borättāB 'müristab';
ma külup pit'kizd borättum 'ma kuulen müristamist';
p'ē'rrā pit'kist um tōvaz 'pärast pikset on torm';
ku ke'zzi pit'ki vo'l', siz mi'n jemā pa'n kīndil'
lōdaḡ pāl palām a'l'ttā'm 'kui oli tugev pikne, siis
pani minu ema küünla lauale põlema' (LW 294);

pit'ki um pūzā pieksā'n 'pikne on puusse löönud';
pit'ki borättiz un va'lktiz neikku vālda tu'l vo'l'
'pikne müristas ja lõi välku, nii et oli nagu valge
tuli' (UÜLS 37).

pit'kiz-āiga 'pikseilm'.

pikis āig id., sūr pit'kizaiga, vālktub un borättuB
on suur pikne, lööb välku ja müristab' (LW 294).

āiga 'aeg' ilm', vt. lk. 7.

pit'ki-izā 'pikseisa'.

ma külup ku pit'ki-izā borättāB 'ma kuulen, kui
pikseisa müristab' (LW 294).

izà 'isa', vt. lk. 63. pit'kis-puogaD 'piksepojad'.
pit'kis-puogaD attə puzə pieksân 'piksepojad on
 puusse löönud' (UÜLS 37). puoga 'poeg', vt. lk. 63.
pit'kis-pā 'piksepilv'.

pit'kis-pād nuzə bəD 'piksepilved tõusevad';
idapu'oi aī kazəbət pit'kispād, līp piṭ'ki
 'ida poolt tõusevad piksepilved, tuleb vihma';
tūl' pū'gəp pit'kis-pād ən vaštə 'tuul puhul pikse-
 pilvedele vastu' (LW 294).

pā 'pea' on soomeugriline sõna, *vid. sm pää, mrdM he* (TT 144).

piṭ'ki(k) -kōr 'vikerkaar'.

pit'kis-kōr, pikkis-kōr, pit'kis-kōra, pit'kiṣ-ivāt-
 təkə = kōr id., va'nsti kättistə, ku piṭ'ki(k)-kōr
jūoji vⁱettä 'vanasti räägiti, et vikerkaar joovat
 vett'; piṭki(k) - kōr um seis-kōrali 'vikerkaar on
 seitsmevärviline' (LW 294). kōr 'kaar', vt. lk. 35.

Nimetuse vikerkaar algupära on tekitanud palju
 vaidlusi ning sõna päritolu ei ole täiesti selge.
 Eesti keeles tuntakse vikerkaare kõrval veel nimetusi
vesikaar, vikarkaar, vikatkaar, ammukaar, ammurgas.

H. Ojansuu püüab tõestada, et vikerkaar < vihm-
 kaar. Tõestuseks toob ta vesikaar, sm sateenkaari ja
 sks Regenbogen. Ta annab järgmise seletuse: hääliku-
 ühendit -hmk- oli raske hääldada ja toimus muutus
vihmkaar > vihkkaar. Kuid ka -hkk- oli keeruline ja
 toimus järgmine muutus: vihkkaar > vikkaar. Viimane
 tundus võõrana ja selle asemel hakati kasutama

vikakaar, vikatkaar, vikerkaar.¹ Ei saa siiski uskuda nii keerulisi ja pikki häälikumuutusi. Lõuna-Eesti murretes esinev vikat(kaar) on ühendatav sõnaga vikat, kuid siia ei kuulu viker(kaar). Kõige tõenäolisem on, et vikerkaar on saanud oma nimetuse sõnast viker, vikerlane, 'kirju, värviline'. Seega on vikerkaar 'värviline kaar'. Samuti nimetatakse silmas olevat värvilist kesta vikerkestaks.

Teistes läänemeresoome keeltes esineb vikerkaare nimetus järgmiselt: sm sateenkaari, taiva^ankaari, ukonkaari, vesikaari, krj ukonkoari, vezikoari, is vihmakäre, vps iljan b' embou (VVSN 32).

Järgnevad mõned vasted sõnale pit' ki sugulaskeeltest: sm pitkäinen, pitkänen, pitkäisen tuli, ee pikne, g. pikse. F.J. Wiedemanni sõnaraamatus on toodud paralleelselt pikne, pitkne, pikene, piken, pitkes, pikne hüab, pikne müristab, pitkse-nõl (EW 827). Sõna tüvi * pitkä on vana ja ulatub tagasi soome-ugri alguskeelde.² Pikne tekitas minevikus hirmu inimestes, kes ei osanud kuidagi seletada niisugust kohutavat loodusnähtust ja seetõttu sidusid pikse mütoloogiliste jõudude ja olenditega. Usuti, et müristamise ajal ajab jumal kuradit taga, ja kui saab kätte, lööb maha. Usuti, et kurat poeb sageli mere ääres olevate suurte kivide, samuti heinakuhjade ja suurte puude alla peitu.³

¹ H. Ojansuu, Sateenkaaren nimitykset viron kielessä, Virittäjä 1910, lk. 126.

² L. Hakulinen, SKRK, lk.

³ H. Ojansuu, Väittelyä virolaisista sateenkaaren nimityksistä, Virittäjä 1913, lk. 22-213.

pū'gā 'puhuda'.

pū'gā id., tūl' pū'gub uilā 'tuul puhub väljas' (LW 321); tūl' pūgāb agānd uilzā un sēldā vil'a sai va'littā't k^uōttiz 'tuul puhub aganad välja ja puhas vili valati kotti' (LT 27); tūldā pū'gdā't, vietā'a'ittā't, ku nei ilma kou'tā 'tuulest puhutud, veest aetud, kogu ilma kaudu tulnud' (LT 27); tōvaz ja tūl' ne mā'ddā'n pū'gāb amādā n i'lā' 'torm ja tuul, need meist puhuvad üle' (UÜLS 59). Sõna esineb sugulaskeeltes järgmiselt: sm puhkaa, puhkata, puhata, puhkua, puhkia, puhkuta, puhahtaa, puhka 'puhumine', krjA puhkoa, puhkuo, vpsP puhkutada, puhkaita: savum puhkais sūspai 'päästis äkki suitsu suust', vđj puhkā (puhkāb), ee puhkada, puhata, puhelda, puhkuda, puhk, g. puhu (SKES III 625). Tegemist on onomatopoeetilise sõnaga, algtüvi * puhku-, puhka-, mis mõningal määral esineb kaugemateski sugulaskeeltes: srj poškini, puškini (SKES III 625).

pu'onttā 'puhuda, vihistada'.

pu'onttā, pu'ottā, pu'otsā id., tūl' pu'onttāb jēktā sil'mā' 'tuul puhub lüna silma'; lūnda pu'onttāB 'lund tuiskab (puhub)'; jogūt saittā' vi'zzā pu'onttāD 'jõed tuiskati (puhuti) kinni' (LW 317). Sõna ulatub ka teistesse sugulaskeeltesse: sm puhua, puhuta, puhaltaa, puhaltua, õhuga täita, tuule all olla, kuivada', pubella 'jutelda', puheksia, puhuri 'kõva tuul, vihur', krjA puhuo,

puhuttoa, puhuttua, puhaltoa, puhaldoa, puhaltua, puhaldua, krjL puhuda, puha^hta, puhau^z, puhauduz, vps puhuda, vpP, puha^hta, vdj puhua, puhe^G, ee puhuda, juttu puhuda, puhada. on laenu^d soome keelest (SKES III 625). Vasteid leidub sugulaskeeltest, näit. lpL pässōt, lpN bassot, lpI passood^z, hnd pättä 'pursata', küsimärgiliselt ka smj O puDō^hnaB 'vett pritsida' (SKES III 625). Algselt on tõenäoliselt olnud onomato-poeetiline sõna tüvega * puh- < * puš-.

pāva 'päike, päev'.

pāva, pāva, id. pāva pāistaB 'päike paistab';
vaštā pāuvā 'vastu päikest, paremalt vasakule';
perih pāuvā 'päripäeva, vasemalt paremale';
tierih pāvi^h ta āp ti'e mi^ttā midāgiD 'terved päevad ei tee ta mitte midagi' (LW 327); ta lā'nt k^ooim pāuvā 'ta läinud kolm päeva' (LT 13).

pāval'ikki, 'päike, päikesepaiste'. pāval'ikki pāistaB 'päike paistab' (LW 328); pa'n laps pāval'ik^h kis kā'ddā 'pane laps päikese kätte';
un ku ni pāuvvā le^m pāval'ikki pāstiz, siz vo'l tāmā māt^tal pālā istā^z s' ma'ggā m i^hnd 'ja kui päeval soe päike paistis, siis oli ta mättal istudes magama jäänud' (UÜLS 25).

pāval'ikki on deminutiiv sõnast pāva.

pāva-kārgāms 'päikesetõus', vt. lk. 32.

pāval'i(z) - lēba 'ühe päevaga valmistatud leib'.
ri'ggist vāoi v^oo'drist, i't pāvaks ūttāD, si^h pⁱerāst ta um pāval'iz-lēba 'rukkist või otradest ühe päevaga küpsetatud, seepärast ta on ühepäevaleib';

pāval'i(z)-lēba 'āb_ùq_ appā'n 'ühe päevaga küpsetatud leib ei ole hapnenud (LW 326).

lēba 'leib' on germaani laen, vrd. *hlaiþa-: gt hlaiþs jne. (SKES II 285).

pāva-pālka 'päevapalk'.

pāva-pālķka 'āb_ùq_ sūr 'päevapalk'ei ole suur' (LW 326).

pālka 'palk' on soomeugriline, vrd. sm palkka, ee palk, lp palka (SKES II 475).

pāva-pi'mdimi 'päikesesevarjutus'.

tā'mppā vq'l' pāvapi'mdimi 'täna oli päikesesevarjutus' (LW 327). pi'mdā 'pime', vt. lk. 19. pāva-pūoga

'päikesepoeg', mi'n attā sīlmad_rujād, ma 'āb_vejē

nā'dā pāva-poigā 'mul on silmad haiged, ma ei vői näha päikesepoega' (LW 315). pūoga 'poeg', vt. lk. 63.

pāva-pušk 'päikeselill'.

pāva-puškūd attā mi'n piķkiķ, vī'rist ēdrāmā - dā'ks 'päikeselilled on minu pikkused kollaste õitega' (LW 326). pušk (pušk) 'lill' on läti laen, vrd. lt pusks, pušk'is. ✕

pāva-sidām 'keskpäev'.

um lā'māst pāvasidāmt ma'ggā'm 'peab minema lõunauinakule'; pāva-sidām um amā leēm 'keskpäev on kõige soojem' (LW 327); pāva-sidām āigāz um lēn'ak_tūl'

'keskpäeval on lõunatuul' (EHK). sidām 'süda' on soomeugriline, vrd. sm sydän, ee süda, hnd som, mns sim jne. (TT 147). pāva-tidārD 'päevatütar, päikesetütar'.

ta āndiz ēntš vālda pāva-tidārān 'ta andis oma valguse päikesetüttele' (EH K).

tidār 'tütar' on balti laen. piva-pāva 'pühapäev', vt. lk. 83 ; pūol-pāva 'laupäev', vt. lk. 82.

Näiteid leidub sugulaskeeltes: sm päivä, päivän-
paiste 'päikesepaiste', päivän salo, päivöinen,
päivest 'päikesek', krj A päivü, päi-pasto 'päikesepaiste', päivea pastuv 'päike paistab' (TAK 91),
krjL päiv, päi, päive, päiväne, päivaMasku 'päikeseloojang' (LMS 346), vdj päivä, päivikko, päivükkein (VKS 9), is päivä, päivä paistä 'päike paistab', vps päiv, päivō, ee päev, eL päiv, päev läheb lõja, päewukene, päike, päikene (EW 782). Läänemeresoome * päivä on vana partitsiip. Väga paljudes keeltes on sellele liitunud deminutiivsufiks. Vasted kaugematest sugulaskeeltest, nagu lp päivve, kS bi 'tuli', ung finy näitavad, et tüvi * päi- läheb tagasi soome-ugri aluskeelde.¹

ra'gdā 'rahe'.

ra'gdā, rāg, ra'kt, ra'GD id., ra'gdā sadā B 'rahetsajab'; ra'gdā se'uūvā mündakeṛd rabūb vīl'a mō'zā 'rahe peksab suvel mõnikord vilja maha' (LW 328); jāmdā ra'gdā rabūp pū li'edā'd jārā, agā piendā ra'gdā midāt oliktā āp tie 'jāme rahe lööb puulehed ära, aga peenike rahe ei tee midagi halba' (EH K); ul'lā sadāp ra'ktā 'väljas sajab rahet' (IT 46).

¹Y. Wichmann, Zur Geschichte der finnisch-ugrischen anlautenden Affrikaten, FUF XI, lk. 227.

Sõna ulatub sugulaskeeltesse: sm rae, g. rakeen 'rahetera, tera, iva', raekuuro 'rahevaling, rahehoog', murd. raes, raet, rajet, g. rakeen (LVEM 7), krj rais, roah, g. ragehe, krjA rais, raiz, g. ragehe (LVEM 7), raiẓ̌i, raištu panou 'sajab rahet', krjL ragiṣ̌, rahkiṣ̌, ragiẓ̌, rahkiṣ̌, g. rahkehèd (FUF XVI 175-6), ragištada, pr. ragištan 'rahet sadama' (LMS 349), is rae g. rahen, raen, raen terä 'rahetera', vps ragiẓ̌, pl. rag'ih'ed, ragiẓ̌, pl. rag(e)hed, rahk'iẓ̌ (ÄH 312), vdj rage (LVEM 7), pl. raked (ÄH 318), ee rahe, rahk (EWØ 918).

Algne tähendus on 'tera', mis esineb veel tänapäevalgi saarte murdes. Sekundaarne tähendus 'rahe' esineb kõikides läänemeresoome keeltes, seega on usutav, et see on olnud juba läänemeresoome aluskeeles.¹ Erinevate häälikuliste kujude põhjal, mis esinevad tänapäeva läänemeresoome keeltes, võib järeldada, et juba läänemeresoome aluskeeles olid selle sõna puhul murdevahed: ee murd. rais, krj rais < * rajis, rahe < * raheh (rajeheh). Mõnedes keeltes on tugev aste üldistunud (vps rag'iẓ̌, lv ra'gdā'), mõnedes nõrk aste (murd. ee rae). L. Hakulinen toob rahe vana soome-ugri sõnana.²

1 A. Saareste, LVEM, lk. 8.

2 L. Hakulinen, SKRK, lk. 291.

sa'D 'sadu, vihm'.

sⁱe um jevà sa'D 'see on hea sadu';

vagàks sa'D, äb uò touv ð'ks sa'D 'vaikne sadu, ei ole tormist sadu' (LW 351).

lu'm-sa'D 'lumesadu', e'ggil' vò'l' knaš' lu'm-sa'D 'eile oli ilus lumesadu' (EHK). lu'im 'lumi', vt. lk. 38.

vī'mð' - sa'D 'vihmasadu'.

alà tu'l vī'm ð'sa'tk ð'ks 'ära tule vihmasajuga (vihmaga) (LW 351). vī'm 'vihm', vt. lk. 67.

sadàbð' 'langeda, sadada', ve'z um sadàbð'n jo'kst 'vesi on jões langenud' (LW 351). sadàji 'sadu',

tä'mp'pð' um i'ttð' kabàl selli sadàji 'tänavu on vahetpidamata selline sadu' (LW 351).

sa'ddð' 'sadada, kukkuda'.

ta sadàb mō' 'ta kukub maha'; sadàb vī'm 'sajab vihma'; sadàb lūnda e. lu'm sadàB 'sajab lund' (LW 352);

p'ienttð' vī'mð' ĩrgð'p sa'ddð' 'peenikest vihma hakkab sadama' (UÜLS 34); sellizd zägàrt sadàbð'D 'sajab niisuguste sagaratena' (LW 352).

Eespool mainitud vormid lähtuvad ühisest tüvest, mis esineb ka sugulaskeeltes: sm sade, tekee sadetta 'ilm läheb vihmale', sadeilma 'vihmane ilm', sadepisara 'vihmapiisk', sataa 'sadada (lund, vihma, rahet)', sataa vettä kaatamalla 'vihma sajab kui oavarrest', satelee 'sajab (püsivalt, vähehaaval) (SES 321), is sade, g. saon, vihman saDo 'vihmasadu', harva saDo 'hõre vihm', vdj sa, an, ee sadu, g. saju, sademed, sadama, vihmasadu, lumesadu (VW I 173).

Sõna tüvi on *sat-, ulatudes tagasi soome-ugri aluskeelde.¹

¹ L. Hakulinen, SKRK, lk. 312.

saṅgdā 'tihe, paks'.

saṅgdā (saṅdā), saṅgdi id., amā saṅgdā 'kõige tihe-
dam, paksem'; aiga vāedap saṅgdāks 'ilm muutub udu-
seks'; saṅgdā aina 'tihe rohi' (LW 355).

saṅgdām 'paksus, tihedus'.

saṅgdām, saṅgduz id., vo'llā tiemi'e saṅgdāmāks
ajab ōrik'si 'õllepärmivirre ajab mulle' (LW 355).

Sõna ulatub vähemalt läänemeresoome keeltesse: sm sankea
vps saṅged (LW 355), on soome-ugri päritolu (SKRK 209).

sipā 'tibā, raas'.

si'ppā, si'ppār, sipa id., mitte ne'ijen ku
si'ppā ka mitte raasugi (LW 366). v'e't - si'ppā
'veetiba'. (LW 366). v'e't - si'ppā sadāb mō' veetiba
kukub maha' (LW 366). ve'iž 'vesi', vt. lk. 102.

sipiñtā 'tibusada'.

si'ppiñttā id., k'olm si'ppā droppā um si'ppiñt'tāmist
kōi täid v'e't si'llā 'peab tilgutama lusikatäie
vee sisse';

sūrdā sadāmist iz uq, ne'i nu'o -, si'ppiñttāz

'tugevat sadu ei ole, niisama tibusab';

lu'm per̄mstāB, vī'mā si'ppiñttāB 'lumi sajab
helvestena, vihma tibusab! (LW 366).

si'ppā ja si'ppiñtā kuuluvad kokku ühise tüve tõttu,
esinedes ka sugulaskeeltes: sm tippa, tippua,
tipo(i)ttain 'tibahaaval', krj t'ippu- (ÄH 10),
t'ipahta-, t'ippu-, t'ipautta-, tšipettä-, tšibautta-,
vihmu tšibautti 'sadas tibusades' (UGSF 131), t'si-
bautta, krjA tšipettiä (FUF X 282), vps tipp 'tilk',

tippaita, tipuine (VVV 56), ee tiba, tibama (vihma),
eL tsibotama, vihma tsibotas (EWØ 1152).

Vasteid leidub kaugematest sugulaskeeltest: lpK
cahpa, udm t's'op, t'soplani, ung csepp (FUF VII 44).

sipšlā 'tibada, tilkuda'.

sipšlā id. , sipšlāb (sipšlub) vī'mā sa'ddā
'tibusab vihma'; pāgin āp sadā, rōškis sipšlāB
'palju ei saja, väheke tibusab' (LW 367).

sipštā 'tibusada, tibada'.

sipštā = sipšlā; sipštāb vī'mā sa'ddā
'tibusab vihma sadada' (LW 367).

Mõlemad sõnad lähtuvad ühest tüvest ja kuuluvad sipā
juurde.

spīdā 'sädelda, helkida'.

piški tu'l' spīd'ub 'väike tuli helgib';

pāva spīd'āB 'päike särab, sädeleb' (LW 379);

ku rō' rōostāb jarā, sis ta spīd'āb neikkūt tu'l'
'kui raha roostetab ära, siis ta sädeleb nagu tuli'
(LT 40).

Sõna on läti laen, vrd. lt spīdēt.

sulā 'sula'.

sulā, ve'iž 'jäävaba vesi' (LW 385);

e'ggil' veī' sulā, bet tā'mppā akkis kīlman

'eile oli sula, aga täna hakkas külmetama' (EH K).

sulātā 'sulatada'.

sulättā, sulata id., pāva um kīevāt sulättā

jeijā 'päike on kevadel jää ära sulatanud'

(LW 385).

su'llä 'sulada'.

su'llä id., sulab id., um su'llän 'on sulanud';
aē su'llän D 'on sulanud (pl.); lu'm suliz
 'lumi sulas' (LW 385).

sulà, sulätä, su'llä kuuluvad kokku. Vasteid
 esineb sugulaskeeltes: sm sula, sulaa, sulattaa,
 krj šula, šuaandahiñe, suañneh, suañdahĩñž,
 krjA sulà, krjL sulata, krjS sulua, is sulaa,
 vps sulan, vdj sulan, sulatan (VW II 34-35),
 ee sula, g. sula, sulama, sulatama. Algne tähendus
 läänemeresoome keeltes on 'lumetu, jäätu, sulas
 olemas olev'. (KS 279). Kaugematest sugulaskeeltest
 vasteid: lp šolgide, mrdE, mrdM solan, sola, mr
šol (ÄH 239), šulem, KS sint, silni, kP silini, sil,
siv (VW II 34-35), udm, suł'ep, swł'ep (FUF XV 24),
 hnd tol, tol, tötä, mns toli, ung olvad (ÄH 239).

sār 'vihma-, rahe-, lumepilv; säär'.

sellist vi'mä-, pit'kis-särät tu'libäd i'ldzä
 'sellised vihma-, piksepilved tulevad üles';
tailä ättä lu'm-säräd 'talvel on lumepilved'
 (LW 394). Mõningad vasted sugulaskeeltest: sm sääri
 'säär', mrdM сапыка 'säär', KS ts'er 'säareluu',
 hnd sür, mns sār 'saapasäär', ung szár 'säär'
 (TT 147).

zägär 'sagar, hoog'.

zägäräd borättäb un valktäB 'sagarast müristab ja
 lööb valku'; vi'm sadäb zägäräst 'vihma sajab hooti,
 sagaratena' (LW 403); zägärättäb üq, u'm knas päva
 (vihma)sagarat pole, on ilus ilm' (LT 56);

lu'm-zägär 'lumesagar'.

sürd lu'm-zägänt tu'lbäd 'suured lumesagarad tulevad'

(LT 58). lu'm 'lumi', vt. lk. 38.

piť'kiz-zägär 'piksesagar'.

piť'kiz-zägär d'zd borätt a'b un vałkt a'B 'piksesagarast
müristab ja lööb välku' (LW 403). piť'ki 'pikne', vt.
lk. 46.

tül-zägär 'tuulehoog'. tül-zägär tt äb üq, u'm^{kras}päva 'tuule-
hoogu ei ole, on ilus ilm' (LT 56). tül 'tuul', vt.
lk. 64.

vī'm - zägär 'vihmasagar, -hoog'.

nekkü ta ni lā'p k^uo'tpüql nei sadab ikš vīm a'-zägär tä'm
pāl 'niipea, kui ta nüüd läheb kodu poole, sajab vihmäsagar
talle peale' (UÜLS 33). Sõna on arvatavasti balti laen, vrd.
ld stāgaras, esinedes sm sakara, kuun sakarat 'kuukraat-
rid', ee sagar jne. kujul (JKBL 203).

tilka 'tilk'.

tilķka, tilki id., mitt a' tilķka 'mitte tilka';
aptēk-aīnd'i veip-seē ve'tt a' tilķkiñ 'arstirohte võib
vōtta vaid tilgakaupa' (LW 423).

tilķ a' 'tilkuda', katūks a'sē tilķka B 'katuselt
tilgub'; vī'm a' tilķka B 'vihma tilgub' (LW 421).

tilķt a' 'tilgutada', k^uoīm tilķka tilķt a' 'kolm
tilka tilgutada'; vī'm a' tilķt a' B 'vihma sajab tilk-
haaval' (LW 421). Sõnad tilka, tilķ a', tilķt a' kuuluvad
(kuuluvad) kokku, esinedes sugulaskeeltes: sm tilkka,
tilkkua, tilkuttaa, is tilkka, üksin tilkoin satoi vihmā
'sadas tilkhaaval', vps tilg, tilk, tilk', tilkkuda,

vdj tilkku, tiakku, tiakuttā (VKG 124), ee tilk,
g. tilga, kastetilgad, vihmatilgad, tilkuma, eL tsilk, tsil
tsilkma.

Toodud sõnades on t, mis esineb enamikus keeltes, on vanem kui eL -ts-. Seesama tüvi esineb ka norra keeles ja mõningates rootsi murretes: nr tilk, tilla, rts murd. tilk, tilka. Collinder peab sõnu germaani laenudeks. On usutavam, et *tilkka on algupärane läänemeresoome tüvi, mis on laenuna ka norra ja rootsi murretes.¹

tō vaz 'torm; taevas'.

tōvaz um k^hōrdā 'taevas on kõrge'; tā'mppā um tōvaz āb veī mⁱe'rrā lā'dā 'täna on torm, ei või merele minna'; tōvas pū'guB, mešā ūguB 'torm puhub, mets huugab' (LW429); kiṃ kazāttā tāgišpēdān um voṅt sūr tōvaz 'kümme sugupõlve tagasi on olnud suur torm' (LT 15); tōvaz ja tūl' ne mā'ddān pū'gāb āmādān i'l'lā 'torm ja tuul need meist puhuvad üle' (UÜLS 59).

touvd-īlma 'taevalaotus, taevas', u'm ne'i sūr tōvas ku amā touvd-īlma kiērp ku'bbā 'on nii suur torm, et kogu taevalaotuse keerab ühte' (LW428); īlma 'ilm',

vt. lk. 8. touvd-jemāD 'tormiemand', jemā 'ema' on soome-ugri sõna, vt. ^{lk. 63} touvd'-tāt't'i 'taevataat' (= touvd' - val'iksiji), vanājemā kiētiz, ku borāttā'B, sis touvd'-tāt't'i rīd'l'āB 'vanaema ütles, kui müristab, siis taevataat riidleb' (LW 429). tāt't'i 'taat' on, ^{vt. lk. 88.} soome-

-ugri sõna. mⁱe'r-tōvaz 'meretorm', mⁱe'r 'meri',

vt. lk. 114. touvi 'tormine'.

¹
B. Collinder, UGLF, lk. 44.

touvi, pl. touvist (touvi) id.; si'gžž' um touvi
äiga 'sügisel on tormine aeg' (LW 429). Sugulas-
keeltes esineb järgmiselt: sm taivas, g. taivaan
(<taivahan), krj taiväs, krjA taivas, g. taivahan,
krjL taiváz, iness. taivahàs (IKBL 163), is taivaz,
g. taivahan, vps. taivaz (VVV 55), vdj taivaz,
ee taevas, eL taivas. Sõna on balti laen, vrd. ld,
dīevas 'jumal', lt dievs 'jumal', mprs duswis, deiwas,
deiws, 'jumal'. Algupärane on balti esimese silbi
diftong -ei-, mis on säilinud muinaspreisi keeles:
deiwas 'jumal'. Samuti esineb -ei- leedu sõnas deivijs
'jumal'. Muutuse -ei- > -ie- põhjus ei ole selgitatud.

Võib oletada, et sel ajal, kui balti keelest
tuli laen läänemeresoome keeltesse, oli seal sõna
* deivas tähenduses nii 'taevas' kui 'taeva jumal'.¹
B. Collinder toob sm taivas ja märgib selle sõna
vanagermaanilist päritolu.² On autoreid, kes arvavad,
et läänemeresoome taivas on soome-ugri sõna. Vastetena
kaugematest sugulaskeeltest on esitatud kS tas 'vastu'
ja ung. táj 'vastu; aeg'. See etümoloogia pole õige.³
Ka V. Thomsen toob läänemeresoome taivas balti laenuna.³

¹
J. Kalima, IKBL, lk. 163.

²
B. Collinder, UGLF, lk. 46.

³
V. Thomsen, SA II, lk. 166.

tošà 'udupilv; toss'.

toššà id., seli u't toššà 'selline udupilv';

toššà aiga 'udune ilm';

tä'm uõnd'žal mⁱe'rp-päl vo'l' saṅgdi toššà

'täna hommikul oli merel tihe udu(pilv)'(LW 428).

tošà-pīla 'udupilv', toššà-pīla id., toššà-pīla tulab

i'lzə 'udupilv tuleb üles' (LW 428). pīla 'pilv',

vt. lk. 43. toššə 'tossata', toššə id., aiga

toššəB 'ilm on sompus' (LW 428); tošši 'sombune',

tošši, pl. toššist id., ma äb mā'dlə ne'i toššist aigə

'ma ei mäleta nii udust aega'(LW428).

Sõna ulatub vähemalt läänemeresoome keeltesse, näit.

ee. toss, g. tossu, tossata, tossune jne.(LW 428).

tūl' 'tuul'.

tūldə kalamiēz äp kārta, seē tōvastə tā äp tō'

'tuult kalamees ei karda, aga tormi ta ei taha';

aməd lā'bət tūlə 'kõik läheb tuulde' (LW 442);

un nei ni ättə rāstənd neikkut tūl' pits ilma

'ja nad ratsutasid nagu tuul mööda ilma' (LT 24).

tūl-tēlpa 'vesipüks'.

ma um nānt tūl-tēlppa 'ma olen näinud vesipüksi' (LW443).

tēlpa 'tolp' on balti laen (IKBL 168).

tūl-zägär 'tuulepilv, -hoog, -sagar', sⁱe tūl-zägär um

amā kīlma 'see tuulehoog on kõige külmem' (EH K).

zägär 'sagar', vt. lk.57. rišti-tūl' 'ristituul, täisnurga

all puhuv tuul', rištis-tūlkəks k^ho'ig amā emik

slēgarttəB, siēppⁱerāst ku ta magub lāppit lānttə

'ristituulega kõigub laev kõige rohkem, sest ta on lapiti

lainetega' (LW 339). rist 'rist' on slaavi laen,
vrd vn краси, красилни (ÄRLE 20).

pu'oi-tül' 'põhjatuul', pu'oi-tül' = mⁱe'r-tül' id.,
pu'oi-tül' um kīlma tül' 'põhjatuul on külm tuul'
(LW 443); mⁱe'r-tül' tuop ka'lⁱdⁱ 'meretuul toob
kalu' (LW 442). pu'oi 'põhi' on soome-ugri sõna,
vrd sm pohja, ee põhi jne. (SKRK 306).

mō-tül' 'maatuul, lõunatuul', mō-tülkk^sks äb
uott^s sūrd lain^sd mⁱeršš^s 'maatuulega ei ole meres
suuri laineid' (LW 443). mō 'maa', vt. lk. 124.

mā'ggār-tül' 'idatuul', mōg^sr-tül' id.,
mōg^sr-tuld att^s kīlmaD 'idatuuled on külmad' (LW229).
mōg^sr < * mā-kāri 'maakaar', mō 'maa', vt. lk. 124 ,
kōr 'kaar', vt. lk. 35. †

lēnab-tül' 'lõunatuul', lēnab-tül' tuop sa'gg^sld
vī'm^s 'lõunatuul toob sageli vihma' (LW 86).

lēnaG 'lõuna', vt. lk. 76.

lānt-tül' 'läänetuul', lānt-tülkk^sks att^s
lāndevād 'läänetuulega on läänehoovusi' (LW 213);
lēntš, g. lānD lääś' on soome-ugri sõna, < *lānsi
(SKES II 310).

lēntš-tül' 'läänetuul', lēntš-tülkk^sks sa'gg^slt
sadāb vī'm^s 'läänetuulega sajab sageli vihma'
(LW 214). lēntš 'lääś', vt. lk. 62.

jedāl-tül' 'edelatuul', jedāl-tül' tuop sa'gg^sld
vī'm^s 'edelatuul toob sageli vihma' (LW 86).

jedāl 'edel' on soome-ugri sõna, vrd. sm etelä,
krjL edea, ee edel jne. (SKES I 41).

idà-tül' 'idatuul'.

idà-tül' lⁱeštádân át ví'rist sippät sālgaṗ-pāl

'idatuulega tulnud lestadel on kollased plekid selja peal' (LW 65). idà 'ida' on soome-ugri sõna, vrd. sm itä, ee ida, vdj itä jne. (SKES I 111).

tül-izà 'tuuleisa'.

bet ni nuorekkänd š lt ē'dšG vanà tül-izà veṗtāb en'tš
siṗ vanà mēk' in šz un ni lā'ba d nēd'i rō'garidi
sīhā p^leksām un kōvam s^ledā rō'd ūldzā 'aga nüüd rää-
gitud õhtul vana tuuleisa võtab oma vana mõõga ühes
ja nad lähevad nüüd neid rahavaime sinna peksma ja
kaevama raha välja' (UÜLS 40).

izà 'isa' on soome-ugri sõna, vrd. sm isä, ee isa,
mrd M ot'sš 'isa vanem vend', mns ās jne. (SKES I
110).

tül-jemà 'tuule-ema'.

tül-jemà kiṗtšb vaštš: tu'l mi'n iūrā, māg il' iē,
mi'nn š n um k^loñnā vō'lttš 'tuule-ema ütleb vastu:
tule minu juurde, maga öö, mul on kodus õlut' (UÜLS 46).

jemà 'ema' on soome-ugri sõna, vrd. sm emä, ee ema,
vps ema, mns oma jne. (SKES I 38).

tül-püogaD 'tuulepojad'.

tül-püogaD ti'ebāt seṗlist me'rrā, ku vanād äv
veṗttš māgättš 'tuulepojad (poisid) teevad niisugust
müra, et vanad ei saa magada' (UÜLS 52).

püoga 'poeg' on soome-ugri sõna, vrd. sm poika,
ee poeg, vdj poika, mns piṗ, pū, ung fi jne. (SKES
III 590).

Sugulaskeeltest näiteid: sm tuuli, tuuliainen, 'tuule-
keeris', tuulispää, tuulenhengi 'tuulepuhang', krjA tuul'i,
g. tuule, tuulenkobra, tuul'ista (TAK 107), krjL tūl',
g. tūli, tūle kobr 'tuulekeeris', krjS tuuli, tuulenpuušku
'tuulispea' (SMS 147), is tūli, tūli voima 'tuule tugevus',
vps tulij (VVV 57), tuli 'tuul', tulivihkor, tulivihor
'tuulispask' (LV HA 28), tuläz 'tuuline' (VVV 57), vdj tūli
(VKG 26), tūlispä 'tuulispea, tuulispask', ee tuul, tuuline
(VKG 130).

Soome mütoloogias on tuntud tuulenväki 'tuulejõud',
mis hävitab põldudelt vilja ja rebib majadelt katused. Tuule-
jõudu esindavad tiivad. Kui põllult leitakse laiali külvatud
seemneid, viiakse seejärel tiivad metsa. Need riputatakse nii-
sugusesse kohta, kus on tuult, mis tiibu liigutaks.¹ Vasted
kaugematest sugulaskeeltest näitavad, et tuul on vana soome-
-ugri sõna: ks tē < * tel, udm mōn, teŋ töu (TT 148).

u'D 'udu'.

u'D, uē id., kⁱevād um mⁱe'rpⁱpāl sa'ggald u'D 'kevadepel
on merel sageli udu' (LW 448); mⁱerstaⁿ tulap sa'gdž
u'D 'merest tuleb tihe udu'; uõndžž^l u'D kadib järä
'hommikul udu hajub'; u'd lā'ngab māzž 'udu langeb maha';
u'd nūzžb ildzž 'udu tõuseb üles', ma nā'b u'ddž 'ma näen
udu' (LW 450); ne'i pēttäržn u'm sa'ddž n u't silmad
je'tstž iarändiz 'nii Peetril on kukkunud udu silmade eest
ära' (UÜLS 46).

¹

V.J. Mansikka, Taikojen aarreaitasta, Virittäjä 1914,

kaštũg-u'D 'tihe, paks, kastene udu'.

kaštũg-u'D tulàb mō' 'paks udu tuleb maha' (EH K).

kaštũg 'kaste', vt. lk. 30.

u'D-jemà 'uduema'.

pāva ūmkk̂ks u'D-jemà u'm veŕt̂n en'tŝ i'bbist un
lā'p k^uodài rat̂st̂, kurè tiēdap ku u'D-jemà tulàB
'päeva hämaras uduema on võtnud oma hobused ja läheb
koju ratsutades, kurat teab, et uduema tuleb' (UÜLS 47).

jemà 'ema', vt. lk. 63.

u't-pīla 'udupilv'.

u't-pīla äb t^uõ vī'm̂ 'udupilv ei too vihma' (EH K).

pīla 'pilv', vt. lk. 43.

u'D-vī'm̂ 'uduvihm'.

paldīn sadāp piēnt̂ti u'd-vī'm̂ 'praegu sajab peenikest
uduvihma' (LW 448). vī'm̂ 'vihm', vt. lk. 67.

Sõna u'D on soomeugriline, esinedes ka teistes sugulas-
keeltes, näit. sm utu, ee udu jne. (SKRK 292).

va'l 'valgus'.

va'l, vald, valg id., un sis umàD kīt̂n̂D, ku sie
pāp velks and̂n nei ku sie kuren velks galp̂, um
sis veñd sūr va'l ul'l̂ 'ja siis on räägitud, et nagu
oleks papp andnud kuradile ohvri, siis olnud suur valge
väljas' (KJ 280).

k^uoi-va'l 'koiduvalgus'.

tā'mn uõhđžal um k^uoi-va'l juvist nā'd̂ 'täna hommi-
kul on koiduvalgus hästi näha' (EH K). k^uoi 'koit',
vt. lk. 75.

kū-va'l 'kuuvalgus'.

pižgā um vōnt ka kū-va'l ullā 'varsti on olnud ka kuu-
valgus väljas' (UÜLS 41). kū 'kuu', vt. lk. 90.

pāva-va'l 'päikesevalgus'.

ūōndžāl varālt piškis pāva-va'lkkōks (ku pāva va'l
īrgāB) 'hommikul vara vähese päikesevalgusega' (LW 467);

piğā um vōnt ka pāva-va'l ullā 'varsti on olnud ka päikese-
valgus väljas' (UÜLS 42). pāva 'päike', vt. lk. 50.

vālda 'valge, hele'.

vālda, vālda id., sⁱedā vāldā pāv^vvā 'seda heledat
päikest! (LW 473).

Sõnad lähtuvad ühisest tüvest, esinedes ka sugulaskeeltes:

sm valo, valkea, vps vauged, ee valu, valge, valgus,
valgeneda. (SKRK 298).

vālk 'vālk'.

vālk, vālkt id., sīlmad vālktō kār^ttistō 'silmad kartsid
vālku'; ēttab vālktō 'lööb vālku'; e'žmō ks nā'b
vālktō, sis kūs^b borāttō m 'esmal on näha vālku, siis
kuulda müristamist' (LW 467).

vālk'ō m 'vālkumine'.

vālk^kō m id., vālk^kō m^ttō nā'b, je'tsō, sis kūs^b
borāttō mist 'vālkumist on näha enne, siis kuulda mürista-
mist' (LW 467).

vālk'tō 'vālgutada'.

vālktō^b ī'ttō vālktō m'ist 'vālgutab vahetpidamata'
(LW 467); piē'ki borāttiz un va'lktiz neikku vālda
tu'l' īd vo'l' 'pikne müristas ja lõi vālku, nii et
oli aina valge tuli (UÜLS 37).

Mõningaid näiteid sugulaskeeltest: sm välkkyä, välkyttää, välkkymä, ee välk, g. välgu, murd. valk, g. valgu, välgutada, murd. valgutada, välkuda, välkumine. (SKRK 292). Sõna on soomeugrilise päritoluga. (SKRK—292).

va'llä 'valada, voolata'.

vī'mā valàB 'vihma valab'; lāinā d valābā D 'lained voogavad'; mēg ne'i a'ilizmā ku i'g valiz 'me nii ruttasime, et higi voolas' (LW 468).

Vasteid leidub ka teistest soome-ugri keeltest, nagu sm valaa, valua, ee valada, valuda, valguda jne. (SKRK 296).

vī'm 'vihm'.

vī'm, vī'mā id., vī'mi 'vihmane' (LW 493); sadāb vī'mā e. sadāb vi'm 'sajab vihma'; pitkā vī'm sadāb mūdakert pōr pā'ud'i 'pikaajalist vihma sajab mõnikord paar päeva' (LW 493); ku kik lōliz ma'ggām lā'tsā, sis vanād ro'ud at t'eūdānD, ku mūppā' līb vī'mā 'kui kukk laulis enne magama minekut, siis vanarahvas teadis, et homme tuleb vihma' (KJ 342);

vā'ggā vī'mā āiga vō'l' 'väga vihmane ilm oli' (UÜLS 37); sa'gdā vī'mā ks sugūp pigā v'ētta tiheda vihmaga tuleb palju vett;

tā'mnāigast mā'ddān vō'l' vā'ggā vī'mi k'evāD 'tänavu oli meil väga vihmane kevad' (LW 493).

vī'm-pīla 'vihmapilv'.

vī'm-pīlastā sugūp pigā v'ētta 'vihmapilvest tuleb palju vett' (LW 493). pīla 'pilv', vt. lk. 43.

vi'm-kū 'vihmakuu'.

mārts un aprīl attā vi'm-kūD 'mārts ja aprill on vihma-kuud' (EH K). kū 'kuu', vt. lk. 90.

vi'm-pāva 'vihmane päev'.

tā'mppē um vä'ggē vi'm-pāva 'täna on väga vihmane päev' (EH K). pāva 'päev', vt. lk. 50. Näiteid leidub sugulaskeeltest järgmiselt: sm vihma 'uduvihm, peenike vihm', vihmoa 'uduvihma sadada', vihmainen ilma, krj vihma, vihmū, vihmō, krjL vihm, vihmaire, vihmuda, is vihma, sūret kapli vihma 'suured vihmapiisad', vps vihma, vihmā, pr.vihmub, vihmūš-kandōb, raghō vihmus 'sajab rahet' (LVHA II 34), vihmakaz 'vihmane', vihmatoi (VVV 61), vdj vihm, sūred rajuvihmad elivaD (VKG 112), ee vihm, vihmahog, vihmā-pilv, vihmukene, vihmutama, vihmama (EWØ). Sama tüvi esi-
neb ka tähenduses 'külm õhuvool, tuuline olema'; sm viijma, viijmä, tuulen viima 'tuulehoog', krj viima 'külm tuul', viimata 'natuke tuuline olema', viimōa 'tuuline olema'.

Tähenduse muutumine on toimunud järgmiselt:

vihm > niiske tuul > külm tuul > puhkuma vihma > viima

ei ole vana muutus. L. Hakulinen arvab, et h7Ø on ühenduses tähenduse 'tuul, puhuma' tekkimisega. ¹

1

L. Hakulinen, ^{ub}Über die semasiologische Entwicklung einiger meteorologisch-affektivischen Wortfamilien in den ostseefinnischen Sprachen, Studia Fennica 1₂, Helsinki 1933, lk. 100.

Lapi keelest on esitatud vastena vašne, g. važne
'udu' (SUSA XXXII₃ 59).

vī'slā 'vihiseda, udutada peenikest vihma sadada'.

vī'slā = vī'ssālttā id.,

tā'mppā vī'slāb amā pāva 'täna sajab kogu päev
peenikest uduvihma' (LW 495).

vī'sāltā 'vihiseda, udutada'.

lainttāks vī'ssālttā b lajjā 'lainetega pritsib
vett laeva' (LW 495).

vī'sā 'peenike uduvihm'.

vī'ssā vī'ssālttā B 'udutab, sajab uduvihma'
(LW 495). Sõnad lähtuvad ühisest tüvest,

vī'slā < sks fiseln (LW 495).

vi'r 'vire'.

vi'r, vi'rt id., piški tūl' te'i selliz vi'r

vī'e't pāl 'nõrk tuul tõi sellise vire vee peale';

tūl vi'rt vī'e't pāl 'tuulevire vee peal' (LW 489).

L. Kettunen arvab, et eesti või soome keele kaudu
on sõna läinud läti keelde; ee vire, sm vire, viri
lt virags, virtenis.¹

Sõna on ilmselt läänemeresoome päritolu.

1

L. Kettunen, LW, lk. 489.

võ'däks 'hang, tuisk'.

võ'däks, võ'däz, võ'däz, õ'däz id.,
säl võ'l' sūr lu'm võ'däks je'ts 'sääl oli suur
 lumehang ees'; kōrants um selli sūr võ'däks, ku
äp sō äitta jū'rä 'õues on nii suur hang, et ei
 saa aida juurde'; tä'mppä um sūr võ'däks, e'däks
puol võ'tstimi äp piškizäks, iezä võ'däks jei
päikkäl 'täna on suur tuisk, õhtupoolikul jääb
 tuiskamine vähemaks, öösel tuisk lakkab'; tä'mppä
um selli sūr võ'däks üllä, ku äb vej silmä
väldin ti'edä 'täna on selline suur tuisk väljas,
 et ei saa silmi lahti teha' (LW 499). Antud sõna
 kuulub võ' 'vaht' juurde, vt. lk. 103.

ärma 'härm, härmatis'.

ärma, ärmättäks id., sūr ärma um mōs 'paks här-
 matis on maas'; pū päl um pägin ärmidi 'puul
 on palju härmatis'; jeip päl um ärmä, tä äb üo
kui li'bd'i 'jää peal on härmatis, see ei ole
 libe' (LW 516).

ärmätä 'härmatada, härmas olla'.

ärmättä id., mō um ärmättä n, pūd ätt ärmättänd
 'maa on härmas, puud on härmas' (LW 516). Vasteid
 teistest läänemeresoome keeltest: sm härmä, härme
 'õhuke härmatis, peenike jahu', härmäinen 'härmane',
 krjA härmy, krjL härm (LMS 85), krjS härmäne
 (SMS 51), is härmä, ärmä, härmättämä, vdj ärmä,

(vesi)ärmäB 'vesi kallerdub' (SKES I 99), härmä, mis on laen soome keelest (ÄH298), ee härm, härmama, härmane, härmatis, härmatus, härmetama, härmistama, eL härmäk, vesi härmab (kui vee pinnal on õhuke kord vesikasvusiid) (SKES I 99). Soome keelest on sõna läinud ka lapi keelde: sm >lp här^emu 'jääsegune kirme', här^emu- 'vett ja jääd koos sadada', lpN ær'bmē 'peenike lumesadu', ærmo 'lumesegane härmatis'. Tegemist on balti laenuga, vrd. lt, sērma, sārma, ld šarmà (SKES I 99). E. Setälä toob oletatava läänemeresoome kuju*šärmä.¹

J. Budenz annab aga sõnale härmä vale etümoloogia: kS tšaröm, ung szirom.²

Käesolevas peatükis on antud sõnu peamiselt vanast ilmastikualasest sõnavarast. Valdav osa on soome-ugri sõnad (näit. pitki, päva, ra'gdē, sa'D jne.), moodustades põhilise sõnavara loodusnähtuste alal. Laensõnu on ka selles peatükis vähe, esineb läti spī'dē jt., balti ārma, tōvaz jt., saksa vī'slā jt., mis ei moodusta liivi ilmastikualase sõnavara põhituumikut.

¹ A.N. Setälä, Yhteissuomalainen äänehistoria, Helsingissä 1899, lk. 298.

² H. Paasonen, Etymologische Streitzüge, FUF II, lk. 184-185.

III. AJAARVAMINE

1. Lühemat ajavahemikku väljendavad nimetused.

Järgnevalt esitatakse päevaga seoses olevaid sõnu, mis väljendavad päeva osade, nädalapäevade jne. nimetusi. Sõnu illustreeritakse liivikeelsete näitelausetega, mis aitavad selgitada antud mõistet. Nädalapäevad tuuakse päevade esinemisjärjekorras, mis loob teatud sisulise terviku.

e'ggil' 'eile'.

e'ggil', e'glā, e'glā , jēle, jēli, jēlin id.,
e'gli, pl. e'glist 'eilne', e'ggil' vo'l' vagā āiga,
agā tā'mōpā um tōvaz 'eile oli vaikne ilm, aga täna
on torm'; ma mā'dlāp sⁱedā nekkā e'glist pāuvā
'ma mäletan seda nagu eilset päeva' (LW 44).

Sõna esineb ka teistes läänemeresoome keeltes:

sm eilen, murd. eilän, eylen, öylen, öylön, eklen,
ekle, krj eglen, egl'en, eklen, krjA eglāi, eglāin,
krjL eglāi, vps, egl'ai, egl'ei, egvai, eglē, öglā,
vdj eglē, ee eile, eila, murd. ēlā, ēla (SKES I 36).

ie 'öö'.

ie, üö id., iezâ 'öösel' (LW 67); perimiez vaktub
jegà ie 'peremees valvab igal ööl';

säl tä'm jūššâ laz ma'ggâg il' ie 'seal tema
juures magagu üks öö' (LT 68);

ullâ pēd'i si'gži pīndi iez, pīndi iedān
'väljas pimedas sügisöös, pimedal ööl' (KJ 487);

säl mēg magīzmâ il' iē 'seal me magasime öö üle'

(UÜLS 57); tūl' un irgān iezâ vⁱe'ddâ jadā uīzâ
'tuul on hakanud öösel võrku välja vedama' (LT 28).

püol-ie 'kesköö'.

un siē um veñd jō o'bbâ vast püol-iedâ
'on olnud hilja vastu keskööd' (KJ 454).

püol 'pool', vt. lk. 83.

ie-sidām 'südaöö'.

ie-sidām (üö-südām) id., tu'lk-ka'i vo'l' su'ggān

ie-sidāmâl 'tulekahi oli tekkinud keskööil' (LW 68).

sidām 'süda', vt. lk. 54.

ie-rek 'öötee, aeg päikese tõusust loojanguni.'

ie-rek, iē-rⁱek, g. iē-rⁱek id.,

ro'už lekštā mā'k pālâ ieri'ekkâ vañtlām pⁱe'rrâ

pāva mō'zâ lā'mâst 'rahvas läks mäe peale ööteed
vaatama pärast päikese loojumist' (LW 67).

rek 'tee', vt. lk. 139.

Sõna esineb kõigis läänemeresoome keeltes ja ka kauge-
mates sugulaskeeltes: sm yö, ee öö, lpN igja,

mrd be, udm yü, kp ou, hnd oi, mns ji, ung éj (TT 150).

e'dʒG 'õhtu'.

e'dʒG, e'dʒG, ü'dʒG, üdug id., e'dʒn, i'dʒn, ü'dʒn,
üdgin 'õhtul', e'dʒgin mēg lā'mʒ rāndʒ 'õhtul me läheme
 randa'; jevà e'dʒG 'head õhtut!' (LW 52); se e'dʒg
ta um lā'nd meʒsʒ 'sel õhtul ta on läinud metsa' (LT 56);
e'dʒG ma vel' aigaz rōz 'õhtul ma olin natuke rannas'
 (KJ 437); bet ni nuorekkandʒ'lt e'dʒG tāmà um lā'nd
ā'gʒ 'aga nüüd kokkuräägitud (lepitud) õhtul on ta
 läinud randa' (UÜLS 40).

tā'm(m)-e'dʒn 'täna õhtul'.

tā'm(m)-e'dʒn um pùql-pāva e'dʒG 'täna on laupäeva
õhtu' (LW 445), tā'm 'see', vt. lk. 77.

müpp-e'dʒn 'homme õhtul'.

müpp-e'dʒn um pùql-pāva e'dʒG 'homme on laupäeva õhtu'
(LW 238); mū 'muu' on vana soome-ugri sõna, ^{ind.sm muu jne.} (TT 147).

e'ggil'-e'dʒn 'eile õhtul'.

e'ggil'- e'dʒn mēg vq'l'mʒ aigʒs 'eile õhtul me olime ran-
nas' (LW 52); e'ggil' 'eile', vt. lk. 72.

e'dʒks-pùol'i 'õhtupoolik'.

e'dʒks-pùol'i, id., paldin um e'dʒks-pùol'i 'varsti on
õhtupoolik'; pⁱerrʒ pùoldʒ püvʒ um e'dʒks-pùol'i 'pärast
keskpäeva on õhtupoolik' (LW 52); pùol 'pool', vt. lk. 83.
(pùol 'pool', vt. lk)

e'dʒks-pùol 'õhtupoolikul'.

e'dʒks-pùol ne iргist lā'dʒ 'õhtupoolikul hakkasid nad
minema' (LW 52); pùol 'pool', vt. lk. 83.

ē'dʒk-tē'D' 'õhtutäht'.

ē'dʒk-tē'D' um tä'mppâ nä'dä 'õhtutäht on täna näha' (EH K); tēD 'täht', vt. lk. 99.

Liivi ē'dʒG esineb kõigis läänemeresoome keeltes:

sm ehtoo, ehtoolinen, ehtava, ehtoo-, ehta-, ehdan-, ehdontähti 'õhtutäht', krjA ehtü, ehtälline 'õhtusöök', ehtüteähti, krjL eht, ehte, ehtü, ehtaine, ehtäine, ehteähti, vps eht, ehtkeine, ehtkiine, ehtkõne, vđj ehtago, ee õhtu, murd. õhta, õttu, eL õdang, õtak, (SKES I 35).

Vasteid võib leida ka kaugematest sugulaskeeltest:

lp Vefs jo'kxtàn, lpL ektu, iektu, lpN ik'tē, ji'ktē, lp Kld iexta 'eile' jne. Y.H. Toivonen toob kahtlevalt siia ka mr jät, jüt 'öö', mns et', it', jet, jēt 'õhtu, öö', hnd īDʒn 'õhtu', smj Ø ūtö, ūde 'õhtu'.¹
Mainitud sõna kuulub soome-ugri vana sõnavara hulka.¹

k^uoi 'koit'.

k^uoi, koit, koito id., koito kazab 'päev algab' (LW 172); ùõnd'žäl vä'ggâ varald um k^uoi nüzân 'hommikul väga vara on koit tõusnud (UÜLS 25).

k^uoi-tēD 'koidutäht', tē'D 'täht', vt. lk. 99.

k^uoi-va'l 'koiduvalgus', va'l 'valgus', vt. lk. 65.

Vasteid antud sõnale esineb läänemeresoome keeltes järgmiselt: sm koj 'koit, agu', koittaa 'koita'.

Võib esineda ka tähenduses 'vaevalt näha olla' (näit.

¹

Y.H. Toivonen, SKES I, lk. 35.

talvel kinnituisanud jäljed 'koidavad'), koitto,
koite, g. koitteen 'koitmine, koiduvalgus', koitaa,
koitua, kojo, kojoa, kojottaa, kojuta, krj koittoa
'koita', koite, kojošilma 'kuiv, selge ilm',
vdj kojattāB, meri kojattāB, ee koit, koidu pīrt
ajas üles, koidu pīrē, e. ots oli lahti, koit oli
väljas, koitma (EW 328-329).

Vasteid toodud sõnadele esineb ka kaugemates sugulas-
keeltes: lp kuiete, kS kya, asja-kya 'hommikutäht',
rytja-kya 'õhtutäht', kyal 'päikesetõus', mns
khuj 'päikesetõus', ung haj hajnal 'hommikutäht'
(LVEM6).

k^uoi-tē'D' 'koidutäht'.

tā'mmān um vōnd vä'ggō luš't sie k^uoi-tā'D pālō
'temal on olnud väga lust (lõbus) sellest koidutähest'
(UÜLS 51). tē'D' 'täht', vt. lk. 89.

lēnaG 'lõuna'.

lēnaG, lēinaG, līnaG, lūnaG, lūnnug id. , lēnagi,
lēinagi, pl. lēinagist, līnagi, lūnagi 'lõunane';
lēnagist, līnagist, lūnagist, lūngi 'lõunasöök' (LW 190);
lēnak tūl' pū'gab mā'ddān rištō mōstā 'lõunatuul
puhub meile risti' (LW 191);

lēnaG um pāva-sidamāllō 'lõuna on keskpäeval' (UÜLS 63).

Nimetatud sõnale leidub vasteid teistest sugulaskeel-
test: sm lounas (louna, lounaja, lounat), lounahtaa, lounas-
taa 'lõunatada', lounainen, 'lõunane', krj lounat, krjA
lounat, lounane, krjL lounaine, vps louna, lūna,

lounatada, vdj leunaD, ee lõuna, eL lõuna, lõunag,
lõunastada. Kaugematest keeltest vasteid: udm lun,
njn, nun: lun-azé, njn-azé, nun-azé 'päeval',
njnäl, nunal 'päev', srj lun, vun 'päev, päevavalgus'.
 Liivi lēnaG on läinud ka läti ja leedu keelde, vrd.
 > lt launags 'lõunasöök', ld laúnag(a)s 'õhtusöök'.
 (SKES II 305). (päva 'päev; päike', vt. lk.)

pāva 'päev, päike', vt. lk. 50.

tä'mpā 'täna'.

tä'mppā, tempi, tempis pāva id., tä'mppi, pl. tä'mppist
 'tänane', tä'mppā um sūr tūl' 'täna on tugev tuul';
tä'mppi pāva um tā'dā1 pañdāB 'tänane päev on tähele-
 panuväärne' (LW 445); tä'mpā on liitsõna, mis koosneb
 sõnadest tä'm 'see' ja pāva 'päev' (vt. lk. 50).
tä'm 'see', tä'm si'u um vāgi leṃ si'u 'see suvi on väga
 soe suvi' (LW 445). tä'm on soome-ugri sõna, vrd sm
tämä, ee tema jne. (TT 147).

uomāG 'hommik, ida'.

uomāG, pl. uomā gād, uomug, uomuk id., uomāgi,
uomā gli, uomigi 'hommikuhe', tä'mppā vo'l' knaš uomāG
 'täna oli ilus hommik' (LW 455); t^uoiz uomāG lekštā
van^tlām 'teisel hommikul mindi vaatama' (LT 15);
uomāg ma kittiz vanān 'hommikul ma ütlesin vanale'
 (UÜLS 57).

uomāk-puol 'hommikupool, idapool'.

tūl' pū'gāb uomāk-pūqld 'tuul puhub idast' (LW 456).
uomāk-puol'i 'idapoolne', uomākpūol'iš kilīš
rekkāndābād rōs t^uoistiz rāndakāeldā āpku ē'dāk-
puol'iš 'idapoolsetes külades räägitakse natuke

teistsugust liivi keelt kui läänepoolsetes' (LW 456).

ümək-tē'D' 'hommikutäht'.

kiš kōgin magùB, äb nā' ùmək-tā'də'

'kes kaua magab, ei näe hommikutähte' (LW 456).

tē'D' 'täht', vt. lk. 89.

ùõndžäl 'hommikul'.

ùõndžäl, ùõndžil, uomšil, uomukst id., ùõndžäl varält,

kīrgastāp kiķ 'hommikul vara kireb kukk' (LW 456);

īd ùõndžäl keštār tāppāp pēttār jarā

'ühel hommikul tapab köster Peetri ära' (LT 12);

uõndžäl ne sēit jīedmāl pāva kargāmšst

'hommikul nad sõid enne päikesetõusu' (KJ 434);

perimiēz um lānd ùõndžäl va'rrə kīndam nuřmə

'peremees on läinud hommikul vara nurmele kündma' (UÜLS 67).

tā'm(m)-ùõndžäl 'täna hommikul'.

tā'm(m)-ùõndžäl vq'l' mō kiilmān 'täna hommikul oli maa

külmunud' (LW 445). tā'm 'see', vt. lk. 77.

ùomd-ùõndžil 'hommikul vara'.

ùomd, vt. ùomdə 'homme' lk. 78.

ùõndžäl < * hōmenisella, hōmisella.

ùomdə 'homme'.

ùomdə, uomd, uomde id. = mūppə, ùomdi 'homme',

ùomdi pāva um knāš' 'homme päev on ilus' (LW 455).

Nimetatud sõnad kuuluvad kõik kokku, esinedes sugulaskeeltes

järgmiselt: sm huomen, huomenna, huomenelta 'hommikul',

murd. huomeltain, krj huomen, huomeneš, huomuš, huomnuš,

huomenekšella 'hommikul, homme', krjA huomei, huomen,

huomehine, huondes, krjL huomen, huomèn, huomei, huomehine

'tulev, järgnev', huondez, huondes, vps homen, homes,

homeseŋ, homendez, homondez, vdj õmnikko, õmenikko,
õmenna, ee hommik (homiku, homing, hooming, eL hommung,
hommong, hummok jne.), homme (hoomen, hummen), homne
(SKES I 88).

Lapi keele vasted lpR fuomatset, lpL hūamahe 'mäletada',
lpN fuobmašit, fuomašit on laenuid soome keelest (SKES I 88).
mūpə 'homme'.

mūppə id., mūppi 'homme', mū ppə ma lä'b meṭsə, ku'm
knaš' aiga 'homme ma lähen metsa, kui on ilus ilm';
mūppə uõndžəl um tu'lm əst 'homme hommikul tuleb tulla';
tə'mppist päyvə ma tiədaB, mūppist päyvə mä əp tiəda
'tänast päeva ma tean, homset päeva ei tea' (LW 238).

mūpə on liitsõna, mis koosneb osadest mū 'muu, teine' ja
pāva 'päev', (vt. lk. 50. \ mū 'muu, teine',
mūd'i mē'di leks rañdə 'mõned mehed läksid randa' (LW
237). mū on vana soome-ugri sõna, vrd. sm muu,
ee muu jne. (TT 147).

Alljärgnevalt esitatakse nädalapäevade nimetused päevade
järjekorras.

e'žžəm-pāva 'esmaspäev'.

e'žžəm(p)-pāva, e'žžim-pāva, ēzum pāva, ēžəm pāva,
ešəm-pāva id., e'žžəmpāvan sadiz vī'mə 'esmaspäeval
sadas vihma' (LW 47).

e'žmi 'esimene'.

e'žmi, e'ižmi, ē'žmi id., e'žməks mək siəmə ē'dəgiži
'esiteks me sõime õhtust' (LW 47).

Sõna tüvi ulatub kõigisse soome-ugri keeltesse, mõned näited: sm esi 'eesolev, osa, edu', esinen, edellinen, edeltää, edetä, edistää, esimäinen; krj ezi, esi, ed'ke, ed'ine, ieššä, ieštä, edeh, 'ees, eest, ette', krjA ezi: ies, eis, eiz 'ees, eest', ezmäne, krjL ede, edeu 'ees, enne', edē, edeh 'ette', vps ezi ('esirivi', ede, edō, edou, edū 'enne, ees' ezmeine, ezmäne, vdj esi 'esine', ezä 'ees', etē 'ette', esimein, ee esi, ees, eest, ette, eelt, eele, esimene (SKES I 41).

Soome keelest on sõna siirdunud lapi keelde:

lpL ietis, ätas(it) 'ees', lpN esival 'de esivald', mas ēl, ēlä, ilä 'ettepoole', hnd ilj 'ette', ung elő, elől 'esi, ees' (SKES I 41). pāva 'päev', vt. lk. 50.

tuožna-pāva 'teisipäev'.

tuožna-pāva, tuožna-pāva, tuožna-pāva, tōžum pāva id., ma vo'l 'tuožna-pāvan duohigās' 'ma olin teisipäeval Dundagas' (LW 441); t^uoi 'teine', tōst id, t^uoiz vi'gd'i um kⁱevam nā'dā 'teise vigu on kerge näha' (LW 444).

Sõna esineb soome-ugri keeltes, näit. sm toinen, g. toisen, ee teine, murd tōine jne. (LW 444). pāva 'päev', vt. lk. 50.

k^uolmis-pāva 'kolmapäev'.

k^uolmis-pāva, k^uolmā nt-pāva, kollum pāva id., k^uolmis-pāva um pⁱe'rrā tuožna-pāyvvā 'kolmapäev on pärast teisi-päeva' (LW 173).

k^uolm, 'kolm'.

k^uolm, kolm id., kⁱeūž um kaē'ki k^uolmāst kužāst 'kōis on katki kolmest kohast' (LW 173).

k^uoīmāz 'kolmas'.

k^uoīmāz, k^uoīmiz e. k^uoīmi, k^uoīmaz, kolmas id.,

k^uoīmāz ōra um laigā 'kolmas liivapank on lai' (LW 173).

Sugulaskeeltest vasted sm kolme, kolmi-, mrd.

kolmet, kolmasti, kolmia, kolmas, kolmannes, krj kolme,

kolmi, kolmičči, kolmaš (-ande-), kolmannuš 'kolmandik',

krj A kolme, kolmas, krjL kolme, kolm, koume, kolmašt'ši,

koumaštši, kolmaž, koumaž, vps koume, kūme, koume,

koumašti, koumaž, koumaž, vdj keameD, kem, kemāz,

keamaiz, ee kolm g. kolme, kolmas, g. kolmanda (SKES II

212). Sõna ulatub ka kaugematesse sugulaskeeltesse:

lp^uefs Gu^ume, lpL kālmā, lpI kuīmā, mrdE kolmo

mrdM kolmā, mrdE kolmotse, mrdM kolmātsē, mr kām,

kāmāt, udm kuin, srj kujim, kuim, mās kōrām, xūrām,

hnd kūdām, xōām, ung három, harmadik (SKES II 212).

nēlant-pāva 'neljapäev'.

nēlant-pāva, nellās-pāva, nellāntpāva, nellām-pāva,

nellum pāva id. (LW 244), siz mēg nellānpāva ē'dākspūol

pē'rrā lēnakstaigā külizmā ku i'bbist vettāt, krūonā

ārā vettān 'siis me neljapäeva õhtupoolikul pärast lõunat

kuulsime, et hobused on võetud, kroonu ära võtnud' (UÜLS 54)

nēla 'neli'.

mi'nnān āb ūg nellā rublā 'minul ei ole nelja rubla'

nellāz 'neljas'. (LW 244).

nellāz, nelliz, nellī, nelles id., se um nellāz mēz

'see on neljas mees' (LW 244). Sõnad ulatuvad ka teis-

tesse sugulaskeeltesse: sm neljä, neli-, neljäs, neljännes,

krj nellä, nellä, nelläs, nelläs, nellikkö, nellinähne

'neljane', krjA nelli, nellü, nelläz, nellikkö, krjL nel̄, nel̄, nel̄, nell̄i, nell̄i, nell̄äz, nell̄äs, nell̄äšpäiv, vps nel̄, nel̄, nelanz, nelanz̄, nelanz̄špäiv, vdj neljä, neldä, nellä, nelläz, ee neli, g. nelja, neljas, nelja-päev (SKES II 372).

Kaugemates sugulaskeeltes esineb järgmiselt: lpR nelje, lpL nielje, nälje, mrde hile mrDM hilē, mrde niiletse, mrDM niilotsē, mr nal̄, nal̄, nil̄, udm nuul̄, niil̄, nil̄, srj noł, noł, mns hili, holo, hnd haldz, hato, ung négy, negyedik (SKES II 372).

brēd'āG 'reede'.

brēd'āG, brēd'iG id., brēd'ān 'reedel',
ku pāp kiziz ī't pois̄s kätstā : miḡgist pi'uṽvā si'n
amā jemini um pidamāst, sis pois̄s kiittiz : e'žmist
pi'uṽvā un brēd'ig ē'dākt 'kui papp küsis ühe poisi
 käest, missugust püha sāna kõige enam pead, siis poiss
 vastas: esimest püha ja reede õhtut' (UÜLS 143);

brēd'ig ē'dān iz veī midāgit ti'edā 'reede õhtul ei
 võinud midagi teha' (LW 28); brēd'ig ē'dān leks̄ ta
rīit̄ tagān 'reede õhtul läks ta rehe taha' (UÜLS 27).
 Sõna on germaani laen, lv brēd'āG, ee reede, < kask
vridach (LW 28).

pūol-pāva 'laupäev, poolpäev'.

pūolp̄-pāva, puolum pāva id., pūolp̄-pāva um tā'mppā knas̄
pāva 'laupäev on täna ilus päev'; pūolp̄-pāvan um soṽn?
lē'mist 'laupäeval tuleb sauna minna' (LW 317).

pūol' 'pool'.

juvā miel pūolst ta veittiz 'heameelega ta võttis';

mi'n pùqlst sa veid lā'dā 'minu poolest sa võid minna'
(LW 316).

pùol'i 'poolne'.

je'nnā mā't pùol'iži ro'uštā 'palju meiekandi mehi'
(LW 317).

Vasteid leidub sugulaskeeltest järgmiselt: sm puoli,
krjA puoli, puol'i, krjL puol'i, puol', vps pol',
vdj pōli, ee pool, g poole, mrd pola jne. (SKES III
646). Sõna oletatav algkuju on *pula.

pivà-pāva 'pühapäev'.

pivà(š)-pāva, püvā-pāva id. (LW 296), keštār vⁱedāb
ēnt'š pivāpāva ō'rānt sālgā un lāp perimi'e jūr
'köster paneb endale pühapäevavarõivad selga ja läheb pere-
mehe juurde' (LT 12); i't pivāpāvan min izā pidiz
lōtt aigā 'ühel pühapäeval pidas minu isa palvetundi'
(UÜLS 48).

pivā 'püha'.

pivā, püvā, püā id. (LW 295), pⁱe'rrā pi'uvd'i neitst
brautšāp te'iz moēzā ti'ezā 'pärast pühi sõitsid neiud
teise mõisa tööle' (LT 14); un nēi ikš venD i't pivād
'ja nii olnud kord pühad' (KJ 280). Sõna ulatub ka teis-
tesse sugulaskeeltesse: sm pyhä, krjA pühā 'pidupäev,
paast', krjL pühā 'paastuaeg, püha', vps püha, pühā,
püh'ä, pühapäiv, vdj pühā, pyhäpäivä 'pühapäev, paastu-
toit', ee püha, 'pühapäev'; lpEt Bissie, Piššie, lpU
bissee, lpL passē, lpN bässe, lpI pase jne. on laenud
soome keelest (SKES III 668).

pāva 'päev', vt. lk. 50.

nädil' 'nädal'.

siē nädil' mēg jelizā m ainā 'selle nädala me tegime heina';
tu'lbāks nädilāksks ma līp k'ho'nnā 'tulevaks nädalaks ma jään
koju' (LW 259); ni um mi'giz nädil' aigā 'nüüd on mõni nädal
aega' (UÜLS 36). Eesti, liivi, läti jt. keeltes esinev nädal
on slaavi laen, vrd. vn неделя (ÄRLE 19). Nädalapäevade
nimetustest on laensõnad vaid brēd'āg, kuuludes germaani lae-
nude hulka. Ülejäänud sõnad on soomeugrilised või ulatuvad vä-
hemalt läänemeresoome keeltesse.

2. Pikemat ajavahemikku väljendavad nimetused.

Selles peatükis esitatakse aasta-aegade ja kuude
nimetused nende sisulises esinemisjärjekorras. Lisatud on veel
mõned ajaarvamisega kaudsemat seost väljendavad sõnad.

āigast 'aasta'.

āigast, āigast, ādist, āgist id., āigastli 'aastane',
āigastād lā'bat k'ērdā 'aastad lähevad kiiresti';
se tarā pī'lāb vel ī'd āigast 'see aed seisab veel ühe
aasta' (LW 3); kakš āigast ma siē ni'emāks sai
tiēssin'ttā 'kaks aastat sain ma selle lehmaga kohut
käia'; ielizmā sālā k'qōlm āigastā 'elasime seal kolm
aastat' (UÜLS 62, 58); nāntt āigastād um vonā ne'i
'nendel aastatel on olnud nii' (LT 12); lāp's um kō'd
āigastli 'laps on kaheaastane' (LW 3).

ūž-āigast 'uusaasta'.

ūž-āigast, g. ūd-āigast id., akkurāt ūdāigast pāvan ma

tul'k^uodai 'täpselt uusaasta päeval tulin ma koju';
udaigast üõndžal mēg vėl'žm i't t^uoižn vonnā r
 'uusaasta hommikul me soovime üksteisele õnne' (LW 462);
sie veip t^uoiž velda, ku ū'd aigast iez' ebbist rekandā -
bžD 'see võib tõsi olla, et uusaastaööl hobused kõne-
 levad' (KJ 331).

ūd-aigast-kū 'uusaasta-kuu'.

ūd-aigast-kū um kīlma 'uusaasta-kuu on külm' (EH K).

kū 'kuu', vt. lk.90.

ūž 'uus' on soome-ugri sõna, vrd. sm uusi, ee uus,
 g. uue jne. (SKRK 298).

kⁱevāD 'kevad'.

kⁱevāD, k'ävād id., kⁱevādi 'kevadine', kⁱevād ēdriksžbāt
puskūd, lōlabžd līndžd ja pāvalikki pāistaB 'kevadep
 õitsevad lilled, laulavad linnud ja paistab päike'; tā'm
kⁱevāD 'sel kevadel'; lānts kⁱevāD 'möödunud kevadel';
tu'lbž kⁱevāD 'tuleval kevadel' (LW 137); sīlkkžd ve'imi um
kⁱevāD, brētlist ve'imi akkūp kⁱevāD 'silgupüük on kevadel,
 räimepüük algab kevadel (LT 43). Vasteid teistest läänemere-
 soome keeltest: sm kevät, krjA kevät, krjL keväd, kevāz,
keväž, vps kevaz, pl. keveded, kevaž, kevāz, vdj tševād,
 ee kevad(e), eL kevvāj (SKES I 187). Sõna ulatub ka kaugema-
 tesse sugulaskeeltesse, nagu mr kängož, keņež (SKES I 187).

se'u(v) 'suvi'.

se'u(v), si'u(v), sū'uv, sūu id., se'uŭvi, si'uŭvi,
sū'ŭvi 'suvine', se'uŭvā parmžd āb āndatž jelā'idžn
ārmž 'suvel ei anna parmud loomadele armu'; se'uŭvāks
ta tu'l' k^uoda'i 'suveks tuli ta koju' (LW 361);
lⁱeštād ve'imi um se'uŭvā 'lestapüük on suvel' (LT 43);

sis emín jiedmäl siedà m^uoiznikaD tul'tä seúvva, jⁱegà
seúvva sīnā pⁱe'zzā^m 'varem enne sõda tulid mõisnikud
suvel siia suplema' (KJ 284).

seúv-taī' 'suvetall'.

seúv-taī' äp pidà kiīmā 'suvetall ei pea külma' (LW 361),
taī' 'tall' on germaani laen, vrd. sks stal (LW 361).

si'žži-pivàD 'suvistepühad'.

si'žži-pivàD, sü'žži-púvàD, se'up-pivàD, su'špivàD id.,
su'špivàD id., i'l' su'išpivàt puškanttā^b tubidi 'suvis-
tepühade ajal kaunistatakse tube' (LW 368); pⁱe'rrā
su'špi'udi kašš nādilttā mēg vel kīlizmā na'gri ī'd
vakka 'kaks nädalat pärast suvistepühi me külvasime veel
kaks vakka kartuleid' (UÜLS 59). pivà 'püha', vt. lk. 83.
Näiteid sugulaskeeltest: sm suvi, ee suvi, lp sāghā ~
sāhā, mns tuu, tuw, tuj, hnd jōy, lõy, tōy, smj ta,
taay, taya, taay, tag (FUV 59). Tegemist on vana soome-
-ugri sõnaga, si'u < sü'u, < *sü'v < * süvi < * suvi (LW 368).

si'kš 'sügis'.

si'kš, si'Gž, sü'kš, si'gžā, sü'gžā, pl. si'gžāD,
sü'gžāD id., si'gži, sü'gži, 'sügisene', si'gžā sōbād
umàrd val'māks 'sügisel saavad õunad valmis' (LW 365);
ullāpēdi si'gži pīndi lēz 'väljas pimedas sügisöös'
(KJ 487); ne piškist kārapäināks un ne sūrtpuoššiks si'kš
tāgiž ne tu'lēt tā'giž 'need väikesed karjased ja suured
poisid tulid sügisel taas tagasi' (LW 473); si'gžā o'bbā
āigal arviņ vō'l' nā'dāt sūr rō'ttu'l' 'sügisel hilisel
ajal oli alati nähtud suurt rahatuld' (UÜLS 39).

lā'nts si'kš 'möödunud sügisel'; tä'm si'kš 'sel sügisel'; tu'lbā si'gžā 'tuleval sügisel'; lā'nts si'gžā ta lekš mi'elā 'möödunud sügisel läks ta mehele'; tä'm si'gžā jevā lagūB 'sel sügisel juba lahutab' (LW 365); si'gž-āiga 'sügiseaeg'.

si'gž-āiga ve'l' knaš 'sügiseaeg oli ilus' (LW 364).

si'kš-puol 'sügisepoole'.

si'kš-puol se'uṽvā si'u kār̄mist āb jāmstat 'sügisepoole suve ussid ei hammusta' (LW 365). puol 'pool', vt. lk. 83.

Sugulaskeeltest on vasteid: sm syksy, murd. syksy, syys, syksyinen, lpN čakša, mrdE čēkcē, mrdM čēkcē, mr սյուսե, udm сӱгӱр, hnd sus, mns tüks, ung ősz (TT 147).

tōla 'talv'.

tōla, tala id., tōla um kūš kūdāpitkā 'talv on kuus kuud pikk' (LW 429); tulāp tōla, ni mā'ddān um iṙgāmāzd gōdā tōla pⁱerāst tūqittikt 'tuleb talv ja meil tuleb hakata muretsema talve jaoks toitu' (UÜLS 35); kūzā o'u um ama ol'as tallā 'kuuseoks on kogu talve haljas' (LW 264); ku lapstān volks tallā lem 'et lastel oleks talvel soe' (LT 44); sⁱe um tallā sūr kīlma lābūd jūssā 'see on talvel pakane akendel' (KJ 326); kīlma tōla 'külm talv'; tevā tōla 'sügav talv' (LW 429).

tōla-lāpš 'talvelaps'.

sis ta um nānd rⁱekk aīgās i'd vā'ggi knaš tōla-lapšta 'siis ta on näinud tee ääres väga ilusat talvelast' (UÜLS 44); lāpš 'laps' on soome-ugri sõna, vrd. sm lapsi, ee laps, krj lapši, vps laps, vdj lahsi, kahtlevalt ka smj lapsaka (SKES II 277; FUV 31).

tōla-tōtti 'talvetaat'.

tōla-tōtti um tūonD pāgšn lūnda rekka'igš 'talvetaat on toonud palju lund tee äärde' (LT 51); tōtti 'taat' on arvatavasti slaavi laen¹ (SKRK 334).

tōla-pivàd 'talvepühad'.

tōla-pivàd = talš -pivàD, tal'ži-pivàD, talis püäd id. (LW 408); ta vël äb üo külšn, ku ke'G kukùB tal'š-pivàd 'iezd' 'ta pole veel kuulnud, et kägu kukub jõuluööl' (KJ 495). piva 'püha', vt. lk. 83.

tal'š-pivàd-ē'dšG 'jõuluõhtu'.

päpp äp tō' lašš talšpivat ē'dšk k^hodài lā'dš 'papp ei taha lasta kedagi jõuluõhtuks koju' (LT 14). ē'dšG 'õhtu', vt. lk. 74.

tal'š-pivàt-kakùD 'jõulukakud'.

tal'š-pivàt-kakkidi äb üD jegà pāva 'jõulukakke ei küpsetata iga päev' (LW 102). kāk 'kakk', vt. lk. 29.

tal'š-pivàt-kūzš 'jõulukuusk'.

tal'š-pivàt-kūzš(z) um vä'ggš knaš 'jõulukuusk on väga ilus' (LW 171). kūzš(z) 'kuusk' on soome-ugri sõna, sm kuusi, krj kuuži, kuuzi, vps kuž, vdj kūsi, ee kuusk, mrd kuz (SKES II 253). tal'š-pivàt algkuju oleks

* talvis-pühat (LW 408). Sõna esineb sugulaskeeltest järgmiselt: sm talvi, g. talven, ee talv, g. talve, lpN dalvve, mrdM marra, mrdE mere, mr mele, udm mas, hnd tal, mns tāl, ung tél (TT 148).

¹

L.Hakulinen, SKRK, lk. 334.

tōvaz 'taevas; torm', vt. lk. 59.

tē'D 'täht'.

tā'dət päistabəD 'tähed paistavad'; iezə um paldin
tē'di nā'də (öösel on palju tähti nā'd) 'öösel on palju
tähti näha' (LW 413).

touvə-tē'D 'taevatäht'.

touvvə-tē'D päistab 'taevatäht paistab' (LW 413).

tōvaz 'taevas', vt. lk. 59.

tabər-tē'D 'sabatäht, komeet'.

tabər-tē'D, täber,-təd id., tabər-tē'D um tabərəks 'komeet
on sabaga' (LW 405). tabər 'saba' on läänemeresoome keel-
test üksnes liivi keeles säilinud sõna.¹

Sõnale tē'D vasteid sugulaskeeltest: sm tähti, tähtikunta
'tähesüsteem', tändikas 'täherikas', tähdittyä 'tähtedega
kattuda', krJA teähti (TAK 104), krJS tähti (SMS 377), is
tähti, g. tähen, pohizes tähti 'põhjatäht', vps täht,
(vps täht) tähtaine 'täheke' (VWV 55), vdj tähti (TAK 104),
tähe, g. tähtē, ee täht, g. tähe. Vasted kaugematest sugu-
laskeeltest: lp daste, mrdE muume, mrdM muumə (FUV 120).

Lähtuvad ühisest tüvest * täšti.

līndəd-rⁱek 'linnutee'.

līndəd-rⁱek võlli touvə tē'di täüž 'linnutee oli taevatähti
täis'; līndəd-rⁱnek lā'b mögarəst ve' žgərə 'linnutee
läheb maakaarest vesikaarde' (LW 198).

Vasteid sugulaskeeltest: sm līnunnrata, līnunnradin, līnunu-
ratas, līnunkatu, vdj līntuie tee, ee linnutee, līnura-

¹ П. А. Арустамя, К вопросу о развѣтвѣнн русскаго языкознаннн
АН СССР IV, Москва 1954, лк. 261-262.

da, tsirgu-tee, lp lodde-raiddalas, ladde-raiddaras
 'linnutee' mr kè(k)kombš-yornš, kaikkombo-korno 'mets -
 hanetee', udm kir d'zä d'zeg šures, lud-žazžäg-šuräs,
žazžäg-šuräs 'hanetee', žazžäg-kizili 'hanede täht', srj
d'zö d'zeg-tui 'hanede tee', kai-tui, mns mort-vuj l'ajk
 'rändlindude tee', tšuv kajšk-xur-šulš 'metshanede tee'
 (SKES II 297).

liṅD lind' on soome-ugri sõna, vrd. sm lintu, krjA lindu,
 krjL lind, lindu, vps lind, vdj lintu, ee lind, lpL lāddē,
 mns lunt, lont, ung lúd jne. (SKES II 296).

rek 'tee', vt. lk. 139.

Järgnevalt esitatakse kuude nimetused nende esinemisjärje-
 korras.

kū 'kuu'.

kū kā'rguB 'kuu tõuseb'; kū nuo-lā'B e. kū lā'B mō'zš
 'kuu loojub'; kū päistšB 'kuu paistab'; sie vel' kū val'
ie 'see oli kuuvalge öö' (LW 169); siz mēk saimš p'he'rrš
kūdš aigš külštš ku mā't puogat kruonš um iarà vīnd
 'siis me saime kuu aja pärast kuulda, et meie pojad on
 kroonu ära viinud' (UÜLS 56); sis ni miḡgi strēk' um
voṅd aigš, pōr kūdš 'siis on natuke aega olnud, paar
 kuud' (LT 12).

Vasted sugulaskeeltest on järgmised; sm kuu, kuutamo
 'kuupaiste, kuuvalgus', kuutar 'kuujumalatar', kuutola
 'rahvaluuleline kuu asukoht', kuuhut 'deminutiiv sõnast
 kuu', krj kūdoma, kūtoma, kūtamo, kūvan, kūdam, kūdamo,
 krjA kūdam, kušdaimu, kušdajm, krjL kū, kūdam, kušdain,
kušdain, kūdoi, kuṅdo, kušdain paštau 'kuu paistab'

(LMS 176), kūdaz, kūdaime, krjS kuu, kuudamankännikko 'kuusirp', kuudamanvalgei 'kuuvalgus' (SMST 125-6), is kū, vps kudai, kudaim (VW I 63), kudmō, kudmoi, kudmo, kudmō (UGLF 43), kudaš, kūdasn (ÄH 374), vdj kū, ee kuu, kū lūakse, kū sūakse, kū-walge (EW 421), krjA kuudaimu ja krjL kuudo on haruldased vormid, kuid karjala ja vepsa keelteski võib leida analoogilisi näiteid: vps sōdan = sm soudan. Lüüdi murdes esineb ka vastupidist nähtust: krjR pauste = sm palsta.¹ Vasteid kaugematest sugulaskeeltest: mrde kov, koj, mrdM kov, kou, ko-valdo 'kuuvalgus', ung hó (hava-) (VW 63-64). Mordva keel näitab, et tüves on esinenud y, mille kao tõttu läänemeresoome keeltes on tekkinud pikk vokaal: kuu < * kuje.

janvār 'jaanuar'.

janvār = ūd-āigast-kū 'uusaasta-kuu', tōla-kū 'talvekuu' (LW 429), vanastā janvār-kūdā ni'mittist ūd-āigast-kūkkāks 'vanasti jaanuarikuud nimetati uusaasta-kuuks' (LW 459). ūd-āigast 'uusaasta', vt. lk. 84. tōla-kū 'talvekuu', tōla-kū um vä'ggā kīlma kū 'talvekuu on väga külm kuu' (LW 429). tōla 'talv', vt. lk. 87.

janvār on ladina päritoluga rahvusvaheline sõna.

vebruar 'veebbruar'.

vebruar = kīndil'-pāva-kū 'küünlakuu', kīlma-kū 'külma-kuu' (LW 169, 133), kīndā1 'küünal', kīnd'ā1, kīndil', kūndā1, kīndl'āz, kūndl'āz, kūndil, k'ūndel id., alā pa'n kīnd'ālt vakkā alā 'ära pane küünalt vaka alla' (LW 134). kīnd'ā1 on vähemalt läänemeresoome sõna. pāva, vt. lk. 50, kū 'kuu', vt. lk. 90, kīlma-kūš id., kīlma-kūš um pāgiñ lūnda 'külmakuus on palju lund' (EH K).

¹ J. Kalima, Zur karelich-olovetzische Lautgeschichte, FVF XVI, lk. 171.

kilma 'külm', vt. lk. , kü 'kuu', vt. lk. 90.

vebruar on ladina päritoluga rahvusvaheline sõna.

märts 'märts'.

märts = pašt-kü 'paastukuu', kⁱevät-kü 'kevadekuu'

(LW 277, 138), pašt-küs abuo vël pučkidi 'paastukuus ei ole veel lilli' (EH K); kⁱevät-küD um märts, april un mai

'kevadkuud on märts, aprill ja mai' (LW 138). pašt 'paast, paastumine' on vene laen, vrd. *м* наша. kieväd 'kevad', lk. 85. märts on ladina päritoluga rahvusvaheline sõna.

apriil 'aprill'.

apriil = jürikšpäva-kü 'jürikuu', kēl'im-kü 'mahlakuu',

kⁱevät-kü 'kevadekuu', jürikšpäva-küs laššub e'žmiz

reit lüomäd, ni'emäd agä lāmbäd, ulz 'jüripäevakuul

lastakse esimest korda loomad, lehmad ja lambad välja'

(UÜLS 67). jürikšpäva 'jüripäev' on tuletatud pärisni-

mest. kēl'im-kü um kⁱevät-kü 'aprill on kevadekuu',

kēl'im 'mahl', keüv+lēm 'kask + leem' (LW 121).

Mõlemad sõnad on soome-ugri päritolu. kieväd-küD um märts,

apriil un mai 'kevadkuud on märts, aprill ja mai' (LW 138).

kieväd 'kevad', vt. lk. 85. apriil on ladina päritoluga rahvusvaheline sõna.

mai 'mai'

mai = sü'žži-pivät-kü 'suvistepühade-kuu' (LW 368),

kⁱevät-kü 'kevadkuu' (LW 138); sü'žži-pivät-küšš

puškānttāb tubidi 'suvistepühade-kuus kaunistatakse tube'

(LW 368). sü'žži-piväd 'suvistepühad', vt. lk. 86.

kievät-küD um märts, april un mai 'kevadekuud on märts,

aprill ja mai' (LW 138). kⁱeväd 'kevad', vt. lk. 85.

mai on germaani laen, vrd sks Mai.

jūni 'juuni'.

jūni-kū = jōnpāva-kū 'jaanipäevakuu' (LW 169),

jōnpāva-kūs um ilma knaš' un leṃ 'juunikuus on ilm ilus ja soe' (EH K). jōnpāva 'jaanipäev', püha nimetus on tuletatud pärisnimest. jūni on ladina päritoluga rahvusvaheline sõna.

jūli 'juuli'.

jūli-kū = jōkpāva-kū (jōkkəpāva-kū) 'jaagupipäeva-kuu'

(LW 169), ma um jōkkə-pāva-kūs siṃdən 'ma olen juulis sündinud' (LW 93), jōkkəpāva 'jaagupipäev', püha nimetus on samuti tuletatud pärisnimest. jūli on ladina päritoluga rahvusvaheline sõna.

august 'august'.

august = mōripāva-kū 'mariakuu', vīla-kū 'viljakuu' (LW 231, 492), mi'n izà um mōripāva-kūs siṃdən 'minu isa on augustis sündinud' (LW 231). mōripāva 'mariapäev', püha nimetus on pärisnimest tuletatud. vīl'akūs akküb vīllə nīttəm 'augustis hakatakse vilja niitma' (LW 492). vīla 'vili' on soome-ugri sõna, vrd sm vilja, ee vili jne. (SKRK 312). august on ladina päritoluga rahvusvaheline sõna.

septəmbər 'september'.

septəmbər, zeptəmbər = mičkilpāva-kū 'mihklikuu',

si'kš-kū 'sügiskuu' (LW 169, 358), mičkilpāvakūn um mičkilpāva pⁱe'rrə ni'm aṃttət 'mihklikuule on mihkipäeva pärast nimi antud' (LW 224). mičkilpāva 'mihkipäev', nimetus on tuletatud pärisnimest. si'kš-kūD um

septēmbēr, oktōbēr un novēmbēr 'sügiskuu'd on septem-
ber, oktoober ja november' (EH K). si'kš 'sügis', vt. lk.
86. septēmbēr on ladina päritoluga rahvusvaheline sõna.

oktōbēr 'oktoober'.

oktōbēr, oktōbēr = si'kš-kū 'sügiskuu' (LW 169, 358),
si'kš-kū'd um septēmbēr, un oktōbēr un novēmbēr 'sügiskuu'd
on september, oktoober ja november' (EH K). si'kš 'sügis',
vt. lk. 86. oktōbēr on ladina päritoluga rahvusvaheline
sõna.

novēmbēr 'november'.

novēmbēr = mar̄tpāva-kū 'mārdipāevakuu' (LW 217),
ōla-kū 'hallakuu' (LW 267), si'kš-kū 'sügiskuu' (LW 169),
mar̄tpāva-kūs sōbāt sigāt taṭtṭ (mārdipāevakuus tapetak-
se sigu' (LW 217). mar̄tpāva 'mārdipāevāt', pūha nimetus
on tuletatud pärisnimest. si'kš-kūs um vi'l aiga 'sügis-
kuus on vilu ilm' (EH K). si'kš 'sügis', vt. lk. 86.

ōla-kūs u'm sūr ōla 'novembris on suur hall maas' (LW
267). ōla 'hall', ^{vt. lk. 41.} novēmbēr on ladina päritoluga rahvus-
vaheline sõna.

deṭsēmbēr 'detsember'.

deṭsēmbēr = tal'špivāt-kū 'talvepūhade kuu' (LW 169),
pivāt-kū 'pūhade kuu' (LW 296), tōla-kū 'talvekuu'
(LW 429), tal'špivāt-kūn um tal'špivāt p^he'rrē ni'm
aṅṅtṭ 'talvepūhade kuule on talvepūhade pärast nimi
antud' (LW 224). tal'špivād 'talvepūhad', vt. lk. 88.
mi'n jemà um pivāt-kūs siṅdān 'minu ema on detsembris
sündinud' (EH K). pivā 'pūha', vt. lk. 83. deṭsēmbēr un
janvār um tōlakū'd 'detsember ja jaanuar on talvekuud'
(LW 429).

tōla 'talv', vt. lk. 87. detsāmbār on ladina päritoluga rahvusvaheline sõna.

Ajaarvamisega seotud sõnavaras on valdav osa soome-ugri päritoluga sõnu. Aktiivsemad sõnad on e'ggil', ie, ē'dʒG, lēnaG, uomʒG, uondžʒl, mūpʒ jt. Esitatud nädalapäevade nimetustest on laenud vaid brēd'ʒG ja nādil', ülejäänud kuuluvad soome-ugri aktiivse sõnavara hulka. Pikemat ajavahemikku väljendavatest sõnadest on samuti enamik mõisteid soome-ugri päritolu, nagu āigast, kⁱevàD, se'uv, si'kš, tōla, kūjt, jt. Kuude nimetused janvār, vebruar, mārts, aprīl, maī, jūni, jūli, august, septāmbār, oktōbār, novāmbār, detsāmbār on rahvusvahelised sõnad, millega paralleelselt aga kasutatakse ka liivikeelseid vasteid ūd-āigast-kū, tōla-kū, kⁱevàt-kū jne.

Kokkuvõttes võib öelda, et liivi keele ilmastikualase sõnavara põhilisse ossa kuuluvad soome-ugri päritoluga sõnad. Sellest järeldub, et ka looduslase sõnavara aktiivne osa moodustub genuinseist sõnadest. Laensõnu esineb minimaalselt, need eelkõige läti, balti, germaani, slaavi, vene laenud.

M A A S T I K

I. VEE JA NIISKUSEGA SEOTUD LOODUSESEMED

Maastikualast sõnavara käsitletakse kolmes peatükis. Esimene neist hõlmab vee ja niiskusega seotud loodusesemeid, teine ja kolmas vastavalt veekogudega seotud pinnavorme ja maismaa pinnavorme. Esitatakse ka liitsõnu antud mõistetest, mida samuti illustreeritakse liivikeelsete lausenäidetega.

Järgnevalt esitatakse vee ja niiskusega seotud loodusesemeid, -nähtusi ja -vorme.

dū'n 'muda'.

dū'n id., dū'ni, 'mudane' (LW 43); jōra kalādān um dū'n 'makka' 'järve kaladel on muda maitse' (LW 43); sis ta um tivā sāl dū'n sizal un l'egā sizāl 'siis see on sügav seal muda ja pori sees' (KJ 486); mā'd jo'uksā ve'iž um dū'n 'meie jões on vesi mudane' (LW 43). Sõna dū'n on läti laen, vrd. lt dūnas.

jeùg 'liiv'.

jeùg, jeùgâ, jeùvgâ id., jeùgi, jùgi 'liivane';
mâ'ddân um jēkt'a rānda ja amād rⁱēkkūt tāuž 'meil
on liiva rand ja kõik teed täis'; re^k lā'p pi'ts
jeùgidi 'tee läheb mööda liiva' (LW 90); sⁱe vel'
kilāst rōz rānda puolā jeùgâ kehka tagānā 'see oli
külāst pisut ranna poole liivakünka taga' (KJ 406);
ta'm pañt si^x pu^t'kâ vālda jeùgâš si'llā 'ta on pannud
selle lille valge liiva sisse'; un tāmā tā'mstā
pi'ddāz neikkū jeùgâ pidz gaišsā 'ja ta temast mööda
nagu liiv mööda õhku' (UÜKS 51).

jeùgâ-āma 'liivaema'.

sⁱe nai um jeùgâ-āma 'see naine on liivaema' (LW 90).
āma 'ema' on soome-ugri sõna, vrd. sm emā, ee ema,
krj emā, vps ema, mns oma, ung eme jne. (SKES I 38).

jeùgâ-lapst 'liiva-lapsed'.

jeùgâ-lapst um piškist 'liivalapsed on väikesed' (LW 90).

lāpš 'laps', vt. lk. 87. Vasteid leidub läänemere-
soome keeltes järgmiselt: sm hiukka, hiuka, hiuke,
g. hiukkeen, hiue, g. hiukeen, hiuve, krjA hiukku
'muda', ee murd. hiuk, g. hiugi 'paks sade vedelikus'
(SKES I 78).

ki'uv 'kivi'.

ki'uv, ki'ūv, ki'y, ki'u, kī id., ki'(u)vvi 'kivine',
ki'(u)vlimi = ki'uvvi 'kivine'; mā'd rāndaš kividi
āb ūo 'meie rannas kive ei ole'; sell'i poiš las
ki'uv)ṗ pāl kazāG 'selline poiss kasvagu kivi peal'

kividi vel' kil ulzā nuštāmāst un perktāmāst sāl iž le'izgālt
kālma tarā jūstā rō' pierāst aga kivit saittā tikkiž vi'eddēt
ulzā 'kive tuli välja kangutada ja lõhkuda sealtsamast lähe-

dalt surnuaia juurest raha eest, kuid kivid veeti kõik välja'

(KJ 414); veřtiz sūr kiu^v sillā 'võttis suure kivi sülle'

(LT 18). sōrmō aigāss um ki'uvvi mie'r pu'oi 'Saaremaa rannas
on kivist merepõhi (LW 131);

ki'uv-kāla 'kivisaar'.

ki'uv-kōla, ki'uv-kāla id., kajāgāt kändabāt ki'uvkōlat pāl
mu'ndi 'kajakad kannavad kivisaare peale mune' (LW 131).

kāla 'saar', vt. lk. 110.

ki'uv-kōmār 'kivikamber'.

mā'd rāndās um ki'uv-kōmār 'meie rannas asub üks kivikamber'
(LW 131). kōmār 'kamber' on skandinaavia laen tüvega *skamniōn,
vrd. mnr skemma, mrts skamma (SKES I 153).

ki'uv-k^uodā 'kivimaja'.

ki'uv-k^uodā id., ki'uv-k^uodā um knāss 'kivimaja on ilus'
(LW 131); k^uodā 'kodā, vtd. sm kota, e koda (SKRK 305).

pōš-ki'uv 'paekivi'.

pōš-ki'uv = pōž 'paas', vt. lk. 101. ūol-ki'uv 'voolukivi',

vt. lk. 156 Näiteid teistest sugulaskeeltest: sm kivi, kives,
kivikko, kivinen, kivetā, kivitāā 'kivitada', krjA kivi, kives,
kives, kivikkō, kivine, krjL kivi, kivez, kives, kivikkō, kivine,
vps kivi, kivi, kives, vdj tšivi, tšivin, ee kivi, kivik,
g. kiviku, kivine (SKES I 203).

Vasteid leidub ka kaugematest sugulaskeeltest: mrdE kev, kāv,
mrdM keṽ, mr kü, kü, udm ke 'veskikivi', srj ki, mns kii, käβ,

kεβ, ung kó (köve-) (SKES I 203).

lⁱegà 'liga, löga, pori'.

lⁱegà id., ku vī'mə sadàB, sis sugùb lⁱe'ggə 'kui vihma sajab, siis tuleb pori'; si'gžə um pägin lⁱe'ggə 'sügisel on palju liga' (LW 199); sis ta um tivà sāl dūn sizal um lⁱegà sizal 'siis see on sügav seal muda ja liga sees' (KJ 486).

Läänemeresoome keeltest on ka vasteid: sm lika, likainen, liata, likaantua, ligaseks muuta', krj liga, ligane 'ligane', krjA liga, ligane, ligahine, krjL liga, liga, ligaine, ligaduda, ligata 'ligaseks teha', ee murd. lige, liga (SKES II 294).

mudà 'muda'.

mudà id., mu'ddi 'mudane', mudà um jevà vä'g mōp pāl 'muda on hea väetis maale'; mu'ddə kùgrəb rāndanağgəst 'muda korjatakse rannast' (LW 232).

mudà-gubà 'mudakuhi'.

mudà-gubà, mudà-tšuppà 'mudahunnik', mi'nnən um mudà-gubà rāndaṗ pāld järà ka'ddən 'minul on mudakuhi rannast ära kadunud' (LW 232). gubà 'kuhi' on läti laen, vrd. lt

guba.

mudà-liṅD 'mudalind', mudà-liṅD um knašš liṅD 'mudalind on ilus lind' (LW 232). liṅD 'lind', vt. lk. 90.

mudà-rejā 'mudareha'.

mudà-rejan um pitkät piğəD 'mudarehal on pikad piid' (LW 232). rejā 'reha' on soome-ugri sõna, lähtudes tüvest

* reha, vrd. ee reha, sm rehallaan jne. (LW 332).

mudà-veṛgə 'mudavõrk'.

mudà-veṛṛtta ku'ddə 'mudavõrke kududa' (LW 483). veṛgə 'võrk'
on soome-ugri päritoluga sõna, vrd ee võrk, g. võrgu,
sm verkko, g. verkon jne. (LW 483).

Vasteid leidub lähematest sugulaskeeltest: sm muta, krj
muda, vps muda, vdj muta, mutikas 'mudane', muttiuta 'mu-
daseks muutuda', ee muda ja kaugematest keeltest: lpL
mäte, lpN modde 'soomuda', mrd moda 'maa, muld' (SKES II
354).

mūlda 'muld, maa'.

mūlda id., mūldali 'mullane', mūlda um mārğa 'muld on
mārg'.

mō-mūlda 'maamuld'.

mō-mūldaš ma sōb maggəm 'maamullas ma saan magama' (LW237).
mō 'maa', vt. lk. 124.

Sugulaskeeltest mõned näited: sm multa, krj mulda,
krjA muldu, krjL muld, ee muld (SKES II 351), (mūlda on)
mūlda on germaani laen, vrd. gt mulda, mnr modl, mrtss
muld (SKES II 351).

nogà 'soga, sodi, rämps'.

nogà id., ka'llə vɔ'l' veṛgəz diəzgan aga ta vɔ'l' ju
nogà 'kalu oli võrgus küllalt, aga see oli ju soga';
siəst nogàst ä'p sō tərək pāl jevà kalà ində 'sellest
sogast ei saa turul head kalahinda' (LW 250).

Sõna on deskriptiivne, mis on liivi keelest läinud laenuna
ka läti keelde, vrd. lt noga (LW 250).

õmil' 'joana, vooluna'.

õmil' id., ve'ž jùokšəb õmil' 'vesi jookseb joana' (LW 266).
Tegemist on läti laenuga, vrd. lt aumalām.

põž 'paas'.

põž id., põž = põž-ki'uv 'paekivi, paas'; jo'uk-kùglttast
mürdabət põžidi 'jõekaldast murtakse paasi' (LW 309).

Sõna esineb ka teistes läänemeresoome keeltes: sm paasi,
g. paaden, krj paatero, paadero, poaderua, poadaro,
pádaro 'paas, sile kivi', krjA poadaro, poadarua, poadari
'kividest moodustunud tasandik' vdj pāsi, pāzikko, ee paas,
paasine. (SKES II 450).

pori 'pori'.

pori rištig āb uo knašš 'porine inimene ei ole ilus'
(LW 305). pori 'pori' on hiline laen eesti keelest, vrd.
ee pori (LW 305).

rōv 'seisev soovesi'.

rōv id., rōvi 'soine vesi', rōv ve's tulāb ulz sūštī
'soovesi tuleb soost'; rōv vⁱe'ddān um pāl selli nemē
rūost, nemē eī 'sooveel on peal niisugune nagu rauane
või õline'; ku lā'b rāv vⁱe't si'llā, siz ā'rān pāinub
brūnizāks 'kui minna seisvasse soovette, siis rōivad
värvuvad pruuniks'; rōv vⁱe'tkāks ā'rīni āp pāin
'sooveega rōivaid ei värvita' (LW 345). rōv on läti laen,
vrd. lt rāva.

sogā 'soga'.

mⁱe'ršš um jevā so'ggā 'meres on juba jääsoga tekkinud'
(LW 396).

soppa 'soga, sopp'.

soppā = sogā id. 'Mõned vasted sugulaskeeltest: sm
soka, ee soga, lv sogā, soppa jne. (LW 396). Tegemist on
deskriptiivsete sõnadega, mis ulatuvad vähemalt läänemere-
soome keeltesse.

šlogà 'soga, märg lumi'.

šlogà, šlogà id., tä'mõpõ vo'l' šlogà äiga 'tänavu oli niiske, sogane ilm' (LW 396). šlogà on läti laen, vrd.lt šloga.

ùol 'vool'.

ùol id., tùolapùol lū'žā su'ggābād, ùolād, mⁱe'rnaigās 'seal-pool Lūži on voolud mererannas' (LW 455).

ùol-ki'u 'väike voolukivi'.

sõrmõl um pägin ùol-kividi 'Saaremaal on palju väikesi voolukive' (LW 455). ki'uv 'kivi, vt. lk. 97.

Mõned vasted sugulaskeeltest: sm vuoli, ee vool, kS yy (* < yl), mns ula, wula, hnd woī, ol, srj juu (FUV 68).

ve'iž 'vesi'.

ve'iž, ve'ž id., tallā ve'iš kilmab, ježjā 'talvel vesi külmub jääks jõkke'; ve'iž jūksāB 'vesi jookseb' (LW 476); t^uoist kalāt pī'lābāt, tevās vⁱets ku kīlma um 'teised kalad püsivad sügavas vees, kui on külm' (LT 43); kuš ta set leš nei sālā vol' ve'žž 'kuhu ta aga läks, seal oli vesi'; tā āb, uq tu'od'ān i'l' sie vⁱe'd lā'dā 'ta ei ole tohtinud üle selle vee minna' (UÜLS 41);

rāndašš um pägin vežiži nīttidi 'rannas on palju vesi-seid miite' (LW 476).

vⁱe'd-liñD 'veelind', pa'r um vⁱe'd-liñD 'part on veelind' (LW 497), liñD 'lind', vt. lk. 90.

vⁱe'd-nālga 'veenälg, janu'.

tā'mn, äigast um sūr vⁱe'd-nālga 'tänavu on suur veenälg' (LW 497), nālga 'nalg' on soome-ugri sõna, vrd. sm nālkā, ee nälg, krj nālkā, vps nälg, lpI nelgi jne. (SKES II 412).

vⁱed-rujã 'veehaigus'.

vⁱedrujãks nuŧtãB, ku jãlgaD, kãdùD bumbãbãD 'veehaiguseks nimetatakse, kui jalad, käed paistetavad' (LW 497).

rujã 'haigus' on läänemeresoome keeltes säilinud soome-ugri sõna.¹

vⁱe'ddãl 'vedel, vesine'.

vⁱe'ddãl id., vⁱe'dlimi 'vesine', vⁱe'ddãl pīlast äp tu'l sūrdã vī'mã 'hõredast pilvest ei tule suurt vihma';

vⁱe'ddãl rok 'ãb.ùq ma'gd'i 'vedel supp ei ole maitsev'.

(LW 497). sm vetelã, ee vedel, lv vⁱe'ddãl jne. kuuluvad

ve'iž-sõna juurde, lähtudes ühisest tüvest * yesi, xete.

Vasted sugulaskeeltest on järgmised: sm yesi, wete-, ee ye- si, g. vee, mrd ved', mr wæt, wiit, udm yu, srj ya, mns wit, ung víz, vize-, smj jü', jüd (FUV 67).

võ' 'vaht'.

võ', vã', vast id., sẽmd'an um võ' pãl 'piimal on vaht peal'; tã'mn.ùõndžãl um rãndanaĩgãs pãgin võ'dã 'täna hommikul on rannas palju vahtu' (LW 499).

võ'-kubùD 'vahutükid'.

vã'-kubùD um rãndanaĩgãs 'vahutükid on rannas' (LW 493),

kuB 'hunnik, kõbu', vt. lk. 29.

võ'-ve'ž 'vahuvesi'.

võ'vⁱettã jüqB 'vahuvett juuakse', ve'ž 'vesi', vt. lk. 102.

¹ П. А. Аристе, К вопросу о развитии ливского языкознания
АН СССР IV, Москва 1954, лк. 262.

võ'tâ 'vahutada'.

võ'ttâ id., me'r võ'ttâB 'meri vahutab'; ku mⁱe'rnaiga
võ'ttâB, siz lîp sūr tōvaz 'kui mererand vahutab, siis
tuleb suur torm' (LW 501). Sõna kuulub soome-ugri sõna-
vara hulka, näit. sm vahto, vahto, g. vahdon, vaahdota,
vahdota, ee vaht, g. vahu, vahutada (SKRK 292).

Maastikualase sõnavara eespool toodud osa on valdavalt soome-ugri päritoluga. Liitsõnadeks seotuna tuleb ilmsiks järgmisi laene, nagu (muda-) gubâ jt. Laenudest on ülekaalus läti päritoluga sõnad (rōv, šl'oga, ōmil' jt.).

II VEEKOGUDEGA SEOTUD PINNAVORMID

Pinnavormide mitmekesisus tingib nende jaotamise eri rühmadesse. Veekogudega seotud vormid moodustavadki ühe rühma, kusjuures esitatakse sellealaseid mõisteid ja nimetusi.

aigà 'kallas, rand, külg'.

aigà id., kalàmies tulàb a'igə 'kalamees tuleb randa'

(LW 2); un sis ta lekš aigə 'siis ta läks kaldale';

ē'dəG ma vel' àigaz rōz 'õhtul ma olin rannas natuke'

(KJ 437); ikškerd vanà spruog vo'l' tuñd iezə a'igə

'ükskord vana Spruog oli tulnud randa' (UÜLS 38).

jo'gn-aigà 'jõe kallas', vt. lk. 108.

jōran-aigà 'järve kallas', vt. lk. 107.

mⁱe'rn-aigà 'mere rand', vt. lk. 114.

rāndan-aigà 'mere rand', vt. lk. 115.

aigà-kalà 'rannavees elav kala'.

mēg lā'm mⁱe'rrə aigà-ka'l'di ve'ijjəm 'me läheme merele rannakalu püüdma' (LW 103), kalà 'kala' on soome-ugri

sõna, vrd. sm, kala, ee kala, vps kala, mrd kal, mr kol, ung hal jne. (SKES I 146).

aigà-lānga 'jāme võrgulōng'.

pāgin aigà-lāngə vo'l' mⁱe'rāsə 'palju võrgulōnga oli meres' (LW 186), lānga 'lōng' on skandinaavia keeltest

laenatud, vrd. nr langen, rts murd. (blā)lānga (SKES II 274).

aigà-mā 'rannamaa'.

ve'jjāmi um aigāmās 'kalapüük on kalda lähedal' (LW 3)
mā 'maa', vt. lk. 124.

aigà-vergā 'rannavõrk'.

aigà-vir̄ts um pāgin ka'ldi 'rannavõrgus on palju kalu'
 (LW 483), vergā 'võrk', vrd. sm vercko, ee võrk (SKRK 456).

Sõna lähtub tüvest * akja, esineb sugulaskeeltes: ee
 murd. aijā paël 'äärispael', vps agi, g. agjan 'lõpp'
 (agjan 'lõpp' jne) (LW 2).

jūom 'joom, sügav koht meres, lahes'.

jūom id., jūomād attā ōra va'ittāD 'joomed on liivaharjade
 vahemikud'; mā'd lōja um jūoms āṅkar pāl 'meie laev on
 joomel ankrus' (LW 96); bet nim tuūt rō'kkure pits jūomā
 'aga siis on tulnud rahakurat mööda joome' (UÜLS 41).

Sõna ulatub ka teistesse sugulaskeeltesse: sm juoma,
juomu, juova, krj juomu, krjA juomu, krjL d'uomse^{1g} 'küüt-
 lehm', vdj jōma 'salm', ee joom, g. joomi, jooma, joom,
 g. joome. (SKES I 125). Etümoloogiliselt kuulub ^{vähemalt} läänemere-
 soome päritoluga sõnade hulka, kuigi tüvi juo- on soome-ugri line.

dīk 'tiik'.

dīk id., dīkk um set koūdāt 'tiik on ainult kaevatud';
piški jōra um dīk 'väike järv on tiik'; lāps sadiz
dīkkāz 'laps kukkus tiiki'. dīk on germaani laen, vrd.
 kask dīk (LW 38).

e'bdā 'hõbe'.

e'bdā, e'bdi, i'bdi, ü'bdi, übdi id., e'bdi, pl. e'bdist
 'hõbedane', e'bdāst sōb rō' ta'gdāt 'hõbedast taotakse
 raha' (LW 50); e'bdi mⁱ ēr um knašš 'hõbedane meri on ilus';

jōra um neikku e'bdā 'järv on nagu hōbe' (LT 39).

Sōna ulatub teistesse sugulaskeeltesse: sm hopea, hopia, hopio, hopee, hopeainen, krj hobie, krjA hobju, krjL hobed, hobje, hobdu, vps hobed, hobedan, vdj epea, ee hōbe g. hōbeda, hōbedane, eL hōpe (SKES I 81).

Vasteid esineb veel kaugematest sugulaskeeltest: lpR suopes, suopok, lpL suohpē, suopēs, lpKld sūBpξ, sūBpes 'pehme' jne. (SKES I 81).

evā 'vool, uha, uhing'.

evā, ivā, üvā id., vastā e'uvvā 'vastuvoolu', perinā e'uvvā 'päriveroolu'.

evāstā 'voolata'.

mā'dd evāstiz, vėrgā'dāks jārā 'meil viis vooluga võrgud ära' (LW 52). Tegemist on liivi oma sõnaga evā.

jōra 'järv'.

jōra, jārā, jārū id., siēssā jōrašs um pāgin ka'ldi 'selles järves on palju kalu' (LW 93); māt kilās um ikš kōrand un sāl um vanā jōra pākka 'meie külas on üks talu ja seal on vana järve koht' (KJ 484); tāss um vōnd jōra sāl mōppuol māt ta'rrā 'siin on olnud järv, seal maapool meie taret' (LT 22); ve'l ikš ša'm ku vo'lks aštān, siz vo'lks vōnd jōrašsā sizāl 'veel ühe sammu, kui oleks astunud, siis oleks olnud järves sees' (UÜLS 46).

jōran-a'igi 'järve kallas'.

jōran-a'igi um tās piški 'järve kallas on siin väike' (LW 22). aiga 'kallas', vt. lk. 105.

jōra-vaht 'järvevaht'.

mät, kilaš um vël jōra-vaht' 'meie külas on veel järve-
 vaht', vaht' 'vaht' on germaani laen, vrd. ~~kk~~asks
Wachte (LW 467). Sõna ulatub teistesse sugulaskeeltesse
 järgmiselt: sm järvi, krjA järvi, krjL d'ärvi, d'ärvi,
 vps jarv, jarv, jarf, vdj jarvi, ee järv, g. järve
 (SKES I 132). Kaugematest keeltest vasteid: lp jä'urie,
 lpL jau're, lpN jaw're, lpI jä'uri, mrdE er'ke, mrdM
jer'ké, er'ké, mr jär, jer (SKES I 132).

Algselt on sõna tähistanud sügavat koobast, kuristikku.
 See tähendus on veel praegugi sūrja keeles, kus jir tähen-
 dab jões või järves olevat koobast, sügavat kuristikku. Ka
 samojeedi keeltes tähendab sõna jori, jüre sügavat kohta.¹

jo'uG 'jōgi'

(LW 98),

jo'uG, jo'G, jo'iG, joug, jouk, jök id., bäs kīrast, bäs
zō'igā tiep sīlda il' jo'uG, sie um tallā sūr kīlma 'ilma
 kirve, ilma saeta teeb silla üle jõe, see on pakane talvel'
 (KJ 325); amā pi'ts r'ekkā vo'l' ve'ž' vōnd un tā'mmān
nekkā pi'ts jo'ug? ū'd u'm vōnd bre'ddāmāst 'kogu teed
 mööda on vesi olnud ja temal nagu piki jõge ikka on tulnud
 sumada' (UÜLS 29); un ni me'ltābād nēi, ku um lānd jo'ugā'
un upāndān jarā 'siis mõeldakse, et ta on läinud jõkke ja
 uppunud ära' (KJ 356).

jo'gn-aigā 'jõe kallas'.

¹

A. Saareste, Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes,
 Tartu 1924, lk. 9.

jo'gnaigàs kazàbàd l'èppàD 'jõe kaldal kasvavad lepad'
(LW 91), aigà 'kallas', vt. lk. 105.

jo'ug-miez 'jõemees'.

jo'ugmiez um vä'ggi vanà 'jõemees on väga vana', miez
'mees' on soome-ugri sõna, vrd sm mies, krj mieš, vps
mes, vdj mēz, (vdj mēz) ee mees, mns mānši 'mansilane',
ung magyar 'ungarlane' (SKES II 345).

jo'uk-sū 'jõe suue'.

jo'uk-sūs ikš vanà miez um nänd i'd laps ilzā nūzā m
a'lmāl riñd'i 'jõe suudmes üks vana mees on näinud
üht last üles tõusvat rinnuni (allapoole rindu)' (UÜLS 50).

sū 'suu' on soome-ugri sõna, vrd sm suu, ee suu, lp N
čodda 'kurk', mr šū : im-šu 'nõelasilm', udm šu, mns
sūp, sot, ung száj jne. (TT 147).

Näiteid sugulaskeeltest: sm joki, krj A jogi, krjL
d'ogi, vps dögi, jogi, vdj je tši, g. jegē, je tši, ee
jögi; lp juxke, lpL jähkä, lpN jokkä, lpI jūha, mrdM
joy, 'Mokša jögi', mr jöjē toob I.H. Toivonen küsimärgi-
liselt, srj ju, ung jo, you, smj jaha, smj K t'aga,
d'aga (SKES I 118).

kitsáz 'kitsas'.

kitsáz id., se taràdva'it um vä'ggā kitsáz 'see aiavahe
on väga kitsas'; jo'uG um kitsáz, bet tivà, nei ku
piškà dālbaks pù'ojā āb vui sādā 'jögi on kitsas, aga
sügav, nii et pika ridvaga ei või põhja saada' (KJ 484);
sie jōra āb uo kitsáz 'see järv ei ole kitsas' (LW 130).

Mõned vasted sugulaskeeltest: sm kitsas, kitsastua,
kitsasta, vdj kitsas on kas eesti või soome keele laen,
ee kitsas, g. kitsa (SKES I 202).

kōla 'saar, veealune liivakühm; poolsaar', kōla, kāla, kāla id.,
jo'ukšš um pāgin kōlidi 'jões on palju liivakühme';
kōla um kūja kūž rādanağās, kuš ama imār um
ve'iz 'saar on selline kuiv koht mererannas, kus ümber-
ringi on vesi'; rādanağäss att kōlad, jeğ kōlad
v'e'd va'išš 'rannas on saared, liivasaared vee
vahel'; amāt sōrd att kōlad 'kõik saared on saared'
(LW 149).

ki'uv-kōla 'kivisaar'.

še um ki'uv-kōla 'see on kivisaar' (LW 149). ki'uv
'kivi', vt. lk. 97. Soome keele vaste kalla, lv kōla
on laenuid rootsi murdest, vrd. kalle, kalla, kall 'jää-
rūsa rannas, lume- või jäävall' (SKES I 150).

kraštā 'liivaluide meres'.

sūr ōra um kūdās kraštā 'kuues luide on suur' (LW 153);
ma āb uo voņd krašt jūrās 'ma ei ole olnud luide juu-
res'. Tegemist on lätiläenuga, vrd. lt krasts.

kūol'ma 'koole'.

kūol'ma id., kāngard va'ilā sellist tevad ōkkād
att kūol'mad 'sügavad augud kungaste vahel on kool-
med' (LW 164); iōrašš att tevad kūol'mad 'järves
on sügavad koolmed' (UÜLS 46). Sõna lähtub vanast
tüvest *kōlimā.

kūolta 'kallas, koldas'.

kūoltta id. mūnda jōran att pištlimist kūolttaD,
mūndan tegiž liēzlimist 'mõnel järvel on järsud
kaldad, mõnel jälle lamedad, (lauskjad); evā um jo'uk
kūolttaD ulz siēD 'vool on jõe kaldad välja
uhtunud';

jo'uk kùgkttä päl 'jõe kalda' (LW 164).

Näiteid esineb teistes sugulaskeeltes: sm kallas,
g. kaltaan, kalta, kalto, kaltto, krj kalda-, kaldele-,
krjA kaldavu- 'kalduda', krjL kaddaududa 'kalduda',
vdj kaalez, g. kaalà, kaattē, ee kallas, g. kalda,
kald, g. kalla on Y.H. Toivonen esitanud küsimärgili-
selt germaani laenuna, vrd. mnr hallr 'järsak',
mrts hella, nr hälla 'kalduda, valada' (SKES I 150).

laigà 'lai'.

laigà id., kui ma sōb i'l' selliz laigà jo'uG
'kuidas ma saan niisugusest laiast jõest üle'; sūrd
jogud ättä laigàD 'suured jõed on laiad' (LW 181);
siē äb uo vä'ggi laiga, bet tivà jo'uG 'see ei ole
väga lai, kuid sügav jõgi' (KJ 484). Läänemeresoome
mõned vasted: sm laaja, lavea, lavia, laajentaa,
laventaa, vdj laadda, laad'ja, laajja, laajjentā, ee lai,
g. laia, laiendada (SKES II 267). Lapi keele lauj on
laen soome keelest, sõna on läänemereleine, lähtub
* lakja tüvest.¹

laid 'laid, väike saar'.

laid id., laidälD 'laisalt' on ablat. sg. laid sõnast,
ve'iž um nei laidäl 'vesi on nii vaikne'; laidält
sōb orastis kallä 'laiult saab harva kala' (LW 181);

1

Y.H. Toivonen, SKES II, lk. 267.

sⁱepⁱer^ast s^äl um ~~and~~ sⁱe laiD 'seepärast sinna on jäänud see laid' (KJ 270).

Mõned läänemeresoome vasted: sm laito, laitu, laita 'madal vesi, rand', ee laid, g. laiu. Läänemeresoome keeltest on sõna laenuna läinud vene keelde, vrd. vn ла́йга 'paljastuv madalik'. Lapi keele vasted on arvatavasti üle võetud soome keelest, vrd. lpL laihtō 'madal, märgmaa'.¹

lain 'laine'.

lain, lainaz, laint, laint, laht, laint, laintki 'laineke' (LW 182), lainad vierabad mⁱe'rsta aiga 'lained veerevad merelt randa'; lainad nuzabid un irgabot ka'da 'lained tõusevad ja hakkavad voolama' (LW 182); tul' vol' un sūrd lainad 'tuul oli ja suured lained' (LT 16); ma ap kārta siest laintsta, nēsti lainist 'ma ei karda seda lainet, neid laineid' (LW 182).

lainā 'lainetada'.

lainā id., mⁱe'r laināB, ku um tōvaz 'meri lainetab, kui on torm' (LW 182).

Sugulaskeeltest järgmised vasted: sm laine, lainne, lainne, laines, lainehtōa, krj lainneh, krjA laine, krjL lainiž, lainiš, laineh, vps laineh, lainiž, vdj laine, ee laine, lae- ne, laane. (SKES II 270). Y.H. Toivonen toob lain 'laine'

küsimärgiliselt laenata verbi juurde vana soomeugrilise ^{lāuga} laineh.²

¹ Y.H. Toivonen, SKES II, lk. 271.

² Y.H. Toivonen, SKES II, lk. 270.

l^uoik 'loik, rand'.

l^uoik id., l^uoiklimi 'laiguline loiguke', pi'ts kēykkidi
um l^uoikkidi 'küngastel on loike'; lā'mə vērɡəddəks l^uoik-
kə 'lähme võrkudega randa'; iķš kōrand um mā'ggəl,
t^uoi um l^roiks 'üks talu on mäel, teine rannas'; ta tu'l'
dūnikst l^uoikkə 'ta tuli Dundagast alla randa' (LW
210). Sõna ulatub vähemalt läänemeresoome keeltesse, vrd.
ee loik, g. loigu (LW 210).

lūjka 'laht, madal heinamaa jõe ääres'.

lūjka id., aməd lūjkkad le'bbə kō'l'ān, lešti āb ūq
'kõik lahed läbi kolanud, lesti ei ole'; lā'mə lūjkkə
ve'ijjəm 'lähme lahte kalale' (LW 210).

lūjka-aina 'lahes kasvav rohi'.

lūjka-aina = vigā-aina id., lūjka-aina e'bbist jēvist
āp siētə 'laherohtu hobused hästi ei söö' (LW 486),
aina 'hein', vt. lk. 30.

Vasteid sugulaskeeltest: sm lunka, lunkanaika 'kevadine
aeg, mil koor kergesti puust eraldub', lunki 'kase koor',
lungata 'kergesti eemaldada'; lpN logge, lpL lāggōt jne.
Sõna on arvatavasti balti laen, vrd. ld lunkas, lt lūks,
kuid Y.H. Toivonen toob ka mrdE l'ejge, mrdM lejge 'noore
lõhmuse niin' vasted.¹

1

Y.H. Toivonen, SKES II, lk. 309-310.

me'r 'meri'.

me'r, me'r', mär id., me'r um sūr 'meri on suur' (LW 219);
kaķš kalamiest ätt' lā'nād mⁱerrā , ätt' sēidanād sā'l
mⁱe'ršs' 'kaks kalameest on läinud merele, on sõudnud
seal merel' (LT 50); me'r um iṛmāz , ku um tōvas 'meri
on kole, kui on torm' (LT 41); un ni mⁱe'rstā lānd nekka
tu'l' radā 'ja nii merest läinud nagu tulerada' (UÜLS
41).

mⁱer-aiga 'mererand'.

ta lekš tegiž un voč'šis kuhtš tu'l' perizāks mⁱe'rna'i-
igā uīz' 'ta läks tagasi ja otsis, kuni jõudis lõpuks
mereranda välja' (UÜLS 26), aiga 'rand, kallas', vt. lk. 105.

mⁱe'r-garā 'merevaim'.

mⁱe'r-garā lā'b uīz mⁱe'rstā 'merevaim läheb merest
välja' (LW 55), garā 'vaim' on läti laen, vrd. lt, gars.
Vasteid sugulaskeeltest: sm meri, g. meren, krj meṛi,
krjA meri, krjL meri, meṛi, vps meṛi, mör, vdj meri,
ee meri (SKES II 341). Sõna on balti laen, vrd. ld
māré, pl. marēs, mārios, lt maṛa, mare, mps mary, gt
marei (SKES II 341, JKBL 137).

oja 'oja.

oja, oja = dik (vt. lk.), piški jo'uG um oja
'väike jõgi on oja' (LW 262), oja on laen eesti keelest,
vrd. ee oja (SKE5 II 372).

ovār 'avar'.

ovār, ovār id., ovārā ṁ'rānd 'avarad riided'; uķš um
ovār 'uks on poolavatud'; me'r um vä'ggā ovār 'meri on
väga avar' (LW 265); jo'uG āb uo neī ovār ku meṛ 'jõgi

ei ole nii avar (lai) kui meri' (EH K).

Sugulaskeeltest näiteid: sm avara, avaralti, avarasti, avaruus, taivaan, ilman avaruus, avaroita, avartaa 'avardada', ee avar, eL avvar, murd. abar, apar, aval, avarus. Soome keelest on laen lapi keelde ävir 'avar'. Tegemist on tuletisega sõnast ava, mis esineb kaugema-teski sugulaskeeltes: mrd *an : mrd E anksima, mrd M ant'sama 'avamine', mns (il-)ägi 'riisuda', hnd əp'ta 'avada' jne. (SKES I 31).

rānda 'rand'.

rānda, rānda, rānd id., liēdig rānda um selli jeŷgā
rānda, kuš vajūB 'vesine rand on selline liivane rand, kus vajub'; amā rānda rekkānd'p ku sūmlist attā sīDž
'kogu rand räägib, et soomlased on siin' (LW 331);
ku ma vo'l' läpš, siz vo'l' sūr laīga rānda' 'kui ma
veel laps olin, siis oli suur lai rand' (LT 20).

rāndan-aigā 'mererand'.

sūrsta kē'mistā vä'ggā iarā vä'zzān, istis ta rāndana:
igā mō'zā 'suurest käimisest väsinud, istus ta mere-
randa maha' (UÜLS 26), aigā 'rand, kallas', vt. lk. 105.

rānda-dīlba 'tilder'.

rānadīlbad, a'ilābāt pi'ts rāndā un svīlppābāD
'tildrid jooksevad mööda randa ja vilistavad' (LW 331),
dīlba 'tilder' on läti laen, vrd. lt dilba.

rānda-gadāgāz 'rannakadakas'.

se um rānda-gadāgāst ti'edāD 'see on rannakadakast
tehtud' (LW 55). gadāG 'kadakas' on Thomseni järgi

balti laen, vrd. ld kadagys, kadugys, lt kačegs.¹

E.N. Setälä peab aga sõna soome-ugri päritoluga sõnaks, vrd. sm kataja, katava, krj kadaja, krjA kadaj, vps kadag, vdj kataga, ee kadakas, kadak, lv kada'g, gadà'g, gadà'gāz, kadàG, gadàG, srj kačš:katsš-pōmōl', katsš-pōmel', mns kašēp: kašēpiūβ ja balti vasteid läänemeresoome laenu- deks. Laenamine oli toimunud küllalt varakult, kui veel laenuandva keele teise silbi algul oli afrikaadist saanud t.²

rānda-ka'ggārz 'rannakaer'.

sellī āina nemē ka'ggārz, set ku āb_ūq tⁱeridi 'selline hein nagu kaer, aga ei ole teri' (LW 391). L. Kettunen toob ka'ggār(z) 'kaer' soome-ugri sõnana, mis lähtub tüvest *kakra³. L. Hakulinen aga peab sõna vanaks germaani laenuks.⁴

rānda-kēl' 'liivi keel'.

rānda-kēl' = līvā-kēl' id., rānda-kēl' um knašš kēl' 'liivi keel on ilus keel' (LW 331). kēl' 'keel' on soome-ugri sõna, lähtub tüvest *kēli, vrd. sm kieli, krjA kieli, kiel'i, vps kel, vdj tšēli, ee keel, lpL kiella, mrdE kel', mrdM kēl' jne. (SKES I 188).

¹ V.Thomsen, Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog. Kööpenhamina 1890, lk. 176.

² E.N. Setälä, FUF IX, lk. 126-128.

³ L. Kettunen, LW, lk. 101.

⁴ L. Hakulinen, SKRK, lk. 328.

rānda-puol 'ranna pool'.

kazākksz raṭstsn rāndaṭpuolā 'kasakas on ratsutanud ranna poole' (UÜLS 40). puol 'pool', vt. lk. 83.

Vasteid sugulaskeeltest: sm ranta, rantaan 'koju', rantalai-
nen, rantama, ranniklo, krj ranta, randa, krj A randu,
g. rannan 'rand, äär', randa, (krj A randu, g. rannan 'rand,
äär, suund, asukoht, maa') krjL rand, rande, randu, vps
rand, vdj ranta, pl. rannaD, ee rand, g. ranna, randlane,
rannik. Tegemist on vana laenuga germaani keeltest
*strānda, vrd. nr, mrts, ags, ing, strand, mnr strond
'äär'. (SKES III 733).

salā 'saar'.

salā = kōla 'saar' (vt. lk.), se um piški salā
'see on väike saar' (LW 359). salā on läti laen, vrd.
lt sala.

si'ldzi 'sile, särav, helkiv'.

si'ldzi, si'ldze, si'ldze, pl. si'ldzist, si'ldzest,
si'ldžest id., si'ldzi knāšs ažā 'särav ilus asi';
tōvaz um si'ldzi un vagā 'taevas on särav ja vaikne'
(EH K). Sõna ulatub vähemalt läänemeresoome keeltesse,
vrd. ee sile, g. sileda jne. (LW 365) ja ka kaugemale.

stu'lzš 'tulvata, paisuda'.

stu'lzš, me'r um i'lz stu'lzšn 'meri on üles paisu-
nud, on tõusnud' (LW 383). stu'lzš 'tulvata' on läti
laen, vrd. lt tulznīt. (LW 383).

tevä 'sügav'.

tevä, tivā, tüvä id., jo'uG um vä'ggš lāiga un
tevä 'jõgi on väga lai ja sügav' (KJ 484); me'r um

tevä 'meri on sügav' (LW 416). tevä on soome-ugri vana sõna, vrd. sm syvä, ee sügav, kus y < i, syvä < *sivä *tivä (SKRK 39) ja s- < *t- (SKRK 46).

ūruga 'oja, urg'.

ūruga, ürg id., i'l' ūrga veib i'l' lekkä 'üle oja võib üle hüpata' (LW 461); ta vo'lli kūva'lšš' ūrga r'iekkäks pi'ddän un pi'ts ūrgä ü'd breddän' ta olevat kuuvalguses oja teeks pidanud ja piki oja sumanud'; tämä tuñd ūrgäš sönä, sem se ūrga säl' irè un sikrög va'il, säl un ūrga, se nuñtäb io'uks 'see on see oja seal Ire ja Siikrögi vahel, seal on oja, seda kutsutakse jõeks' (UÜLS 29, 41).

ūrgan-aīga 'oja, kallas'.

kilä r'iekē lä'p pi'ts ūrgan-a'igist 'küla tee läheb mööda oja kallast' (LW 461), aīga 'kallas', vt. lk. 105.

Sugulaskeeltest vasteid: sm orko, orkko, oro, oru, orkonen 'süvendus', krj orko, g. oron, orgo, g. oron orron, krj A orgo, g. orron, krjL org, pl. orod, vps org, pl. orod, orgolīne 'orulane', vdj orko, ee org, g. oru, oro, murd. ürg, g. ürä. Liivi keelest on sõna kandunud läti keelde, vrd. lt urga ja läänemeresoome (ilmselt karjala) keelest on läinud vene murdesse, vrd vn murd. opca 'sooäärne nõgu, org'.¹ Sõnale on vasteid ka lapi keeles: lpR argo 'nõmm, liivane metsamaa', Tän-öörēkä id. (SKES III 438).

¹ E. Itkonen, Aulis J. Joki, SKES III, lk. 438.

vojà 'oja'.

võjà, v^uojà = ojà id., vojà um selli vigà, kiõs um
kūjaks iend 'oja on selline lohk, mis on kuivaks jää-
 nud'; kievàd àt v^uojàd vⁱettà tādud 'kevadep on
 ojad vett täis' (LW 262); mihgiz nei ne ka velks
kīttõt, ku sⁱe vojà, sⁱe piõki jo'uG sēji ulz sⁱedà
kaõ tūr 'keegi nagu oleks õelnud, et see oja, see väike
 jõgi uhab välja selle kasti nurga' (KJ 429).

Näiteid sugulaskeeltest: sm oja, ojakko, ojalmo, ojanko,
ojata, ojuri, krjA oja, ojalmo, ojanneh, ojandeh, ojites,
ojitez 'kaevatud koht', krjL oja, ojandeh, vps oja,
 vdj oja, ee oja lv oja (SKES III 423).

Veekogudega seotud pinnavormide sõnavarast on
 suur hulk genuiinseid sõnu, nagu jõra, jo'uG jt. Laen-
 sõnu on selles peatükis mõnevõrra rohkem kui eelnevates.
 Aktiivse sõnavara hulka kuuluvad laenuid läti (kraõtà,
dīlba, stulzà, balti (mēr jt.), germaani (dīk, kùoltà,
rānda) keeltest.

III MAISMAA PINNAVORMID

Maismaa pinnavormide rikkus kajastub ka sõnavaras. Järgnevalt esitatakse maapinnaga seotud nimetusi ja mõisteid, mida illustreeritakse liivikeelsete lausenäidetega.

kālma 'kalm, haud; auk.'

kālma, kālma, kālme id., zārĳka sōp kālma (e. oūdā) laštāt 'sark saab kalmu (hauda) lastud'; mi'n jemā megūp kālmaš' 'minu ema puhkab kalmus'; mēg lā'm kālmat pālā 'me lähme kalmule', (LW 111).

kālmat-tarā 'surnuaed'.

piĳatagā jegā kilā jūssā um kālmat-tarā 'peaaegu iga küla juures on surnuaed' (LW 111), tarā 'tara, aed' on balti laen, milles on toimunud h < * š, < * tarša (SKRK 53; 323).

Sugulaskeeltest näiteid: sm kalma, vdj kaamo, krjA kalma, kalmu, krjL kaam, kaame, vps koum, kaum; mrdE kaamo, mrdM kalmā jne. (SKES I 151). A. Turuneni järgi on sõna algtähendus olnud 'maasse kaevatud auk'.¹

¹ A. Turunen, Kalevalan sanakirja, Helsinki 1949, lk. 71.

kāngar 'kangar, pikk metsaga kaetud liivamaa'.

kāngar, kāngar, kāngar id., kāngard' va'issā attā
vigād 'kangarite vahel on orud; kāngar pāl kazābat
pⁱedāgād 'kangaritel kasvavad männid' (LW 112); jōš
um lā'nt kāngar pāl 'oinas on läinud kangari peale' (KJ
508). Vasteid sugulaskeeltest: sm kangar, kankare, kankari,
kankaro 'nõmm, männimetsa maa, ee kangur, kanger; lv
kāngar > lt kangars, kaņgeri. Y.H. Toivonen toob vasted
ka mr kanga 'kuiv maa', mns qonga 'metsane maa kahe eri
suunda voolava jõe vahel' keeltest, kuid mitte päris kind-
latena. Samasse kuulub ilmselt ka sm kangas, g. kankaan
'nõmm, liivahari'. Kui pidada mr ja mns vasteid kindlateks,
siis on tegemist soome-ugri sõnaga.¹

kōgar 'kõrb, liivane maa'.

sā'l um kōgar ī'D sā'l midāgid āp kazā 'seal on ainult
liivaluide, seal midagi ei kasva' (LW 147).
kōgar 'luide' kuulub liivi oma sõnavara hulka, on vaid
häälikuline erikuju sõnast kāngar.²

kējka 'küngas, liivaluide'.

kējka, kījka, kūjka, kejka, id., minā lā'p sīh
kējka pāl un ligiD tēg l^uoikka 'mina lähen künkale, minge
teie lohku' (KJ 305); sielap puol k^uoikka nēl'a versta
rānda kējka pāl vo'l 'se tuba' 'sealpool Kolkat neli
versta rannas künka peal oli see tuba' (LT 20); siē vel
rōz rānda puolā jeūgā kējka tagānā 'see oli natuke ranna

¹ Y.H. Toivonen, SKES I, lk. 155.

² L. Kettunen, LW, lk. 147.

poole liivaluite taga' (KJ 406);

rāndašš, um pāgin' jeūg' kēy'kkidi 'rannas onepalju liiva-
luiteid' (LW 121).

Antud sõna ulatub vähemalt läänemeresoome keeltesse:

sm kynkkä, ee kungas, künk, känk, kenk, kink, könk,
köngas jne. (LW 121).

klint 'kalju'.

klint id., tämä nä'b mi'g'ist kakškindā, k^uo'lmkindā sa'm
tagān, ku va ve'l tā'mmān tulāb vaštā klinttāD jū'rššā
tema näeb mingi kahekümne, kolmekümne sammu taga, et va
võlu tuleb temale kaljude juures vastu' (UÜLS 40);

klinttāD um jo sūr ku mā'G 'kaljud on mäest suuremad'
(EH K). klint < kkask klint, vrd ka lt klints (LW 140).

kuolka 'kolk, kolgas'.

kuol'ka id., k^uo'ig um kuol'kka pāl' vi'zzā a'ilān
'laev on kolka peale kinni jooksnud' (LW 164). Liivlastel
on sõna kasutusele võetud maskoha nimena K^uolka. e'žmāks
vo'l' kuol'kka līvāt tseñttār 'esiteks oli Kolka liivlaste
keskus' (LW 164).

kuolka-nanā 'Kolka nina'.

k^uo'ig um kuol'kka nanā pāl' vi'zzā a'ilān 'laev on Kolka
ninale kinni jooksnud' (LW 164). nana 'nina' on soome-ugri
sõnad, vrd. sm nenä, krj nenä, nenä, vps nenä, vdj nenä,
ee nina, eL nana (SKES II 372) jne. Vasteid sugulaskeel-
test: sm kolka 'nurk, suund', krjA kolku, vdj kolka

I
L. Kettunen, LW, lk. 147.

'nurk', ee kolk, g. kolga 'nurk; merelaht; ala, piir'.

Sõna lähtub tüvest * kolkka.

kùož 'koht, ase'.

kùož, kùoiz, kùož id., tä'mmân um rīgâs jevâ kùož 'tal on Riias hea koht'; tiedat ku ma um tä'mppâ skuolmeistär kùožâs 'tead, et ma olen tänavu koolmeistri kohal'; kuš kùožâs 'kus kohas?'; se kùož 'see koht' (LW 166), je'l-kùož 'elukoht'.

sīd um vanâ je'l-kùož 'siin on vana elukoht', (LW 166),

je'l 'elu' on soome-ugri sõna, vrd. sm elää, elo, krjL

el'ädä, elada, elo, vdj elämä, ee elu, elada, lpL jälle-,

mns ulem jne. (SKES I 37). kùož < * kōsi kuulub sõna

k^uo'D 'koda, maja' juurde, kusjuures ilmselt on toimunud

s ja t (d) vaheldus. Vasteid sugulaskeeltest sõnale k^uodâ:

sm kota, koti, koto, krj koda 'metsamaja', krjA koda,

krjL koda, vps koda 'tagapool', vdj kōta 'tuba, köögimaja',

ee koda (SKES II 224). Kaugematest sugulaskeeltest

lp kāte, kāhtē, mrde kudo, mrdM kud 'tal, tuba', mr

kušo 'pesukoda', udm kuala, korka 'tal', kS kola 'metsa-

maja', ung ház (SKES II 224).

la'gdâ 'lage'.

nīt um la'gdâ 'niit on lage'; mā um la'gdâ, äb ùq pūd'i

'maa on lage, ei ole puid'; la'gdâ kùož äb ùq knašš 'lage

koht ei ole ilus' (LW 180). Näiteid leidub ka teistest

läänemeresoome keeltest: sm lakea, lakia, lakkea, lakeus,

krj lagie, krj A lagei, lagie, krjL laged, vps laged,

laged, lagedus, vdj lakea, ee lage, g. lageda (SKES II

272). Oletatav algkuju on * lageda (LW 180).

mā 'maa'.

mā, mō, mā, mā, id., mō', mō'zā, mā', māh 'maha', mōli, mōlimi, 'maaline' (LW 228), mōd mā'ddān vo'l'ittē tikkiž, aṭmattās 'maad meil olid kõik söötis' (UÜLS 59); mēg veizmā kurssē pi'ddē, mēg vol'mā mō vōrās 'me võisime kurssi hoida, me olime maa varjus' (LT 16); ni ta um istān sīnā sīn sīe r'ēkk a'igāz mō'zā, mētlān un va'ntlān 'nii ta on istunud sinna tee äärde maha, mõelnud ja vaadanud' (UÜLS 52).

mō-aina 'maahein'.

mō-aina = mōn-aina id., mōn-aina kazāb yizā mō pāl 'maahein kasvab kõval maal' (LW 230), aina 'hein', vt. lk. 30. lā.

mō-kēl' 'maakeel, liivi keel'.

mō-kēl' um mā't sīndi-kēl' 'maakeel on meie sünnikeel' (LW 117). kēl' 'keel', vt. lk. 116.

mō-kīraz 'maakirves'.

ta ra'd'lāp mō-kīrrāks 'ta raiub maakirvega' (LW 135).

kīraz 'kirves' on balti laen, vrd. ld kīrvis, lt cīrvis.

mō-lēd 'maalood'.

mōlēd' um līvlistān just selli lā, nemē muñttān amādān 'maalood on liivlastel just samasugused nagu kõigil teistel'

(LW 229). lēd 'lood' on germaani laen, vrd. Wasks lōt,

g. lōdes (LW 229).

mō-miez 'maamees'.

mō-miez id., as mōmi'e puoissit tu'lbād rāndā dañtā pālā,

siz ne lā'bād ve'rrist k'odāi 'kui maapoisid tulevad

randa tantsule, siis lähevad nad veriselt koju' (LW 229),

miez 'mees', vt. lk. 109.

mō-munà 'murumuna'.

mō-munà tū'gist iēbət sīlmad rujaks 'murumuna tuhost jäävad silmad haigeks' (LW 230). muna 'muna' on soome-ugri sõna, vrd. sm muna, krj muna, vps muna, vdj muna, ee muna, lp L männē, lpN manne, mrd mona, ung mony, mns mōg (SKES II 351).

mō-pàika 'maakoht, -paik'.

si'mān um sūr mōi-pàikka 'sinul on suur maakoht', pàika 'paik, koht', vt. lk. 134.

mō-rek 'maantee'.

mēg_lā'mō pi'ts mōriekk? 'me läheme mööda maanteed' (LW 333), rek 'tee', vt. lk. 139.

mō-ruī 'maarull'.

mō-ruīlks ruīlks mōd? 'maarulliga rullitakse maad' (LW 347). ruī 'rull' on germaani laen, vrd. sks Rulle.

mō-tūl 'maatuul'.

mōtūlkkks āb uōtta sūrd_lainid mē'ršs? 'maatuulega ei ole suuri laineid meres' (LW 231), tūl 'tuul' vt. lk. 64.

mō-tie 'maatöö'.

mi'n usk āb uēl ve'glis mō-tēd'i 'minu usk ei luba vägivaldseid maatöid' (EH K).

tie 'töö' on soome-ugri sõna, vrd sm työ, työntää, ee töö jne. (SKRK 296).

mō-sō'rG 'maakaitsja'.

mō-sō'rG um jēvā naiž 'maakaitsja on hea naine' (EH K).

sō'rG 'kaitsja' on balti laen, vrd. lt sargāt (LW 378).

mō-āma 'maaema'.

mō-āma um mō-sō'rG 'maaema on maakaitsja' (EH K).

āma = jemà 'ema', vt. lk. 63.

Vormid mō', mō'zā' on ill. sg. sõnast mā, mis on muutunud adverbiks, lähtudes tüvest * maha- (ee maha, sm maahan).

Vasteid sugulaskeeltest: sm maa, maahinen, mainen, maallinen, maailma, maakunta, krj A moa, mua, krjL moa, mua, vps m ma, vdj mā, ee maa, Sõna ulatub ka kaugematesse sugulaskeeltesse: udm mu, muu, kS mu, mns mā, mē, mā, hnd māx jne. (SKES II 324).

madäl 'madal'.

madäl, madal, maddal, id., madäläm 'madalus', madäli 'madal', pāva um madäliš, ē'dāg āb ūo koūgān 'päike on madalal, õhtu ei ole kaugel' (LW 213); madälšš mⁱe'ršš um jeūgi gruñt 'madalas meres on liivane põhi' (LW 62).

madältä 'madaldada, alandada'.

madälttā, madalt id., ta tō'z mīnda entš rekkāks

madälttā 'ta tahtis mind oma jutuga alandada' (LW 214).

Sõnadel madäl ja madältä on ühine tüvi * matalainen, vasteid leidub ka teistest läänemeresoome keeltest: sm

matala, matalikko, krj madala, krj A,L madaA, vps madaA,

madou, madā, vdj matala, ee madal, madalik, g. madaliku

(SKES II 337).

H. Ojansuu arvates on soomlased selle sõna laenanud eestlastelt.¹

¹ H. Ojansuu, Suomen kielen tutkimuksen työmaalta, Jyväskylä 1916, lk. 122, 161.

meṣsà 'mets'.

meṣsà, miṣsà, müṣsà id., meṣsàli, 'metsaline', tūl
pū'gāB, meṣsà ūgāB 'tuul puhub, mets huugab' (LW 222);
okš um ma'ggān meṣsàs un loivā um ga'd'd'ān tā'mmān
lā'dā jūrā 'karu on maganud metsas ja lõvi on juhtunud
 tema juurde minema' (LT 54); tāssā um vōnt saḡgdā meṣsà,
sudūd ātt u'llānt sāl jōra tagān meṣsàs 'siin on olnud
 tihe mets, hundid on ulunud seal järve taga metsas'
 (UÜLS 52); ta ulättāB allād meṣsād va'ilā 'ta ulatub hal-
 jaste metsade vahele' (KJ 444).

meṣsà-àina 'metsahein'.

se um siēdāb meṣsà-àina 'see on söödav metsahein' (LW 4).
àina 'hein', vt. lk. 30.

meṣsà-gēgār 'metsajääger', tāssā āb ūq meṣsāgēgiri 'siin
 ei ole jäägreid'. gēgār 'jääger' on germaani laen, vrd.
 sks Jäger.

meṣsà-izānD 'metsaülem'.

meṣsà-izānD um izānD i'l' meṣsād 'metsaülem on isand
 metsade üle' (LW 78), izā/nD 'isand', izā 'isa', vt. lk. 63.

meṣsà-kanā 'metskana'.

meṣsà-kanā um piškim k^ho't-kanāst 'metskana on väiksem
 kodukanast' (LW 222), kanā 'kana' on germaani laen, vrd.
 gt hana, nr. hani.

meṣsà-liñD 'metsloom'.

re'bbist, sudūd, keṣsūd un amād muñt meṣsālūqmād āttā
meṣsālīndāD 'rebased, hundid, jänessed ja kõik muud mets-
 loomad on metsloomad' (LW 222).

liind 'lind', vt. lk. 90.

mešsän-a'igi 'metsaserv'.

mešsän-a'igi, mešsän-ä'ggi id., mešsänä'igiš tariš
na'ggart sōbād mešsasi'kšti i'lzā tingdāt 'metsaservas
asuvates taredes tuhnivad metssead kartulid üles' (LW 222).

a'igi = aiga 'kallas, serv', vt. lk. 105.

mešsā-palāmi 'metsapõlemine'.

mešsā-palāmi, mišsāp-palāmi id., ro'uš kištānttā bād
mešsāpalāmist 'rahvas kustutab metsapõlemist' (LW 222).

palāmi 'põlemine' vt. lk. 48.

mešsā-āma 'metsaema'.

mešsā-āma um jevā garā 'metsaema on hea vaim' (LW 222).

āma = jemā 'ema', vt. lk. 63.

Vasteid sugulaskeeltest: sm metša, krj met' tšä, krjA
met' t'šü, krjL mešš, mešs, vps metš, vdj metšä, ee
metš, eL mōts (SKES II 343).

Sõna ulatub ka kaugemale: lpR metse, lpL miehttsē,
mähttsē 'salu' (SKES II 343). Sõna on soome-ugri pä-
ritolu A. Turuneni järgi.¹ L. Hakulinen paigutab
ta aga läänemeresoome sõnade hulka.²

¹ A. Turunen, Kalevalan sanakirja, Helsinki 1949, lk. 143.

² L. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys II, Helsinki
1946, lk. 10.

mä'G 'mägi'.

mä'G, mä'glimi, 'mäGINE', mä'ggäl 'mäel' on all. sg. sõnast mä'G,
mä'ggald 'mäelt' on ablat. sg., mⁱe'rstä veib nä'dä siniz
mägidi 'merelt võib näha siniseid mägesid'; mä'gg um jo
sür ku kēy kka 'mägi on suurem kui kungas' (LW 238);
sⁱe mä'g um illä k^uordä 'see mägi on olnud kõrge' (KJ 502);
ma vo'l' mä'ggäl 'ma olin mäel' (LW 238); jog ägaz um
sell i mä'g nemē äinat kū'i 'jõe kaldal on selline mägi
nagu heinakuhi' (KJ 484).

mä'k-kilä 'mägiküla'.

mä'k-kilä um piški 'mägiküla on väike' (LW 239).

kilä 'küla' on soome-ugri päritolu, vrd. sm kylä, krj
külä, vps külä, külä, vdj tšülä, ee küla, kpR kalletet,
lp L kallitit jt. (SKES II 254).

mä'k-tubä 'koobasehitis'.

pizänikkäd jelist(ä) mä'k-tubis, mis saksad vo'l'ttä s^uodä-
-äigal koivänd kāngariz 'Pisa küla elanikud elasid koobasehi-
tistes, mis sakslased olid sõja ajal kaevanud kangarisse'
(LW 238).

tubä 'tuba' on germaani laen, vrd sks Stube.

Mõned vasted läänemeresoome keeltest: sm mäki, krj A, L
mägi, vps mägi vdj mätši, ee mägi, g. mäe (SKES II 358).

mätäl 'mätas'.

mättäl id., mätäli, 'mättane', kōrapaint' istab mättäl
päl 'karjane istub mättal'; piški mättäl ēttab mūnda
kert sür vⁱedäm immar 'väike mätas ajab mõnikord suure
koorma ümber' (LW 239). Vasteid sugulaskeeltest: sm
mätas, mättäikkö, krj mätäs, krj A mätäs, krjL mätäz,

mätäs, vps mättaz, mätäz, vdj mätäz, ee mätas. Kaugemaid
vasteid: lp R mäkt, miäkt, smj mäkt, mäkte, miekt
(SKES II 361).

nanä 'neem, nina; ots; serv, tipp'.

nanä, nanäli-na'nni 'nina(ne), ninaga', ta um selli sūrli,
ajab nanä i'lzä 'ta on niisugune suureline, ajab nina püsti'
(LW 242); kuoiğ um tuñd, ailân siñ nanä päläz 'laev on
tulnud ja sõitnud ninale' (KJ 287).

küolka nanä 'Kolka nina', vt. lk. 122.

Vasteid leidub ka sugulaskeeltest: sm nenä nenakäs, nenävä,
nenäke, krj nenä, nehä, krjL nehä, neha, nenä, vps ñena,
neñaihe 'kärğ', vdj nenä, ee nina, murd nena, nõna, eL
nana. Mõned näited kaugemalt: lpR njuone, njuonne, njunne,
lpL njunnjē, njunnē, lpI ñunē jt. (SKES II 372).

niit 'niit'.

perimiez u'm niitäs 'peremees on niidul'; amäd aē niitisi
'kõik on niidul' (LW 250); perimiez kiitän: sa veit tūlda
ainä ka rōibäm niitä 'peremees öelnud: sa võid tulla heina
ka rehitsema niidule' (UÜLS 70).

niit-aiğa 'niiduserv'.

ne käitsäbäd i'd niit aiğaz 'nad hoiavad (loomi) niidu
serval' (KJ 260). aiğa 'serv, kallas' vt. lk. 105.

niitä 'niita'.

niitä, niitiji, mi'nnän vel i'd niit um niitämäst 'mul on
veel üks niit niita'; niitäpt, um pägin 'niita on palju'
(LW 250).

Vasteid sugulaskeeltest: sm niittu, niitty, niittää, niitto,
krjA hiitteä, niitto, krjL niitädä, niitada, niitand

'viljalõikus', vps niitta, niita, niittä, vdj niittä, ee niita, g. niidan, niit, g. niidu (SKES II 379).

Verbi tuletused: sm niitty, murd. niittu on algselt tähendanud 'maad, mida niideti', krj A niittu, krj L niittu, niit, vps niit', niit', vdj niittü, ee niit, g. niidu (SKES II 379). Soome keelest niitta on sõna läinud ka lapi keelde, näit. lp N niito, lpI niitto (SKES II 379).

num 'nõmm; kanarbik'.

num kazap kəgar päl 'kanarbik kasvab kangaril' (LW 254); Vasteid teistest läänemeresoome keeltest: sm nummi 'kuiv, kõrge, liivane maa, kus kasvavad männid; vdj nummi, ee nõmm (SKES II 399).

nurm 'nurm', põld'.

nurm, nurm, nür̄m id., mōmi'edān āttā nür̄māD, mā'ddān āttā tarād 'maameestel on nurmed, meil on aiad' (LW 257); sie kōrand jūssā um veittā nür̄mide 'selle talu juures on vähe nurmi' (LT 25); perimiez um lānd uqndžā l va'rrā kīndam nür̄mā 'peremees on hommikul vara läinud nurmele kündma' (UÜLS 67); ištāb nür̄msā, rouđ'i sōpk'd jālgaz, sie um a'ddār̄z 'istub nurmel, rauast saapad jalas, see on ader' (KJ 340);

na'ggār̄d-nür̄m 'kartulipõld'.

mā'ddān um jevā na'ggār̄d-nür̄m 'meil on hea kartulipõld' (LW 257). na'ggār̄r 'naeris, kartul' on Y.H. Toivonen esitanud soome-ugri sõnana, vrd. sm nauris, nakris, krjA nagris, krjL nagriž, nagriž, nagriš, nagris, vps nagriž, vdj nagriz, ee nairis, naeris, nauris, nagr, nakr, lisaks veel küsimärgiliselt hnd nājer̄r 'seedriamänni käbi',

mns nār, nēr (SKES II 369). Ka L. Hakulinen esitab sõna soome-ugri päritolulisena.¹

ri'ggā-nūrm 'rukkipõld'.

mōmi'edān ättā ri'ggā-nūrmāD 'maameestel on rukkipõllud' (LW 257), ri'ggāz 'rukis' on vana germaani laen.²

s^uodā-nūrm 'sõjaväli, -põld'.

ta um vōnt s^uodā-nūrm pāl 'ta on olnud sõjaväljal' (LW 389); s^uodā 'sõda' on vana indoeuroopa laen.³

nūrm-izā 'nurmeisa'.

nūrm-izā um jevā sō'rg 'nurmeisa on hea kaitsja' (EHK); izā 'isa', vt. lk.63.

nūrm-jumāD 'nurmejumal'.

nūrm-izā un nūrm-jumāD ättā jevāD garāD 'nurmeisa ja nurmejumal on head vaimud' (EHK), jumāl 'jumal' on soome-ugri sõna, vrd. sm jumala, murd. maajumala, jumalallinen, jumalinen, krj jumala, krj A jumal, jumalu, krjL d'uma, d'umatu, vps guma, juma, jumā, vdj jumal, ee jumal, eL jummal, lpL jupnēl, lp N ibmel (SKES I 122). I.H. Toivonen toob küsimärgiliselt ka mrd Jumi: Jumishipas, jon: mrdE jondol, mrdM jondol 'välk', mr jəmə, jümə, jumo 'taevas, jumal'. Soome ja mari keeltes esinev tüvi

¹ L. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys, Helsingissä 1961, lk. 311.

² L. Hakulinen, SKRK, lk. 328.

³ L. Hakulinen, SKRK, lk. 319.

* juma- on Y.H. Toivonen toonud indoeuroopa laenuna.¹

nurm-kanà 'nurmekana'.

nurm-kanà um knas^v liñD 'nurmekana on ilus lind' (EH K).

kanà 'kana', vt. lk. 127.

Sugulaskeeltest näiteid sõnale nurm: sm nurmi, nurmikko, krjA nurmi, krjL nurm, nurm, vps P noorm, vpsK noorm, norm, vdj nurmi, ee nurm, murd. nur'm, nurm, lpKo noorm^a, mns nurm, hnd nurum 'soo, märjavõitu maa' (SKES II 403).

õl'az 'haljas'.

õl'az, äl'az id., mõ um jevà alläks ei^{tt}en 'maa on juba haljaks muutunud' (LW 267); me^sä um õl'az 'mets on haljas' (UÜLS 74).

õl'astä 'haljendada'

mä äl'astä^B 'maa haljendab'; sä'l kou^gen õl'astä^b niit 'seal kaugel haljendab niit' (LW 267).

Verb õl'astä kuulub õl'az juurde, esinedes ka sugulaskeeltes: sm haljakka, haljakas, haljas, krj hallakka, hallakko, krj A hallakku, krjL hallakku, vdj allaz, ee haljas, haljakas. Tegemist on balti laenuga, vrd. ld žalias, lt zaš (SKES I 51; IKBL 94).

õra 'liivahari meres, hari'.

õra, óra, óra, ära id., lõja u'm õra päl vizàs 'paat on liivaharjal kinni' (LW 268); õraks süg^{ist} pädä 'harjaga soetakse pead' (EHK); linäd-õra 'linahari', linäd-õraks süg^{ist} li'n^{nä} 'linaharjaga harjatakse linu' (EHK); linä 'lina' on germaani laen, vrd. nr lin.

¹ Y.H. Toivonen, SKES I, lk. 122.

röd-öra 'raudhari'.

röd-öraks sügist ka päd 'raudharjaga harjatakse ka pead' (EHK);

röda 'raud' on vana germaani laen.¹

Vasted sugulaskeeltest on järgmised: sm harja, harjas, harjanne,

krj harja, harjakat, harju, krjA harju, harjata, krjL hard',

hard'e, hardü, vps hard', harj, harġ, hard'ata, harjata, vdj

arja, arjas, ee hari, harjas, harjata, harida (SKES I 58).

Sõna on balti laen, vrd. ld šerÿs lt sars, saris 'seaharjas'

(SKES I 58).

ouk 'auk'.

ouk, auk id., oukkä lastä 'auku lasta'; oukkä kouvvä 'auku

kaevata'; säinas um pägin ökkidi 'seinas on palju auke'

(LW 264); .

Vasteid sugulaskeeltest: sm auki, aukea, aukia, aukaista,

aukoa, aukko, aukku, krj augie, vdj aukko, ee auk. Sõnad

kuuluvad ava, avata vormidega kokku, -k- algupära on sele-

tamata². Kaugematest sugulaskeeltest näiteid: lpT ävvede-

'avada', mrd * aj: mrdE ajksima avsima, mrdM antšama

(SKES I 28).

päika 'paik'.

päikka, päikka, päik id., päikki 'paigake', (päikki 'paigake'),

päikkiin 'paigu, paiguti', päikkäl 'paigale'; se um knas

päikka 'see on ilus paik' (LW 270); i'bbi pī'lāp päikkal

'hobune seisab paigal (vaikselt) (EHK); tä'mnäigast um

päikkiin ri'ggaz ulzä kiilmän 'tänavu on paiguti rukis ära

¹ L. Hakulinen, SKRK, lk. 328.

² Y.H. Toivonen, SKES I, lk. 28.

külmunud' (LW 270).

jōra-paika 'järve koht'.

Sie um vanà jōra-paikka 'see on vana järve koht' (LW 270).

jōra 'järv' vt. lk. 107.

Vasteid sugulaskeeltest: sm paikka, paikalla, paikoin, paikoittain, paikoitellen, krj paikka, krjA paikku, krjL paik, paikku, vps paik, paikata, vdj paikka, paikata, 'paigata', ee paik, paiguti; lpL pai'hkē, lpN bai'ke, lpI päikki on laenud soome keelest (SKES III 450).

pīnda 'pind'.

pīnda um marga 'pind on märg' (EHK).

mō-pīnda 'maapind'.

mō-pīnda um tā'mnāigast kūjā 'maapind on tänavu kuiv'

(EHK), mō 'maa', vt. lk. 124.

vⁱet-pīnda 'veepind'.

vⁱe'tpīndš äb'ùq nā'dā 'veepinda ei ole näha' (EHK).

ve'iž 'vesi', vt. lk. 102.

Näiteid sugulaskeeltest: sm pinta, pintaautua, pintaantua, pinnettyä, krj pinta, pinta, pinda, pinnata 'lüüa pind ära', krj A pindu, pindahine, krjL pind, pindž, pindaine, vps pind 'pindpuu', vdj pinta, pintauma, pintuma, ee pind, pinnakas, pinnastada (SKES III 570). Vasteid kaugematest sugulaskeeltest: udm ped: ped pal 'väline pool' (pal 'pool'), pedlo 'välja', pedlon 'väljas', lpN bid'de, lpI pidde (SKES III 570).

pōl'az 'paljas'.

si'gžā li'edāt sadābād mō'zā, pūd iēbāt pallāks 'sügisel lehed kukuvad maha, puud jäävad paljaks' (LW 307); mā um pōl'az, äb'ùq lunda 'maa on paljas, ei ole lund' (EHK).

Sugulaskeeltest vasteid: sm paljas, paljastaa, paljakka,
 krjA pallas, pallaš, pallaz, pallaž, krjL pallaz,
 vps P pallaz, vdj pal'jaz, pallaz, pallez, ee paljas,
paljastada (SKES II 473). Lapi keele näited päljēs
 'kalju', pääljis, päljas on laenud soome keelest.

pū 'puu'.

pū um sa'ddān i'l' jo'uG 'puu on kukkunud üle jõe';
sⁱe um pūstā lovā 'see on puust voodi' (LW 320); un sāl
līb i'bbi pi'ešsi'ttāt pū jūrō 'ja seal seotakse
 hobune puu külge kinni' (LT 57).

āiga-pū 'möödupuu'.

āigap-pū veīb vōlda si'lppū, kīndār, miškāks sett āig³B
 'möödupuu võib olla süllapuu, küünar, millega võid mööde-
 takse' (LW 3).

kittāp-pū 'küttepuu'.

mi'n āb ūō kittāp-pūd'i 'mul ei ole küttepuid' (LW 320),
kittā 'kütta' on laenatud skandinaavia keeltest,
 rts skytta, skytte, nr skyti, skytta (SKES II 257).

kaṅk-pūd 'kangaspuud'.

mā'ddān āb ūō kaṅkpūd'i 'meil ei ole kangaspuid' (LW
 105), kaṅgaz 'kangas' on germaani laen, vrd. ags. los.
gonge-wifre, gongel-wāfre (SKES I 156).

lūōdā(p)-pūd 'loomapuud'.

lūōdā-pūd attā nēl'a tībāks 'loomapuul on neli tiiba'
 (LW 207), lūōdā 'luua' on soome-ugri sõna, vrd. sm luoda,
 krj luo-, krjL luoda, vps loda, vdj luuva ee luua,
 mrdE l'ijems, mrdM l'ijems, mr loygam, loyam (SKES II 310).

nīdā(p)-pūd 'niiepuud'.

nidžppūd attā emīn kūzist pūstā 'niiepuud on enamasti kuusepuust' (LW 248); nīdāz 'niis' on balti laen, vrd. ld nýtis, (nīd z 'niis' on balti laen, vrd. ld nýtis, lt nīts (SKES II 378).

si'l'p-pū 'süllapuu'; āigāp-pū veib vōlda si'lppū, kīndār, māsksks sett āigāB 'möödupuu võib olla süllapuu, küünar, millega veid möödetakse' (LW 3). si'l' 'süli' on soome-ugri sõna, vrd. soome syli, lpN salla, mrde сэли, mr šülö, udm cyл, kS sil, mns täl (TT 147).

vōps-pūd 'viipsipuu'.

vōpspūd varž, sie teppup sajnā oukkā si'llā 'viipsipuu vars, sellega lüüakse seinasse auku (LW 478); vōpsā 'viipsida' on vana soome-ugri sõna, vrd. sm viipsiä, viipsinpuu, ee viipsida jne. (SKRK 309).

Vasteid sugulaskeeltest: sm puu, puusto, puisto, puinen, puistua, puittaa, puite, puitos, krjA puu, puih, puizikko, krjL pū, puine, pühine, vps P pū, vdj pū, ee puu, puine, puune, puiestik, puustik (SKES III 664). Kaugematest sugulaskeeltest näiteid: mr pu, udm pu, puu, mns -pā (liitsõnades), ung fá (SKES III 664).

rabā 'raba'.

rabā, ra'bbi = rabā id., se lēba um sōnt kīlmā, ta um rabā 'see leib on saanud külma, ta on raba (rabe)' (LW 327); tāssā um sūr rabā 'siin on suur raba' (EHK); rabā-mō 'rabamaa'.

rabā-mō um mārگا 'rabamaa on märg' (EHK); mō 'maa', vt. , lk. 124 .

rabāt-sūo 'rabasoo'.

kūrgʹd jelàbʹt rabàt-sùqssʹ 'kured elavad rabasoos'
(LW 385); sùo 'soo', vt. lk. 144.

Sugulaskeelte näiteid: sm rapa, rapainen, rapakko, rapan-
tua, ravata, krj A rapa, raba, krjL raba, vps raba,
vdj raba, ee raba, rabadik, rabastik, rabane (SKES III
735). Võib olla vana germaani laen, vrd. kasks * draba-,
nr drav, draf (SKES III 735).

radà 'rada'.

iķš miēz um lānt pīts ra'ddʹ 'üks mees on läinud mööda
rada' (UÜLS 51); līndʹd-radà 'linnurada, -tee',
līndʹd-radà võlli toūvʹ tē'd'i tāūž 'linnutee oli tähti
täis' (LW 198); līnd' lind', vt. lk. 90.

ve'l-radà 'võlutee'.

ve'l lā'p pi'dz ga'iššʹ, ve'l-radà lēt tagàn 'võlu (nõid)
läheb mööda õhku, võlurada (-tee) jääb taha' (LW 327);

ve'l 'võlu' on slaavi laen.¹

Näiteid leidub ka sugulaskeeltest: sm rata, krj rada
'rongi tee' on laen soome keelest, ee rada. Tegemist on
germaani laenuga, vrd. nr murd. trad 'tallamisel moodustu-
nud tee jääl või lumel',gt * trada (SKES III 742).

rō'nʹz 'rahn'.

rō'nʹ(z), rā'n id., ku tūl' ēttap pū im̄m̄r, siz rō'nʹks
nut̄t̄ap sie mō-kab̄l, mis jūr̄tk̄ks um uīz̄ nušt̄t 'kui tuul
ajab puu ümber, siis rahnuks nimetatakse seda maatükki,
mis juurtega on välja tõstetud' (LW 345); rō'nʹd āt sellist
jāra mārḡnt pūd, mis mās ma'gḡb̄d 'rahnud on sellised
mārgunud puud, mis maas lamavad' (EHK); m̄e'r̄ss̄ um ka
rō'nʹz 'meres on rahn' (EHK);

¹L. Hakulinen, SKRK, lk. 333.

Näiteid sugulaskeeltest: sm rahna, rahno, rahnu, rohno, rahnoa, rahnuta, rahnikoida, ee rahn (SKES III 713).

rek 'tee, retk'.

rek, rⁱek, räkk id., mēg lā'mā pi'ts rⁱekkā 'me läheme mööda teed'; mēk tu'l'mā rⁱekkā 'me tulime teist teed mööda' (LW 332); mustā nuorizānd um kītān ku tā'mmān um rek pāl ratstās paikkāl iemāst 'must noorisand on öelnud, et ta tee peal ratsutamisel paigale jäänud' (LT 24); rⁱekūd at vennād sliktiD, jūrd at vennād un kriukkān un krāksānd 'teed on olnud halvad, juured olnud ja kriuksunud ja kolisenud' (KJ 455); ni um tuñd iks piški a'rttiz rⁱek sūrsta metsast uīdzā 'nüüd on tulnud üks pisike kõver tee suurest metsast välja' (UÜLS 52).

ibikst-rek 'hobusetee'.

iks miez um lānt pi'ts ibikst-rⁱekkā, se um vōnd iks reiznikkā miez 'üks mees on läinud mööda hobuseteed, see on olnud reisumees' (UÜLS 51). i'bbi 'hobune' ulatub vähemalt läänemeresoome keeltesse, vrd. sm hepo, hevonen, krj hebo, heboine, krjA hebo, heboine, krjL hebo, vps hebo, h'öbo, vdj open, epen, ee hobu, hobune (SKES I 69). Soome keelest on laenatud lpR häpos, lpN hævos jt. (SKES I 69).

jälga-rek 'jalgtee'.

ni um tuñd iks piški jälga-rek sūrsta metsast uīdzā 'nüüd on tulnud üks pisike jalgtee metsast välja' (UÜLS 52). jälga 'jalg' on soome-ugri sõna, vrd. sm jalka, krj jalga, krjL d'aug, vps d'aug, jāug, vdj jaika, ee jalg, mrde jalgo, mrdM jalga, mr jal, ung gyalog (SKES I 113).

līndād-rek 'linnutee', vt. lk. 89.

metsā-rek 'metsatee'.

ta um istān sīnā siē metsā-rⁱek a'igāz mō'zā 'ta on istunud sinna metsatee äärde maha' (UÜLS 52). metsā 'mets', vt. lk. 127.

rišt(i)-rek 'risttee'.

ku iks lā'p t^uoizān rištā i'l', sis se kūōz, kus ta i'llā lā'B, sōb nuttāt ristiz-rⁱekkāks 'kui üks läheb teisest risti üle, siis see koht, kust ta üle läheb, nimetatakse ristteeks' (LW 339). rišt 'rist', vt. lk. 62.

sūr-rek 'suur tee'.

mēk tu'l'mā pi'ts sūr-rⁱekkā 'me tulime mööda suurt teed' (LW 332). sūr 'suur' on soome-ugri sõna, vrd.

sm suuri g. suuren, ee suur, g. suure jne. (SKRK 297).

rⁱek-aiga 'tee serv, tee äär'.

tāmā um tūōnd pāgān mō'ridi rekka'igē 'ta on toonud palju marju tee äärde' (LT 51). aiga 'äär, kallas', vt. lk. 105.

rⁱek-izā 'teeisa'.

rⁱek-izā um istān sīnā mō'zā, metlān un va'ntlān 'teeisa on istunud sinna maha, mõelnud ja vaadanud' (UÜLS 52).

rⁱek-jemā 'tee-ema'.

rⁱek-jemā un rⁱek-izā āndabāt ka tā'mmān leib, ināz tūōittāktē 'tee-ema ja tee-isa annavad ka temale leiba toiduks kaasa' (LT 55).

jemā 'ema', vt. lk. 63.

rⁱek-lapst 'teelapsed'.

rⁱek-lapst um lā'nāt rekka'igē, ku sūrizānd um tūōnd bro'utsā 'teelapsed on läinud tee äärde, kui suurisand on sõites tulnud' (LT 52).

lāps 'laps', vt. lk. 87.

Sõna rek on soome-ugri vana sõna, vrd. sm retki,
ee retk (SKRK 309).

strək 'maaosa, maa, tee'.

ve'zgar pùol'i strək 'läänepoolne tee, maaosa';
tul' i't strəkkiin kieraB 'tuul keerab teisele poole'
(LW 382); sell'i strək ne ätta vonnD 'niisugune tee
on olnud' (LT 15). strək < kask streke (LW 382).

suo 'soo'.

kurgid jelabət suoss 'kured elavad soos' (LW 385);
sie miéz um länd suozä 'see mees on läinud sohu' (KJ
285); suo 'soo' on soome-ugri vana sõna,¹ sm suo,
ee soo, soine jne.

sär 'liivaküngas, säär'.

mä't kōrapaint um särstə perin 'meie karjane on saarelt
pärit' (LW 394); nant ni'emD siebD sāl särss 'nende
lehmad söövad seal säärel' (KJ 260). Sõna on soome-ugri
päritolu, vrd. sm sääri, ee säär, g. sääre jne., sääri
< * säjär (* säjer) (SKRK 36).

va'G 'vagu'.

va'G um piški ūrga 'vagu on väike org' (EH K); va'ggä
a'jjä 'vagusid ajada' (LW 464); sis ta um länd mä'ggäz
un sāl ta um irgän kouwä va'ggä 'siis ta on läinud mäele
ja seal on hakanud vagusid kaevama' (KJ 270).

na'ggärd-va'G 'kartulivagu'.

sāl mä'ksä pīlāb vē'l paldiin sie na'ggärd-va'G, mis ne
veibäd nä'dä, kus ta um veittän na'ggiri 'seal mäel pais-
tab veel praegu see kartulivagu, mida nüüd võib näha,
kust ta on kartuleid võtnud' (KJ 270).

na'ggär 'kartul, naeris', vt. lk. 134.

¹ L. Hakulinen, SKRK, lk. 291.

va'G 'vagu' esineb sugulaskeeltes järgmiselt:

sm vako, krj vago, pl. vavot, krjA vago, vps vago,
vdj yako, ee yagu. Sõna on balti laen, vrd. lt
vaga, ld vagà (IKBL 176-177).

vēl'a 'väli'.

nänt ni'emāD siebāD sāl vēl'as' 'nende lehmad söövad
seal väljal' (KJ 260); vēl'as' mešsās um veittā
pēzidi 'tihedas metsas on vähe põõsaid' (EH K);
vēl'a on soome-ugri sõna, vrd. sm vāli, välja, ee vāli,
g. välja jne., vāli ←* vālji (SKRK 43; 291).

vigà 'org, pikk madalik kahe mäe vahel'.

kāngard va'iššā attā vigād 'kangarite vahel on
orud'; vigād lābāt kuorākst kāngardāks 'orud lähevad
kõrgeteks kangariteks' (LW 486); vigād attā nekka
m'e'r juomāD, kāngard nekka p'raD 'orud on nagu
mere joomed, kangarid nagu harjad' (EH K); nēšši
vigis' küss āb uō pāgiñ v'ettā, kazāp ka āina 'nendes
orgudes, kus pole palju vett, kasvab ka rohi' (LW 487);
pigà jēgà ī't sūrimiz vigān um eñtš ni'm 'peasegu igal
suuremal orul on oma nimi' (EH k). vigà on liivi oma
sõna.¹

Liivikeelse maastikualase sõnavara aktiivne osa on
soome-ugri päritoluga. Esimeses peatükis on esitatud vee ja

¹ П.А. Арустэ, К вопросу о развитии ливского языкознания
АН ССР IV, Москва 1954, вк. 262.

niiskusega seotud loodusesemete nimetusi (dū'n, jeùg,
ki'uv, lⁱegà, mudà, mūlda, 'nogà, pōz, rōv, ve'iž, vō' jt.)
koos liitsõnadega. Põhiline osa sõnu on soome-ugri päritolu-
ga (ki'uv, ve'iž). Laene esineb läti, balti, germaani,
slaavi jt. keeltest, mis annavad tunnistust kokkupuudetest
ja suhetest nende rahvaste ja keeltega. Teises peatükis on
toodud sõnu veekogudega seotud pinnavormide nimetustest
(aigà, jùom, dīk, evà, jōra, jo'uG, kōla, kraštà, kùolta
laid, lain, l^uoik jne.), lisatud samuti vasted sugulas-
keeltest. Kolmandas peatükis on nimetatud maismaa pinna-
vorme (kālma, kāgar, kēgar, kēka, kōgar, kuož, mā, mešà,
nuīm, nīt jne.). Kõik sõnad on esitatud etümoloogiliste
seletustega. Ka liitsõnades on liitsõna osad etümoloogili-
selt seletatud.

Maastikualasest sõnavarast on esitatud kõige põhilisemad
ja ilmekamad sõnad.

KOKKUVÕTE

Diplomitöös on esitatud loodusalast sõnavara liivi keeles, mis on jaotatud kahte ossa: ilmastik ja maastik. Ilmneb, et enamik sõnu, mis tähistavad kõige algelisemaid mõisteid loodusest, on soome-ugri päritoluga, näit. äiga, ilma, kilma, küijä, leṁ, lāmatā, palāB, palāmi, pi'mdā, pēda, jō'dā, ī'm, jei, k^uorbā, k^uorbāstā, lu'im, ve'iž, mā, pū, pāva, ki'uv, su'llā, mūlda, jōra, jo'uG, k^uoi, meṣā, nuṁ, pīla, si'kš, tōla,ie, ē'dāG jt. Väga vanad tüved esinevad peaaegu kõikides soome-ugri keeltes, nagu pīla, sm pilvi, krj pilvi, vđj pilvi, ee pilv, lp palv, palva, mrđE p'el', pejel, mrđM p'ejəl, mr pəl, kS pil, piv, udm pīlem, hnd pal, pāl, ung félhő, fölhő jne., mis on püsinud enamikus soome-ugri keeltes, ulatuvad tagasi alguskeelde.

Taevakehade tähistamiseks, mis paratamatult juba varakult on tõmmanud endale inimeste tähelepanu, esinevad vanad soome-ugri tüved: lv pāva ja sellest moodustatud deminutiivid pāvalikki, sm pāivyt jne. kS bi 'tuli' näitab, et toodud sõna kõige varasem tähendus võis ollagi 'tuli'. On ju praegugi tuntud päikese kohta väljend 'tulekera'. Väga vanad tüved on ka lv kū, (* kuge) ja tē'D'. Mõlemad esinevad kõikides läänemeresoome keeltes, kusjuures ulatuvad ka kaugematesse sugulaskeeltesse.

Soome-ugri ühtsuseni ulatub ka sõna k^uoi, sm koitto, koite, koittaa, kojo, krj koitto, koite, vdj meri kojattaB, ee koit, lp kuiete, kS kya, kyal, mns khui, ung haj jne., mille algne tähendus on 'päikesetõus ja sellega seoses olev taeva punetus', mida tõendab ka mns khuj 'päikesetõus'.

Läänemeresoome keeled tunnevad ühest tüvest pärinevaid sõnu: lv kūmi, sm kuuma, ee kuum, kuumus, kuma, milledel on kaks põhilist tähendust: 'palavus' ja 'sära, sätendus'. Nagu näitavad kaugemad sugulaskeeled, on algne tähendus 'kuumus, palavus', vrd. udm kem-əm 'kõrvetama hakkama', ung hév, hö 'kuum, palav'. Sära, sätendamist ja hiilgamist tähistavad veel soome-ugri sõnad lv ilgä, sm hiili, hiilakas, hiilava, hiilua, hiiltää, hiiltyä, hiilas, hiillos, krj hiil'i, hiiloi, hiilutta, hiilav, hiildu, vps hīl, hiilduda, hilduda, vdj īli, ee hiile, hiilgama, lp hillā, hilla, ill, mr šöl jt., lv kīlastā, kīl'tā, kīl'az, sm kiiltää, kiille, kiilto, kiilakka, kiilta-va, krj kiildiä, ee kiilas, kiilata, lpL kiltēt, lpN gii'lo jne.

Sademetega ja vee ning niiskusega seoses olevatest sõnadest on väga paljud soome-ugri päritolu, näit. lv jei, sm jää, ee jää, krj jeä, d'iä, vps d'a, jä, vdj jā, jättua, mrdE ej, ev, s, mrd M jəj, jt ung jég jt.; lv ī'm, sm hyhmä, krj hyhmy, vdj ühma, ee hühm, mrdE šušmin, mrd M šušma; lv lu'im, sm lumi, krj lundu, lumi, vps lumi, is lumi, ee lumi, lp R lobma, lobme, mrd lov, luv, mr lum, ung lom; lv rāgdā, rāg, ra'kt, ra'D, sm rae, krj rais, is rae, vps ragiž, vdj rage, ee rahe jne.; lv sa'D, sm sade, is saDe, vdj sa,an, ee sadu jne.

Öökülma ja härmatise tähistamiseks on üldiseks saanud kaks vana laenu balti keeltest: lv ōla, ōla, āla ja ārma, ārmattāks, sm härmä, krj härmy, härm, is hārmä, ārmä, vdj ärmä, ee härm, härmatis, lp här^emu.

Veekogudega, sademete, niiskusega seoses olevate sõnade suur hulk näitab, et kliima, milles soome-ugri hõimud elasid, pidi olema niiske, veekogude läheduses.

Väga üldine on pikse nimetus, nagu lv pitki, sm pitkäinen, ee pikne jne. Pikne, kui tol ajal seletamatu ja hirmuäratav loodusnähtus, pidi tekitatud olema üleloomulike jõudude poolt. Tekkis kujutlus piksejumalast, kes saadab oma nooli välkude (lv valk, valkt, valkām, valktā) näol maa peale ja karistab halbu inimesi või ajab taga oma vaenlast. Seletamatuna tundus ka taevas nähtav kaar, mis tavaliselt ilmus nähtavale pärast vihma. Vanad on ka vikerkaare nimetused: pitki(k)-kōr, pitkis-kōr, piikkis-kōr, pitkis-kōra, pitkiz-ivättāks, sm sateenkaari, taivaankaari, ukonkaari, vesikaari, krj ukonkoar'i, is vihmakāre, vps iljan b'embou jne. Arvati, et vikerkaar on piksejumala vibu, millest ta saadab tuliseid nooli maa peale.

Võime järeldada, et soomeugrilane on elanud põhjapoolsetel aladel, kus on rohkem lund, jääd, vihma, rahet, tuult ja tormi.

Ajaarvamisega seoses tuleb samuti esile palju väga vanu sõnu ja mõisteid, nagu lv ie, üö, sm yö, ee öö, lpN igja, mrd be, udm yu, hnd gi, mns jī, ung éj jne., lv ē'dāG, ī'dāG, ū'dāG, sm ehtoo, krj ehtü, vps eht, vdj ehtago, ee õhtu, lpL ektu, mr jät, jüt, hnd īDān jt. Nädalapäevade nimetustes

e'žžm-pāva, tuožna-pāva, k^uolmis-pāva, nēlant-pāva,
brēd'šG, puol-pāva, pivà-pāva on liitsõnade mõlemad osad
soome-ugri päritoluga (v.a. brēd'šG, mis on germaani laen).
Rahvusvaheliselt kasutatavate kuude nimede kõrval on liivlastel
kasutusel paralleelselt ka oma mõisted, nagu ūd-ài'gast-kū,
tōla-kū, kīlma-kū, pāst-kū, kⁱevāt-kū, jūrikšpāva-ku, kēl'im-
-kū, sū'žži-pivāt-kū, jōnpāva-kū, jōkpāva-kū, vīla-kū jne.

Loodusalases sõnavaras esinevate laenude hulk on
küllalt väike, kasutatavamad neist on laenud balti, läti, slaavi,
germaani, vene jt. keeltest, nagu bulà, dū'n grū'žš, mudà,
ōmil', rōv, kraštà jt. läti keelest, gašs, mūlda, rānda,
brēd'šG germaani keeltest, nādil' slaavi keeltest jne.

Loodusalase sõnavara ilmastiku- ja maastikualane osa
hõlmab enamikus soome-ugri või ainult läänemeresoome päritoluga
sõnu, vähesel määral esineb ka laensõnu naaberrahvaste keeltest.
Üldse on esitatud diplomitöös 612 teemakohast liivikeelset
sõna. Loodusalane sõnavara on huvitav ja mitmekesine, mida käes-
olev diplomitöö on püüdnud süstematiseerida, analüüsida ja
uurida.

СЛОВАРНЫЙ СОСТАВ ИЗ СФЕРЫ ЯВЛЕНИ ПРИРОДЫ

НА ЛИВСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Дипломная работа на тему: Словарный состав из сферы явлений природы на ливском языке, содержит 612 слов из сферы явлений природы, 219 из которых являются сложными словами. Работа разделена на две части, в которых охватываются явления погоды и пейзаж.

В первой части рассматриваются погода и термины, связанные с её явлениями, а также названия явлений природы и её предметов, термины, связанные с определением времён года и обозначающие более и менее длительные промежутки времени. В лексике той части являются самые старинные слова.

В другой части приводится лексика из сферы пейзажа, связанная с понятиями воды, влажности, водных пространств, поверхности суши. Здесь видно уже больше заимствования других языков.

Большая часть лексики из сферы природы на ливском языке — финно-угорского происхождения, что свидетельствует о наличии минимального количества заимствований в этой сфере. Наиболее распространёнными являются заимствования из латвийского и русского языков, также из балтиских славянских и германских языковых групп.

Сравнительно небольшое количество заимствований для обозначения явлений природы наглядно показывает, что активный словарный запас на ливском языке, по крайней мере, финно-угорского происхождения.

INDEKS

A

àiga 7
 aǐgà 105
 aǐgà-kalà 105
 aǐgà-lāhga 105
 aǐgà-mā 106
 àiga-pū 136
 àigast 84
 aǐgà-vergā 106
 àina 30
 aĥG 25
 apriI 92
 aùgùst 93
 āal'az 133
 āara 133

B

bokkà 29
 brēd'āG 82
 bulà 8

D

deĕsāmbār 94
 dīk 106
 dīlba 115
 dū'n 96

E

e'ggil' 72
 e'ggil'-ē'dān 74
 e'žmi 79
 e'žžām-pāva 79
 e'bdā 106
 e'ldzā 26
 evà 107
 evāstā 107
 ē'dāG 74
 ē'dāk-tē'D' 75
 ē'dāks-pūol 74
 ē'dāks-pūol'i 74
 ēl'dā 26

G

gadāgāz 115
 ga'is 26
 ga'is-k^uo'iG 26
 garà 114
 gēgār 127
 gi'lšt 14, 15
 grū'žā 26
 gubà 99

I

i'bbi 139
 i'bdi 139
 ibikst-rek 139
 idà 63
 idà-tūl' 62
 ie 73
 ìebž 27
 ìe-rek 73
 ìe-sidàm 73
 ilgž 28
 izà 63
 izànd 63
 ivà 107
 ĭl'ing 28
 ĭlma 8
 ĭ'm 28

J

janvār 91
 jālga 139
 jālga-rek 139
 jedāl 62
 jedāl-tūl' 62
 jei 29
 jei-bočkà 29
 jei-ku'B 29
 jei-kāk 29
 je'l 123
 je'l-kuož 123
 jemà 63
 jeug 97
 jeug -lāpš 97
 jeuga-āma 97
 jo'G 108
 jo'gna-aigà 108
 jo'iG 108
 jo'uG 108
 joug-miez 109
 jouk 108
 jo'uk-sū 109
 jō'dž 27
 jōk
 jōkkā 93
 jōkkāpāva 93
 jōkkāpāva-kū 93
 jōn' 93
 jōnpāva 93
 jōnpāva-kū 93
 jōra 107
 jōran-aigà 107
 jōra-paika 135
 jōra-vakt' 107
 jō'tž 27
 jumāl 132
 juom 106
 jūli 93
 jūli-kū 93
 jūni 93
 jūni-kū 93
 jūriks 92
 jūrikspāva 92
 jūrikspāva-kū 92
 jārū 107
 jāra 107

K

kabàl 43	kiebâ 11	kōr 35
kada'g 116	kilá 129	kraštá 110
ka'ggârz 116	kiĭmâ 10	kuB 29
kaĕ 29	kiĕk 34	kuijâ 13
kalà 105	kiĕt 34	kùolka 122
kanà 127	kitsàz 109	kùolka-nanà 122
kaĕk-pū 136	kiĕtš 136	kùol'ma 110
kaĕgâ 31	kiĕtš-p-pū 136	kùolka 120
kaĕgâmi 31	ki'uv 97	kùorbastâ 36
kaštùG 30	ki'uv-kāla 98	kùož 123
kaštùg-àina 30	ki'uv-kōmâr 98	kū 90
kaštùg-u'D 65	ki'uv-k ^u odà 98	kūja 12
kattâ 32	kīl'astâ 33	kūjastâ 12
kāla 110	kīl'az 34	kūmi 13
kālma 120	kīlma 10	kūzâ(z) 88
kālmāt-tarâ 120	kīlma-kū 91	kū-va'l 66
kālme 120	kīlmatâ 10	k ^u odà 98
kāhgar 121	kīl'tâ 34	k ^u oi 75
kāhgarz 121	kīnd'â 91	k ^u o'ig 26
kāla 110	kīndil'-pāva-kū 91	k ^u ou-tē'D' 76
kālma 120	kīhĕka 121	k ^u oi-va'l 65
kāhgar 121	kīraz 124	k ^u olm 80
keppâ 33	k ⁱ evàD 85	k ^u oĭmâz 81
kēl' 116	k ⁱ evàt-kū 92	k ^u olmis-pāva 80
kēl'im 92	kliĕt 122	k ^u orbâ 35
kēl'im-kū 92	ko'ktâ 12	kūhĕka 121
ke'l 14	kōgar 121	kāk 29
kēhka 121	kōmâr 98	kā'ržâ 15

L

- la'gdʒ 123
- laiD 111
- laidʒlD 111
- laigà 111
- lain 112
- lainə 112
- lainʒz 112
- laint 112
- laintki 112
- laistə 36
- laŋgʒ 36
- lāŋga 105
- lem 16
- lēba 51
- lēD' 124
- lēntš 62
- lēntš-tūl' 62
- lēhab-tūl' 62
- lēnaG 76
- lētstə 40
- li'bd'ʒ 37
- li'ggʒ 38
- likkʒ 37
- liktʒ 37
- li'ktʒ 38
- linā 133
- linād-ōra 133
- liñD 90
- liñdʒd-rada 138
- li'nag 76
- liñdʒd-rek 89
- lētstə 40
- liivʒ-kēl' 115
- li'egà 99
- lu'im 38
- lu'm-aŋG 25
- lu'm-sa'D 54
- lu'm-zāgār 58
- luodʒ 136
- luodʒp)-pū 136
- lūŋka 113
- lūŋka-aina 113
- lu'oiik 113
- lu'oiiklimi 113
- lāpš 87
- lāmatə 16
- lāmatʒks 16
- lānt-tūl' 62

M

madāl 126	m ⁱ er-aiga 114	mudà 99
madāl ^m 126	m ⁱ e r-garà 114	mudà-gubà 99
madàltā 126	m ⁱ er-pīla 43	muda-liñD 99
mai 92	m ⁱ e'r-tōvaz 59	mudà-rejā 99
mařt 94	m ⁱ e'r-tūl 62	mudà-veigā 100
mařtpāva 94	mō 124	munā 125
mařtpāva-kū 94	mō-aina 124	mū 74, 79
mā 124	mō-īlma 8	mūlda 100
māgār 62	mō-kēl 124	mūpā 79
mā'ggār-tūl' 62	mō-kīraz 124	mūpp-ē'dān 74
mā 124	mō-lēD' 124	mūp-ūohdzā 78
me'r 114	mōli 124	mā'G 129
meřsā 127	mōlimi 124	mā'glimi 129
meřsā-aina 127	mō-miez 124	mā'k-kilā 129
meřsā-gēgār 127	mō-munā 125	mā'k-tubā 129
meřsā-izānD 127	mō-mūlda 100	mārgā 17
meřsā-kanā 127	mō-pāika 125	mārts 92
meřsā-liñD 127	mō-pīnda 135	mātāl 129
meřsān-a'gi 128	mō-rek 125	mātāli 129
meřsā-palami 128	mōri 93	mārga 17
meřsā-rek 140	mōripāva 93	mārgandā 17
meřsa-āma 128	mōripāva-kū 93	mārgantā 17
miez 109	mō-ruī 125	
mikil' 93	mō-sō'rG 125	
mikilpāva 93	mō'zā 124	
mikilpāva-kū 93	mō-tie 125	
	mō-tūl' 62	
	mō-āma 125	

N

naggâr 131
na'ggârd-nuṛm 131
na'ggârd-va'G 141
nanà 122
nanâli 130
na'nni 130
nell'ǝz 81
nēl'a 81
nēl'ant-pāva 81
nīdǝ(p)-pū 136
nīdǝz 136
nīt 130
nīt-aīga 130
nītǝ 130
nīttiji 130
hoga 100
nōvǝmbǝr 94
nuṛm 131
nuṛm 131
nuṛm-izà 132
nuṛm-jumâld 132
nuṛm-kanà 132
nūzǝ 40
nādil' 84
nālga 102

O

ojà 114
ōktōbǝr 94
orkān 42
ovâr 114
ouk 134
our 42
ō'dǝz 70
ōla 41
ōla-kū
ōl'astǝ 133
ōl'az 133
ōmil' 100
ōra 133

P

- pàika 134
pàiĭkki 134
paistâ 43
palàB 18
palàmi 18
pa'llâ 18
pašt 92
pašt-kū 92
pāik 134
pālka 51
pāikĭka 134
pēda 21
pi'mdâ 19
pi'mdâm 20
pi'mdiñtâ 20
piĭtki 46
piĭtki-izâ 46
piĭtki(ĭ)-kōr 47
pitkĭs-pīla 44
piĭtkĭs-pūogaD 47
piĭtkĭs-pā 47
piĭtkĭz-àiga 46
piĭtkĭz-zāgār 58
pivà 83
pivà-pāva 83
pivàt-kū 94
pīla 43
pīla-kabâl 44
pīlatâ 44
pīnda 135
pīsk 46
porĭ 101
pōš-ki'uv 101
pōl'az 135
pōž 101
pūoga 63
pu'oi 62
pu'oi-tūl' 62
pūol 83
puol'i 83
pūol-ĭe 73
pūol-pāva 82
pu'ontâ 49
pu'otâ 49
pu'otsâ 49
pušk 51
pušk 51
pū 136
pū'gâ 49
pā 47
pāva 50
pāva-kaṛgâmi 32
pāval'ikki 50
pāval'i(z)-lēba 50
pāva-pālka 51
pāva-pi'mdimi 51
pāva-pušk 51
pāva-sidām 51
pāva-tidārD 51
pāva-va'l 66

R

- rabà 137
 rabà-mō 137
 rabàt-sùo 137
 ra'bbi 137
 radà 138
 ra'gdž 52
 ra'gdž-pīla 43
 rānd 115
 rānda 115
 rānda-dīlba 115
 rānda-gadàgžz 115
 rānda-kàggžrz 116
 rānda-kēl' 116
 rāndan-aigà 115
~~rānda-pūol~~ 117
 rānžz 138
 rānda 115
 ri'ggž-nur̄m 132
 ri'ggžz 132
 rišt 62
 rišt(i)-reḱ 140
 rišti-tūl' 61
 rejà 99
 reḱ 139
 rⁱek-aiḡa 140
 rⁱek-izà 140
 rⁱek-jemà 140
 rⁱek-lāpš 140
 rōda 134
 rōd-ōra 134
 rō'nžz 138
 rōv 101
 rujà 103
 ruī 125
- S
- sa'D 54
 sadàbž 54
 sadàji 54
 sa'ddž 54
 salà 117
 saḡgdž 55
 saḡgdžm 55
 seḡtəmār 93
 se'u(v) 85
 se'u-palàmi 18
 se'uv-taī' 86
 sidàm 51
 si'gž-aiḡa 87
 si'kš 86
 si'kš-kū 93
 si'kš-pūol 87
 si'l' 137
 si'ldzi 117
 si'l'p-pū 137
 sipà 55
 sipintž 55
 sipšlž 56
 sipštž 56
 si'žži-pivàD 86
 sogà 101
 soppa 101
 sō'rG 125
 spī'dž 56
 strēḱ 141
 stu'lzž 117
 sulà 56
 sulàtž 56
 su'llž 57
 sùo 141
 sū 109
 sūr 140
 sūr-reḱ 140
 s^uodà 131
 s^uodà-nur̄m 131
 sū'žži-pivàD 86
 sū'žži-pivàt-kū 92
 sār 57, 141

S	T	U
šlogà 102	toššà 61	u'D 64
	toùvž-īlma 59	u'D-jemà 65
Z	toùvž-jemà 59	u'D-vī'mž 65
zàgàr 57	toùvž-tàtti 59	ùol 156
	toùvž-tē'D' 89	ùol-ki'ur 156
T	tōla 87	ùomdž 78
tabàr 89	tōla-läpš 87	ùomd-ùondžil 78
tabàr-tē'D' 89	tōla-kū 91	ùomžG 77
taī' 86	tōla-pivàd 89	ùomžk-pùol 77
taī'š-pivàd 88	tōla-tōžtti 88	ùomžk-pùoli 77
taī'š-pivàd-ē'džG 88	tōžtti 88	ùomžk-tē'D' 78
taī'š-pivàt-kaK 88	tōvaz 59	ùondžil 78
taī'š-pivàt-kūzž 88	tubà 129	urġ 118
tarà 120	tùožna-pāva 80	u't-pīla 65
tàtti 88	tūl' 61	ūd-àigast-kū 85
tē'D' 89	tūl-izà 63	ūrga 118
tevà 117	tūl-jemà 63	ūrgan-aīga 118
tēlpa 61	tūl-pīla 43	ūž 85
tidàr 52	tūl-puogaD 63	ūž-àigast 84
tie 125	tūl-zàgàr 58	
tīl'kž 58	tūl-tēlpa 61	
tīl'ktž 58	t ^u oi 80	
tivà 117	tā'm 77	
tīlka 58	tā'm(m)-ē'džn 74	
tošà 61	tā'm(m)-ùondžil 78	
tošà-pīla 61	tā'mpž 77	

V

va'G 141
 vagà 21
 va'ggiž 21
 va'l 65
 valk' 66
 valkəm 66
 valktā 66
 va'llā 67
 vālda 66
 val'iksiji 66
 vebruar 91
 ve'iž 102
 vēl'a 142
 ve'l 138
 ve'l-radā 138
 vērgā 103
 vigā 142
 vigā-aina 142
 vⁱe'ddžl 103
 vⁱe'd-liñD 102
 vⁱe'd-nālga 102
 vⁱe'd-rujā 103
 vⁱe't-pīnda 135
 vⁱe't-sipā 55
 vi'l 22
 vi'r 69
 vīl'a 93

vīl'a-kū 93
 vī'm 67
 vī'm -pīla 68
 vī'mā-sa'D 54
 vī'm-kū 68
 vī'm-pīla 67
 vī'm-pāva 68
 vī'm-zāgār 58
 vīpšā 137
 vīpš-pū 137
 vī'sāl 69
 vī'sāltā 69
 vī'slā 69
 vojā 119
 vō' 103
 vō'dāks 70
 vō'dāz 70
 vō'kuB 103
 vōtā 104
 vō'-ve'ž 103
 v^uojā 119
 vās 22

Ū

ū'6di 139
 ūva 107

Ä

ämār 23
 ämārdā 23
 āma 63
 ārma 70
 ārmatā 70
 ārmatāks 70

LÜHENDID

- abl. = ablatiiv
- ags. = anglosaksi
- AK = B. Munkácsi, Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben, I kötet, Budapest 1901
- all. = allatiiv
- e. = ehk
- ee = eesti keel
- eL = lõuna-eesti murded
- EHK = Emma Hausmann Kolkast
- elat. = elatiiv
- EW = F.J. Wiedemann, Ehstnisch-deutsches Wörterbuch, St. Petersburg, 1869
- FUF = Finnisch-ugrische Forschungen
- FUV = B. Collinder, Fenno-ugric Vocabulary. An Etymological Dictionary of the Uralic Languages, Uppsala 1955
- g. = genitiiv
- germ = germaani keeled
- gt = gooti keel
- hnd = handi keel
- id. = identne
- IKBL = J. Kalima, Itämeresuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat, Helsinki 1936
- ill. = illatiiv
- iness. = inessiiv
- ing. = inglise keel

- is = isuri keel
- jne. = ja nii edasi
- jt. = ja teised
- kasks = keskalamsaksa keel
- KJ = E. Vääri, Kuramaa jutte, Tartu 1966 (käsikiri)
- kP = permikomi murre
- krj = karjala keel
- krj A = karjala aunuse murre
- krj L = karjala lüüdi murre
- krj P = põhja-karjala murded
- krj S = karjala salmi murre
- kS = sürjakomi murre
- KS = A. Turunen, Kalevalan sanakirja, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 235. osa, Helsinki 1949
- ld = leedu keel
- lk. = lehekülg
- LMS = J. Kujola, Lyydiläismurteiden sanakirja, Lexica Societatis Fennougricae IX, Helsinki 1944
- lp = lapi keel
- lp Et = lapi edela- ja lõunamurded
- lp lpI = inari lapi murre
- lp K = koutokeino lapi murre
- lp Kld = kildini lapi murre
- lp Ko = koola lapi murre
- lp L = luulaja lapi murre
- lp N = norra lapi murre
- lp Nrt = nuortijärve lapi murre
- lpPi = pütimeni lapi murre

- lpR = rootsi lapi murre
lpT = turjani lapi murre
lpVefs = vefseni lapi murre
lt = läti keel
LT = J. Mägiste, Liiviläisiä tekstējä, Helsinki 1964
LW = L. Kettunen, Livisches Wörterbuch mit grammatischer
~~er~~ Einleitung, Helsinki 1938
lv = liivi keel
LVEM = A. Saareste, Leksikaalseist vahekordadest eesti
murretes, Acta et Commentationes
Universitatis Dorpatensis VI, Tartu 1925
mns = mansi keel
mnr = muinasnorra keel
mong = mongoli keel
mprs = muinaspreisi keel
mr = mari keel
mrd = mordva keel
mrd E = ersamordva keel
mrd M = mokšamordva keel
mrts = muinasrootsi keel
murd. = murded
nr = norra keel
näit. = näiteks
pl. = plural
prt. = partitiiv
rts. = rootsi keel
sg. = singular

- SE = L. Hakulinen, Über die semasiologische Entwicklung einiger meteorologisch-affektiven Wortfamilien in den ostseefinnischen Sprachen, Studia Fennica 1₂, Helsinki 1933
- SES = J. Mägiste, Soome-eesti sõnaraamat, Tartu 1931
- SKES = Y.H. Toivonen, E. Itkonen, Aulis J. Joki, Suomen kielen etymologinen sanakirja I, II, III, Helsinki 1955-1962
- SKRK = L. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys, Helsingissä 1961
- sks = saksa keel
- sm = soome keel
- smj = samojeedi keel
- smj K = kamassi-samojeedi murre
- smj O = ostjaki (handi)-samojeedi murre
- sm S = soome savo murre
- SMS = P. Pohjanvalo, Salmin murteen sanakirja, Helsinki 1947
- SMST = P. Pohjanvalo, Salmin murteen sanakirja, Täydennysosa, Helsinki 1950
- srj = sürja keel
- SUSA = Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja
- TAK = A. Genetz, Tutkimus Aunuksen kielestä, Suomi II₁₇, Helsingissä 1885
- TT = Teaduslikud tööd pühendatud Tartu Riikliku Ülikooli 150. aastapäevale, Tallinn 1952
- tšuv = tšuvaši keel
- udm = udmurdi keel

- UGLF = B. Collinder, Die urgermanischen Lehnwörter im finnischen, Uppsala 1932
- ung = ungari keel
- UÜLS = L. Kettunen, Untersuchung über die livische Sprache, Tartu 1925
- v.a. = *välja arvatud*
- vdj = vadja keel
- VKG = P. Ariste, Vadja keele grammatika, Tartu 1948
- vksm = varane alussoome (kantasuomi)
- vn = vene keel
- vps = vepsa keel
- vps E = edela-ja lõuna-vepsa murded
- vps K = kesk-vepsa murded
- vps P = põhja-vepsa murded
- vrđ. = võrdle!
- vt. = vaata!
- VW = O. Donner, Vergleichendes Wörterbuch der finnisch-ugrischer Sprachen I, II, III, Helsinki 1878-1888
- VVV = M. Hämäläinen, T.A. Andrejev, Vepsä-venähine vajehnik (*Вепско-русский словарь*), Москва 1936
- ÄH = E.N. Setälä, Yhteissuomalainen äännehistoria, Helsingissä 1869
- ÄRLE = J. Mägiste, Äldre ryska lånord i estniskan särskilt i det gamla estniska skriftspråket, Lund 1962

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Ahlquist, A., Die Kulturwörter der westfinnischen Sprachen, Helsingfors 1875.
2. Ariste, P., Läänemeresoome keelte kujunemine ja vanem arenemisjärk, ENSV TA Ajaloo Instituut, Eesti rahva etnilisest ajaloost, Tallinn 1956.
3. Ariste, P., Vadja keele grammatika, Tartu 1948.
4. Collinder, B., Die urgermanischen Lehrwörter im finnischen, Uppsala 1932.
5. Collinder, B., Indo-uralisches Sprachgut, Uppsala 1934.
6. Collinder, B., Fenno-ugric Vocabulary. An Etymological Dictionary of the Uralic Languages, Uppsala 1955.
7. Donner, O., Vergleichendes Wörterbuch der finnisch-ugrischen Sprachen, I, II, III, Helsinki 1878-1888.
8. Genetz, A., Tutkimus Aunuksen kielestä, Suomi II 17, Helsingissä 1885.
9. Grīnfelde, M., Karpova, K., Tjurina, L., Zīgure, L., Latviešu-krievu un krievu-latviešu vārdnīca, Rīgā 1959.
10. Hakulinen, L., Suomen kielen rakenne ja kehitys, Helsingissä 1961.

11. Hakulinen, L., Über die semasiologische Wntwicklung einiger meteorologisch-affektivischen Wortfamilien in den ostseefinnischen Sprachen, *Studia Fennica* 1₂, Helsinki 1933.
12. Holmberg, U., Votjakkien taivaanjumala, *Virittäjä* 1912.
13. Hämäläinen, M.K., Andrejev, T.A., Vepsa-venähine vajehnik (Вепско-русский словарь), Москва 1936.
14. Itkonen, E., Aulis J. Joki, Suomen kielen etymologinen sanakirja III, Helsinki 1962.
15. Itkonen, T.I., Lappalais-suomalaista sanavertailuja, *SUSA* XXII₃.
16. Kalima, J., Itämeresuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat, Helsinki 1936.
17. Kalima, J., Slaavi-peräinen sanastomme, Helsinki 1952.
18. Kalima, J., Zur karelich-olovetzische Lautgeschichte, *FUF* XVI.
19. Kettunen, L., Liwisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung, Helsinki 1938.
20. Kettunen, L. Lõunavepsa häälik-ajalugu, Tartu 1923.
21. Kettunen, L., Vielä kerran virolaisista sateenkaaren nimityksistä I, *Virittäjä* 1911.
22. Kettunen, L., Viron vikerkaar <vihmkaar, *Virittäjä* 1910.
23. Kettunen, L., Untersuchung über die liwische Sprache, Tartu 1925.
24. Kleis, R., Silvet, J., Vääri, E., Võõrsõnade leksikon, Tallinn 1961.
25. Kujola, J., Lyydiläismurteiden sanakirja, *Lexica Societatis Fenno-ugricae*, Helsinki 1944.
26. Landgren, J., Suomalaisista lainasanoista pohjoisvenäläisissä murteissa, *Virittäjä* 1905.

27. Lehtisalo, T., Zur Geschichte der Vokalismus der ersten Silbe im uralischen, FUF XXI.
28. Manninen, I., Pilvi, Virittäjä 1929.
29. Mansikka, V.J., Taikojen aarreatasta, Virittäjä 1914.
30. Milanova, D., Svensk-rysk ordbok, Moskva 1962.
31. Munkácsi, B., Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben, I kötet, Budapest 1901.
32. Mägiste, J., Liiviläisiä tekstejä, Helsinki 1964.
33. Mägiste, J., Äldre ryska lånord estniskan särskilt i det gamla estniska skriftspråket, Lund 1962.
34. Mägiste, J., Soome-eesti sõnaraamat, Tartu 1931.
35. Ojansuu, H. Sateenkaaren nimitykset viron kielessä, Virittäjä 1910.
36. Ojansuu, H., Sananselityksiä, Virittäjä 1909.
37. Ojansuu, H., Suomen kielen tutkimuksen työmaalta, Jyväskylä 1916.
38. Ojansuu, H., Vielä kerran virolaisista sateenkaaren nimityksistä II, Virittäjä 1911.
39. Ojansuu, H., Väittelyä virolaisista sateenkaaren nimityksistä — 60 vuotta takaperiin, Virittäjä 1913.
40. Paasonen, H., Beiträge zur finnischugrisch-samojedischen Lautgeschichte, Budapest, 1917.
41. Paasonen, H., Etymologische Streitzüge, FUF II.
42. Palmeos, P., Eesti keele sõnavara põhifondi soome-ugrilisest osast, mis on ühine ungari keelega. Teaduslikud tööd pühendatud Tartu Riikliku Ülikooli 150. aastapäevale, Tallinn 1952.

43. Palmeos, P., Märkmeid karjala-valdai murdest, Emakeele Seltsi Aastaraamat III, Tallinn 1957.
44. Pohjanvalo, P., Salmin murteen sanakirja, Helsinki 1947.
45. Pohjanvalo, P., Salmin murteen sanakirja, Täydennysosa, Helsinki 1950.
46. Posti, L., Grundzüge der livischen Lautgeschichte, Helsinki 1942.
47. Saareste, A., Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes, Tartu 1925.
48. Sereiskis, B., Lietuviskai-rusiskas žodynas, Kaunas 1933.
49. Setälä, E.N., Mikael Agricolan runopukuinen jumalainluettelo, Virittäjä 1930.
50. Setälä, E.N., Zur finnischugrischen Lautlehre, FUF II.
51. Setälä, E.N., Yhteissuomalainen äännehistoria I ja II vihko, Helsingissä 1899.
52. Thomsen, V., Beröringer mellem de finske og de baltiske (litausk-lettiske) Sprog, Kjøbenhavn 1890.
53. Thomsen, V., Samlede Afhandlinger II, Kjøbenhavn 1920.
54. Toivonen, Y.H., Suomen kielen etymologinen sanakirja I, Helsingi 1955.
55. Toivonen, Y.H., Zur Geschichte der finnisch-ugrischen inlautenden Affrikaten, FUF XIX.
56. Toivonen, Y.H., Wortgeschichtliche Streitzüge, FUF XV.
57. Toivonen, Y.H., Itkonen, E., Aulis, J. Joki, Suomen kielen etymologinen sanakirja II, Helsinki 1958.
58. Turunen, A., Kalevanan sanakirja, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1235. osa, Helsinki 1949.

59. Wichmann, Y., Zur Geschichte der finnisch-ugrischen anlautenden Affrikaten, FUF XI.
60. Wiedemann, J.E., Ehstnisch-deutsches Wörterbuch, St. Petersburg 1893.
61. Аристе, П.А., К вопросу о развитии ливского языка, Труды Института Языкознания IV, Москва 1954.
62. Даль, В., Толковый словарь живого великорусского языка, Москва 1956.
63. Лепинг, А.А., Страхова, Н.П., Немецко-русский словарь, Москва 1965.
64. Преображинский, Л., Этимологический словарь, Москва русского языка I, II, Москва 1959.

SISUKORD

Eessõna	3 ⁺ Llk.
A. Ilmastik	7
I. Ilm ja selle omadused	7
II. Loodusesemete ja -nähtuste nimetused	25
III. Ajaarvamine	72
1. Lühemat ajavahemikku väljendavad nimetused	72
2. Pikemat ajavahemikku väljendavad nimetused	84
B. Maastik	96
I. Vee ja niiskusega seotud loodusesemed	96
II. Veekogudega seotud pinnavormid	105
III. Maismaa pinnavormid	120
Kokkuvõte	144
Indeks	151
Lühendid	161
Kasutatud kirjandus	166